Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу всесвітньої історії та міжнародних відносин Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, Надзвичайний і Повноважний Посол;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника "Україна дипломатична";
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України,член-кореспондент НАН України, директор Інституту законодавства Верховної Ради України;
КОППЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом Інституту історії України НАН України;
ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
МИКИТЕНКО Є.О.,
Спеціальний Представник України з питань Близького Сходу та Африки;
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Української академії політичних наук;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України протокол № 01 від 01.09.2012 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся Савчин, Галина Яворська, Валерій Гришаков.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2012, № 9. Виходить щомісяця.
Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ "Вістка".
Тираж 1000 примірників.
Відпускна ціна редакції – 15 гривень.
Передплатний індекс: 74402.
"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:

2 стор. – Репродукція картини Галини Москвітіної.

Проблема вибору. У локальному розумінні ми стикаємося з нею щодня. У більш широкому сенсі вирішуватимемо її 28 жовтня. Мешканці протилежної півкулі робитимуть свій вибір 17 грудня. Як це впливатиме на подальший світоустрій? Напевно, ніяк на ньому не позначиться. Календар майя завершується 2012 роком, що дало привід для песимістично налаштованих вести мову про початок кінця, який сам по собі є початком усіх початків. Приємно відчувати себе подорожнім, попередній шлях якого губиться в імлі спогадів, а наступний – у непевності сподівань.

Є така стара притча. Кажуть, сиділи три мудреці в тіні великого дерева і сперечалися про те, що важливіше для людини – минуле, сьогодення чи майбутнє. Один із них сказав:

– Моє минуле робить мене тим, хто я є. Я вмію те, чого навчився в минулому. Мені подобаються люди, з якими мені раніше було добре, або схожі на них.

– З цим неможливо погодитися, – сказав інший. – Людину робить її майбутнє. Не важливо, що я знаю і що вмію зараз. Я буду навчатися того, що потрібно мені в майбутньому. Мої дії зараз залежать не від того, яким я був, а від того, яким я збираюся стати. Мені подобаються люди, не схожі на тих, кого я знав раніше.

– Ви зовсім не взяли до уваги, – утрутився третій, – що минуле і майбутнє існують тільки в наших думках. Минулого вже немає. Майбутнього ще немає. І незалежно від того, згадуєте ви про минуле чи мрієте про майбутнє, дієте ви тільки в сьогоденні.

І довго ще сперечалися мудреці, насолоджуючись неспішною бесідою.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи" ви можете у наших партнерів:

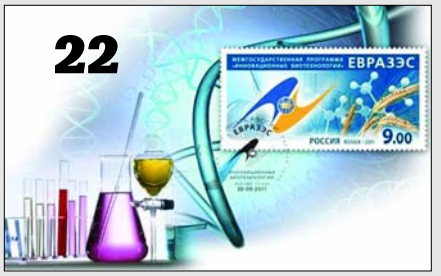
- **ДП „Преса" Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;**
- **ТОВ „НВП „Ідея", вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;**
- **ООО Фірма „Періодика" Тел.+ 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі "24 nonstop" та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;**
- **АТЗТ „Саміт" (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;**
  ТОВ „Саміт-Кременчук" (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
  філія ТОВ «Саміт-Кременчук" (Полтава, 0532), 63-68-40;
  ДП „Саміт-Дніпропетровськ" (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
  АТЗТ „Саміт-Харків" (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
  ДП „Саміт-Крим", (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
  філія ДП „Саміт-Крим" (Ялта, 0654), 32-41-35,

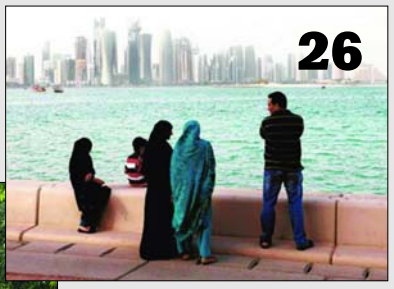
або придбати вроздріб у редакції журналу „Зовнішні справи" за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 15 гривень.

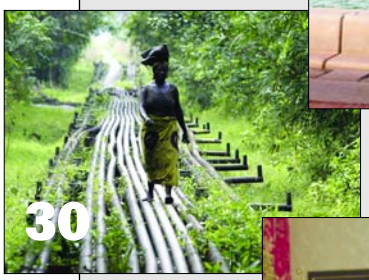
ЗМІСТ

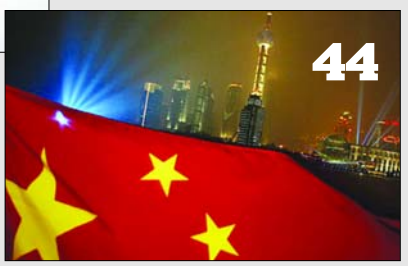

5 Форум міжнародного співробітництва регіонів країн «Східного партнерства»

УКРАЇНА І СВІТ – 20 РОКІВ ВЗАЄМНОГО ВІДКРИТТЯ

6 Україна – Республіка Корея: підсумки 20-річної співпраці та нові горизонти

БЕЗПЕКА

10 Міжнародна безпека в сучасному світі: стан, проблеми, перспективи

ГЕОПОЛІТИКА

16 Росія в азійсько-тихоокеанській інтеграції: погляд із Києва та Владивостока

22 ЄврАзЕС – ОДКБ – ШОС: союзники чи конкуренти?

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

26 Збереження національної та культурно-релігійної ідентичності арабських монархій Перської затоки в умовах «вестернізації»

30 «Сомалізація» Африканського континенту

34 Україна має шанс стати Чорноморським «Тигром»

ДОСЛІДЖЕННЯ

38 Мексика: особливості політичного розвитку двох останніх десятиріч

44 Глобальний виклик Китаю

ДИПЛОМАТІЯ

48 Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ

54 Стратегії розвитку глобальних медіа в період системної кризи

АРХІВАРІУС

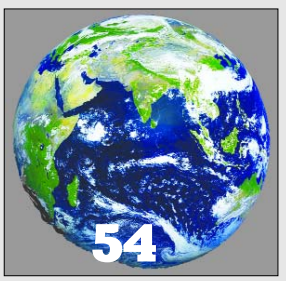
57 Архівні документи доби Директорії

5 o'clock

60 У дусі професіоналізму, порядності, патріотизму

62 Посольський дім

Форум міжнародного співробітництва регіонів країн «Східного партнерства»

У рамках робочої поїздки до Дніпропетровської області Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко 8 вересня цього року взяв участь у відкритті першого в історії Дніпропетровщини Форуму міжнародного співробітництва регіонів країн «Східного партнерства».

У своєму виступі міністр поінформував учасників заходу про активізацію діяльності МЗС України з економізації зовнішньої політики держави, що здійснюється на виконання доручення Президента України та відповідає стратегічному курсу на європейську інтеграцію.

Серед важливих досягнень на євроінтеграційному шляху голова зовнішньополітичного відомства відзначив парафування Угоди про асоціацію з ЄС, що включає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, спрощення візового режиму для поїздок широкого кола категорій громадян України – науковців, лікарів, представників громадських організацій, релігійних і профспілкових діячів, які відповідно до нещодавно укладеної угоди з ЄС отримали право на безкоштовні багаторазові шенгенські візи.

«Встановлення нових міжрегіональних зв'язків та форм співпраці з європейськими партнерами є важливою складовою процесу європейської інтеграції України та економізації її зовнішньої політики», – заявив Міністр закордонних справ.

За словами К. Грищенка, останнім часом МЗС приділяє особливу увагу поглибленню співпраці з регіонами України з метою підтримки вітчизняних підприємств у виході на нові ринки збуту та пошуку нових партнерів для серйозних інвестиційних проектів.

Міністр відзначив важливість розширення регіонального співробітництва в рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство», вказавши на лідируючі позиції України на цьому напрямі. Костянтин Грищенко нагадав, що перший у рамках «Східного партнерства» Єврорегіон «Дністер» було створено в лютому цього року з ініціативи територіальних громад Вінницької області та Молдови.

Міністр високо оцінив внесок Дніпропетровщини в розбудову регіональних контактів із країнами ЄС. «Мені особливо приємно відзначити, що практична регіональна співпраця «Східного партнерства» була розпочата з презентації в Комітеті регіонів ЄС у квітні цього року Дніпропетровської області», – наголосив голова зовнішньополітичного відомства.

На думку К. Грищенка, саме співробітництво на рівні бізнесу, реалізація спільних інвестиційних проектів дають змогу державі розуміти проблеми бізнесу, наближати стандарти його ведення до європейських. «Це і є поступова інтеграція до ЄС», – зазначив міністр.

Щодо впровадження Плану дій Ради Європи для України на 2011-2014 рр.

У приміщенні Дипломатичної академії України при МЗС 10 вересня 2012 р. відбулася конференція з огляду першого року реалізації Плану дій Ради Європи для України на 2011-2014 роки. У відкритті конференції взяли участь Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко та Генеральний секретар Ради Європи Торбйорн Ягланд, який у період з 9 по 10 вересня 2012 р. перебував в Україні з робочим візитом.

Відкриваючи конференцію, К. Грищенко зазначив, що План дій є важливим практичним інструментом співпраці, який має на меті сприяти нашій державі у здійсненні демократичних реформ відповідно до пріоритетів, визначених Президентом, Урядом і Парламентом України, а також виконанню нашою державою зобов'язань, взятих при вступі до Ради Європи. Міністр підкреслив, що українська сторона налаштована максимально використовувати експертний потенціал Ради Європи для втілення в державі як існуючих загальноєвропейських стандартів, так і тих, що розробляються Радою Європи. Зі свого боку Генеральний секретар Ради Європи Т. Ягланд підтвердив готовність Ради Європи й надалі сприяти Україні у втіленні важливих перетворень. Сторони були одностайні в тому, що забезпечення успішної реалізації Плану дій є спільною відповідальністю обох сторін.

Українські партнери підтвердили налаштованість на досягнення конкретних результатів у ході реалізації спільних із Радою Європи проектів, підкреслюючи важливість підтримки міжнародного співтовариства із забезпечення їх належного фінансування. Серед проектів, визначених українською стороною як пріоритетні на найближчу перспективу, – підтримка реформи судочинства, реформи пенітенціарних закладів, сприяння в реалізації конституційної реформи, а також розвиток місцевої демократії та самоврядування.

Загальний бюджет Плану дій на 2011-2014 роки становить близько 23 млн. євро.

Україна – Республіка Корея: підсумки 20-річної співпраці та нові горизонти*

Василь МАРМАЗОВ,
Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Корея

Республіка Корея була серед перших країн, що визнали незалежність України у грудні 1991 р., а вже 10 лютого 1992 р. було підписано «Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Корея», у якому зафіксовано наміри наших країн стосовно розбудови повномасштабного співробітництва.

Згідно з досягнутими домовленостями, з листопада 1992 р. в Києві діє Посольство Республіки Корея, а в жовтні 1997 р. в Сеулі розпочало свою діяльність Посольство України.

За 20 років із часу встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Корея наші держави доклали чимало зусиль для розбудови повномасштабного співробітництва у сферах, що становлять взаємний інтерес. Підтримувався активний політичний діалог на всіх рівнях, розширювалося торговельно-економічне, інвестиційне та фінансово-кредитне співробітництво, ставали більш багатогранними культурні та гуманітарні зв'язки, зміцнювалася наукова співпраця і взаємодія у сфері освіти, збільшувалися туристичні та молодіжні обміни. Було створено низку інституційних механізмів, що відіграють важливу роль у поглибленні двосторонніх відносин, зокрема, Міжурядову українсько-корейську комісію з питань торговельно-економічного співробітництва, Спільний комітет з науково-технічного співробітництва, Спільний комітет з питань співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях, Спільну комісію зі співробітництва у сфері оборонної промисловості та матеріально-технічного забезпечення, налагоджено механізм політичних консультацій між зовнішньополітичними відомствами двох держав.

Останні роки позначилися низкою важливих двосторонніх заходів, які визначатимуть подальший розвиток співпраці між Україною та Південною Кореєю:

- робочий візит Президента України В.Ф. Януковича до Республіки Корея (26-28 березня 2012 р.) з метою участі в Сеульському саміті з питань ядерної безпеки, у рамках якого відбулися повномасштабні переговори між Главами двох держав, у ході яких було узгоджено основні напрями інтенсифікації українсько-південнокорейського співробітництва. Президент України також провів зустрічі з Прем'єр-міністром та керівниками провідних корпорацій Республіки Корея, зокрема, Samsung та Hyundai;

- офіційний візит в Україну Прем'єр-міністра Республіки Корея Кім Хван Сіка (29-30 вересня 2011 р.);

- Перше засідання Міжурядової українсько-корейської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (8 грудня 2011 р., Сеул);

- презентація Національних інвестиційних проектів Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України (14 грудня 2011 р., Сеул);

- Сьомий раунд політичних консультацій між зовнішньополітичними відомствами двох країн на рівні заступників міністрів (6 лютого 2012 р., Сеул).

Двосторонній товарообіг між Україною та Республікою Корея постійно зростає. Так, у 2011 р. він становив 1,7 млрд. дол., що на 32,7% більше, ніж у 2010 році.

За 5 місяців 2012 р. двосторонній товарообіг становив 1,02 млрд. дол. (зріс на 65% порівняно з аналогічним періодом 2011 р.).

Серед азійських країн Республіка Корея залишається провідним інвестором в економіку нашої держави – 171,51 млн. доларів. Разом з тим, це становить лише 0,4% загального обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених в українську економіку.

В Україні працюють 28 підприємств із корейським капіталом. Усі найбільші корейські компанії, зокрема Samsung, LG, Hyundai і т.д., також представлені в нашій країні.

Варта уваги успішна реалізація проекту постачання в Україну швидкісних поїздів виробництва південнокорейської компанії Hyundai Rotem, шість із яких використовувалися для перевезення пасажирів під час проведення Чемпіонату Європи з футболу 2012 р., а ще чотири надійдуть в Україну дещо пізніше.

* В основу статті покладено виступ на міжнародній конференції «Зовнішні зносини та торговельне співробітництво між Україною і Республікою Корея: виклики та перспективи», що відбулася 12 вересня 2012 року в м. Сеул. Захід, за сприяння Посольства України в Республіці Корея, було організовано Корейським університетом іноземних досліджень «Ханкук» та Корейським інститутом з питань міжнародної економічної політики в рамках відзначення 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Південною Кореєю.

Наші держави мають великі можливості для розширення співпраці у сферах культури, освіти і туризму.

На сьогодні значна кількість українських і південнокорейських вищих навчальних закладів плідно співпрацюють, активізують студентські та наукові обміни.

В одному з провідних ВНЗ Республіки Корея – Університеті іноземних досліджень «Ханкук» – із 2009 р. функціонує перша в цій країні кафедра українських досліджень. Тут вивчають українську мову та культуру близько 80 корейських студентів.

Щороку в міжнародних культурних і мистецьких заходах, що відбуваються в Кореї, бере участь дедалі більше представників України.

У рамках святкування 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між нашими країнами в листопаді 2012 року в Південній Кореї пройдуть «Дні української культури».

Окремо слід відзначити внесок у розвиток плідного двостороннього співробітництва між Україною та Республікою Корея Корейського агентства міжнародного співробітництва (KOICA), яке з 1995 р. співпрацює з нашою державою. За цей час корейським урядом через KOICA неодноразово надавалася гуманітарна та технічна допомога Україні, виділялися кошти Чорнобильському Фонду «Укриття», реалізовувалися різноманітні проекти, було відкрито Українсько-корейський навчальний центр з інформаційних технологій у НТУУ «КПІ». Із 1995 по 2011 р. у навчальних семінарах і курсах KOICA взяли участь близько 500 українських фахівців.

Керівництво України вживає заходів для вирішення проблем етнічних корейців, які проживають на території нашої держави.

Для врегулювання зазначених проблем створено Спеціальний комітет з питань етнічних корейців, до складу якого входять, окрім співробітників міністерств і відомств України, також представники Посольства Республіки Корея в Україні, Асоціації корейців України, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), а також Міжнародної організації міграції (МОМ). Відбулися сім засідань Комітету.

У 2009 р. завершено пілотний проект з анкетування етнічних корейців у Херсонській, Миколаївській, Запорізькій областях і АР Крим.

Із серпня 2010 р. Представництвом МОМ в Україні реалізується проект «Економічна і соціальна інтеграція етнічних корейців в Україні». Проект розвивається у трьох основних напрямах: а) надання допомоги в легалізації статусу перебування етнічних корейців в Україні; б) розвиток освітніх програм для етнічних корейців; в) програма мікрокредитування виробників сільськогосподарської продукції – етнічних корейців.

У рамках цього проекту в Джанкойському районі АР Крим функціонує Кримський республіканський професійно-технічний заклад «Калинівське професійно-технічне аграрне училище», у якому навчається 57 корейців. У ході офіційного візиту Прем'єр-міністра Республіки Корея Кім Хван Сіка в Україну 29-30 вересня 2011 р. відбулася його зустріч із представниками корейської діаспори, які проживають в Україні. У рамках заходу було позитивно оцінено зусилля української влади, спрямовані на вирішення проблем етнічних корейців у нашій державі. А під час зустрічі з Президентом України В.Ф. Януковичем у Сеулі в березні 2012 р. позитивну оцінку української сторони у цій сфері дав Президент Республіки Корея Лі Мйон Бак.

На міжнародній арені Україна та Республіка Корея мають спільне бачення підходів до вирішення багатьох гострих питань. Ми виступаємо за неухильне дотримання режиму нерозповсюдження зброї масового знищення, зокрема, маємо спільні позиції щодо врегулювання ядерної кризи на Корейському півострові.

Україна, яка 18 років тому добровільно відмовилася від третього за розміром у світі ядерного арсеналу, а також у повному обсязі виконала взяті на себе в ході Вашингтонського саміту з ядерної безпеки зобов'язання позбутися усіх наявних запасів високозбагаченого урану до проведення в Сеулі наступного саміту з ядерної безпеки, підтримує зусилля Республіки Корея щодо без'ядерного статусу Корейського півострова. Ми зробили світ безпечнішим і готові й надалі спільно протидіяти загрозі розповсюдження зброї масового знищення, ракетних і ядерних технологій.

Українська сторона готова поділитися досвідом ядерного роззброєння, який можна розглядати як певну модель для пошуку шляхів денуклеаризації КНДР.

У рамках відзначення 20-ї річниці дипломатичних відносин між Україною та Республікою Корея у місті Сеул відбулася міжнародна конференція на тему: «Зовнішні зносини та торговельне співробітництво між Україною та Республікою Корея: виклики та перспективи»

Незважаючи на вказані позитивні приклади співпраці між Україною та Республікою Корея, потрібно усвідомлювати, що потенціал двосторонніх відносин ще далеко не розкритий. А це, у свою чергу, дає змогу стверджувати, що вони є важливою та перспективною складовою азійського вектора зовнішньої політики нашої держави.

Політика України на азійському напрямі загалом і південнокорейському зокрема повинна бути виваженою, комплексною, послідовною та чітко зорієнтованою на забезпечення наших національних інтересів у цьому регіоні. Подальший розвиток відносин із Південною Кореєю відкриє Україні серйозні можливості в політичній, економічній і гуманітарній сферах. Республіка Корея може стати важливим ринком для української продукції та джерелом інвестицій і технологій, необхідних для модернізації економіки України.

Варто зосередитися на конкретних кроках, які на-

ша держава могла б здійснити для виведення відносин із Республікою Корея на якісно новий рівень – стратегічне партнерство.

Забезпечення регулярності українсько-корейського політичного діалогу на високому рівні має стати одним із основних складників нашої політики щодо Південної Кореї в політичній сфері. Така необхідність викликана особливостями політичної культури в Республіці Корея, де для політичної еліти важливими є особисті контакти на найвищому та високому рівнях, відсутність прямих суперечностей політичного характеру та декларація з боку країн-партнерів розуміння інтересів і мотивів її держави. Високий рівень політичних контактів з Україною стане також сигналом для південнокорейського бізнесу стосовно можливості розвивати економічні проекти, інвестувати кошти в нашу економіку тощо. Ще одним аспектом, який визначає важливість підтримання політичного діалогу на високому рівні є те, що в Республіці Корея держава має потужні позиції в економіці, безпосередньо контролюючи стратегічні галузі, фінансуючи реалізацію інфраструктурних проектів, здійснюючи масштабні закупівлі.

Крім того, не слід забувати, що, отримавши підтримку Республіки Корея, яка є активним учасником різноманітних регіональних формувань, Україна може забезпечити собі доступ до багатосторонніх форматів розвитку відносин з усіма азійськими країнами (АСЕМ, АТЕС і т.д.).

У цьому контексті заслуговує на увагу той факт, що у травні 2012 р. Перший заступник Міністра освіти і науки, молоді та спорту України Є.М. Сулима як спостерігач взяв участь у П'ятій зустрічі міністрів освіти країн Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), яка відбулася у м. Кьонджу, Республіка Корея. Слід зазначити, що Україна вперше була представлена на заході АТЕС такого рівня. Цей позитивний досвід можна було б використовувати і в майбутньому, долучаючись до інтеграційних процесів у різноманітних сферах, в яких Україна зацікавлена розвивати співробітництво з країнами Азії.

Потреби диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків, зменшення економічної залежності від головних на сьогодні партнерів і поглиблення інтеграції у світову економіку диктують необхідність збільшення частки Республіки Корея, та інших промислово розвинутих азійських країн, у структурі зовнішньої торгівлі України.

Зважаючи на це, пріоритетами нашої держави в розвиткові торговельно-економічного співробітництва з Республікою Корея можна назвати:

- відновлення обсягів товарообігу (у першу чергу за рахунок збільшення українського експорту), що скоротилися під впливом світової фінансово-економічної кризи (у 2009 р. двосторонній товарообіг скоротився більше ніж удвічі порівняно з 2008 р. – з 2,67 млрд. дол. до 1,13 млрд. доларів. Слід зазначити, що це на порядок більше, ніж скорочення обсягу світової торгівлі за цей же період, що становило 12%);

- ініціювання проектів із залученням інвестицій південнокорейських корпорацій з метою подальшого використання набутого досвіду для посилення привабливості України як для інвесторів із Республіки Корея та інших країн Азії (для залучення інвестицій у короткотривалій перспективі Україні доцільно піти назустріч потенційним корейським інвесторам у проектах, стосовно яких вони вже висловлювали зацікавленість);

- декларування в рамках контактів на найвищому та високому рівнях зацікавленості в інтенсифікації торговельно-економічного співробітництва та формулювання певних цілей такої співпраці (приватний корпоративний сектор Республіки Корея в зовнішньоекономічних зв'язках певним чином орієнтується на політику уряду, а важливість елементів державного планування для економіки цієї країни дає певні переваги застосуванню такого підходу і до двосторонніх економічних відносин);

- зміцнення договірно-правової бази економічної співпраці;

- вирівнювання балансу торгівлі;

- розроблення, із залученням державних структур України та РК, спільних індикативних планів і прогнозів розвитку стратегічних проектів двостороннього економічного співробітництва;

- активний розвиток виробничо-інвестиційної співпраці (потреби диверсифікації українського експорту, з одного боку, та залучення азійських інвестицій і технологій, з іншого боку, визначають необхідність розширення виробничо-інвестиційної співпраці України з азійськими державами; у відносинах із Республікою Корея наша країна зацікавлена в розміщенні виробництва на своїй території, важливим кроком міг би стати подальший розвиток проекту постачання швидкісних поїздів корейського виробництва, зокрема, шляхом локалізації їх виробництва спільними зусиллями на українських підприємствах).

Потенційними пріоритетами України в науково-технічній і культурно-гуманітарній сферах у відносинах із Республікою Корея можна визначити:

- розширення співпраці у сфері науки і технологій (значну зацікавленість для України становить співробітництво, що може створити певну додану вартість для її економіки). Тому закономірним є інтерес щодо співпраці з Республікою Корея як державою, де розвиток науки в низці сфер випереджає розвиток українських досліджень. І хоча науково-технологічна співпраця з Кореєю вже здійснюється, її характер переважно не узгоджується з потребами розвитку української економіки. У цьому контексті пріоритетом розвитку співробітництва в науковій сфері повинна стати її інтеграція до загального контексту економічної співпраці, передусім – до проектів із виробничо-інвестиційної кооперації);

- залучення до навчання в Україні студентів із Республіки Корея (ширше залучення корейської молоді до навчання в нашій країні потребує і загальних заходів із підвищення якості освіти, її адаптації до світових стандартів);

- використання присутності в Україні корейської

діаспори, що має потенціал стати сполучним містком між економікою й суспільством двох держав, а також додатковим чинником подальшого розвитку діалогу).

Окремо можна виділити потенціал співробітництва в космічній галузі, започатковане ще в 1992 році. Серед позитивних прикладів такої співпраці – запуск наприкінці серпня 2006 р. корейською стороною багатоцільового супутника «Koreasat-5» за допомогою української ракети-носія в рамках проекту «Морський старт».

На сьогодні є відповідне договірно-правове підґрунтя для активізації співробітництва в цій сфері. Укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Корея про співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях, а також Угоду між Державним космічним агентством України та Міністерством освіти, науки і технологій Республіки Корея про створення Спільного українсько-корейського комітету з питань співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях.

Протягом останніх 20 років Південна Корея реалізує амбітну космічну програму, що має на меті створення повного циклу розроблення, виробництва та експлуатації власної космічної продукції. У Республіці Корея вже налагоджено випуск власних супутників різноманітного призначення, на півдні країни створено та облаштовано космодром «Наро», у 2008 р. здійснено політ у космос першої корейської астронавтки Лі Со Йон.

У 2011 р. Республіка Корея розпочала реалізацію проекту створення власної важкої ракети-носія KSLV-2. Країна розглядає можливість участі українських профільних підприємств у вирішенні окремих питань щодо KSLV-2, хоча потенціал української ракетно-космічної галузі дає можливість запропонувати корейській стороні більш масштабну участь у цій програмі, зважаючи на багаторічний досвід у розробленні космічних технологій, а також необхідну матеріально-технічну базу для їх виробництва та випробування.

Під час зустрічі з Міністром продовольства, сільського господарства, лісництва й рибальства РК Со Кю Йонгом

Очікується, що Спільний українсько-корейський комітет з питань співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях дасть можливість налагодити професійний діалог між експертами обох країн, а також визначити нові перспективні напрями інтенсифікації поточного співробітництва у цій сфері.

На початку 60-х рр. XX ст. Республіка Корея залишалася однією з найбідніших у світі аграрних країн, яка переживала руйнівні наслідки Корейської війни. Однак, лише впродовж 30-и років у результаті змін, що розпочалися в 1962 р., Південна Корея перетворилася на одного з лідерів світової економіки.

Серед основних чинників, які забезпечили стрімке економічне зростання Республіки Корея, що отримало назву «економічне диво на річці Хан», можна виокремити такі: орієнтована на експорт стратегія розвитку; вирішальна роль уряду в здійсненні реформ; дешева робоча сила та залучення іноземних капіталовкладень – не лише фінансових, а й технологічних (промислове устаткування, «ноу-хау» тощо).

Успіх Південної Кореї пов'язаний із втіленням моделі стратегічного розвитку і визначався тим шляхом, який обрала країна, що привело до максимально швидкого нагромадження капіталу, ефективного розподілу ресурсів і виходу на сучасний технічний рівень. Реалізація цих завдань і побудова процвітаючої економіки стали можливими лише за раціонального поєднання ринкових стимулів і державного втручання. У розкритті феномена «економічного дива» Республіки Корея важливим є вивчення моделі партнерства держави й бізнесу. Можна констатувати, що економічне зростання країни було забезпечене балансом ринкових важелів і державного регулювання.

Південнокорейський досвід національно-державного будівництва, збереження та зміцнення національної ідентичності за одночасного активного й успішного включення в процеси глобалізації, регіональної та трансрегіональної економічної інтеграції є дуже цінним для молодої Української держави, зокрема, у контексті формування української політичної нації, досягнення загальнонаціонального консенсусу щодо стратегічних завдань розвитку країни та суспільства.

У контексті сучасної реструктуризації глобального простору науково-експертному співтовариству України час відмовитися від такої, що вже набила оскому, антагоністичної дихотомії геополітичного та культурно-цивілізаційного вибору «Європа – Азія». Очевидно, конфуціанські принципи спільного розвитку, глибинних змін, гармонійного світу, спільної відповідальності, активної участі тощо за двадцятиріччя бурхливого китайського зростання й посилення «азійських тигрів» довели не лише свою мудрість, а й конкурентоспроможність, принципову кооперативність і комплементарність із європейськими цінностями. У цьому зв'язку макроцивілізаційна та геостратегічна місія ключових держав-учасниць СНД – України, Росії, Казахстану – нині бачиться в стикуванні двох успішних у світовому масштабі систем цінностей – європейської та конфуціанської – перш за все по лінії ефективного обміну технологіями, свободи пересування товарів, капіталів, послуг, а з урахуванням демографічних обмежувачів та інтересів національної безпеки – також і трудових ресурсів. У свою чергу, від успіху українсько-південнокорейського та українсько-китайського стратегічного діалогу істотно залежатиме, чи стане вектор трансконтинентальної (транс'євразійської) співпраці та інтеграції визначальним.

Міжнародна безпека в сучасному світі: стан, проблеми, перспективи

Сергій ТОЛСТОВ,
завідувач відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

(Закінчення. Початок у «З.С.» №8)

Частина 2

У сучасній політичній практиці поняття «стримування» застосовується у двох значеннях – пасивному, або оборонному, яке вказує на те, проти чого застосовуються засоби стримування, і наступальному, що передбачає спонукання того чи іншого актора до певного способу поведінки.

Оборонне, запобіжне стримування властиве державам, зацікавленим у збереженні балансу та статус-кво. Натомість стримування, яке передбачає елементи примусу, знаходить втілення в політиці держав, що прагнуть до гегемонії або виконують лідерські функції. Межа між упередженням і примусовим впливом є доволі умовною.

Дослідники відзначають, що традиційне пасивне стримування у формі демонстрації військових можливостей з метою профілактики агресивних намірів опонента (containment) підпорядковувалося намірам утримати інші країни від перегляду свого статусу, спроб агресії та розширення раніше набутих сфер впливу. Натомість активне стримування (deterrence) передбачало цілеспрямований вплив на волю супротивника шляхом демонстрації можливості покарання. За часів біполярності спроби активного стримування, насамперед, з боку США, мали порівняно нечастий характер, оскільки принаймні з початку 1970-х рр. в основу політики Сполучених Штатів і Радянського Союзу було покладено негласне правило, згідно з яким наявність ядерних сил у обох супротивників унеможливлює пряму війну між ними через спроможність завдавання опонентом зворотно-відповідного ядерного удару. Звісно, це не заперечувало активної силової політики у «третьому світі», який став ареною непрямого зіткнення стратегій і суперництва наддержав.

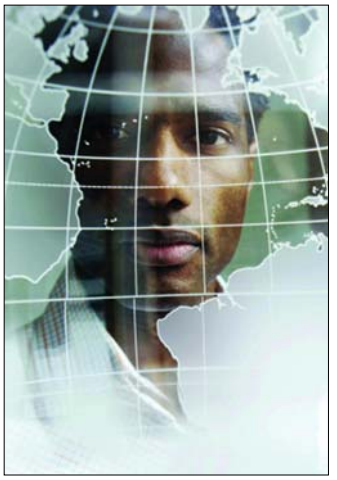
У сучасній міжнародній системі перенесення акцентів із пасивного стримування на примусове створює політико-психологічний клімат, який потенційно полегшує можливість рішення про загрозу застосування ядерної зброї або навіть про її пряме застосування в разі ультимативного висунення певних неприйнятних вимог або створення прямих загроз безпеці тієї чи іншої великої держави.

Раннім аналогом політики активного стримування вважається американська концепція «гнучкого реагування» (flexible response), ухвалена 1961 року. Вона передбачала: якщо дії СРСР змушуватимуть США зробити вибір між застосуванням ядерної зброї та відступом у якійсь регіональній кризі, то американські військові керуватимуться шкалою конфліктів різної інтенсивності. У разі ескалації локального чи регіонального конфлікту американська воєнна доктрина припускала можливість застосування ядерної зброї певних типів, проте їх використання рекомендувалося обмежувати територією регіону, безпосередньо охопленого конфліктом.

Розповсюдження ядерної зброї в 1990-і рр., а також розвиток глобальної програми протиракетної оборони США супроводжуються подальшим розхитуванням уявлень про неможливість практичного застосування ядерної зброї, про що свідчать останні зміни у військових доктринах РФ, США та деяких інших держав.

Із приходом до влади в США адміністрації Б. Обами стратегію застосування ядерної зброї було офіційно звужено щодо її незастосування проти неядерних держав, які є учасниками Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Натомість акцент у забезпеченні стратегічної стабільності перенесено на високоточні та інші види сучасних озброєнь. Ці правила не поширюються на Іран і Північну Корею, а також умовні ситуації, позначені потенційною можливістю виникнення конфлікту за участі ядерних держав.

Офіційні коментарі до воєнної доктрини США, оприлюднені 5 січня 2012 р., містять виразний ухил у бік скорочення та раціоналізації оборонних видат-

ків. Перегляд основних напрямів воєнного будівництва передбачає компенсацію скорочення ядерного потенціалу шляхом активного розвитку високоточних, кібернетичних і космічних озброєнь. Формально декларована Б. Обамою згода поважати ядерне стримування у відносинах із РФ пов'язується з чітко висловленим наміром протидіяти подальшому поширенню ядерної зброї та технологій. Хоча на практиці така зброя у Індії та Пакистану може також розглядатися як чинник взаємного стримування, вважається, що перспектива її наявності у великої кількості незахідних країн може призвести до посилення хаосу в міжнародній системі та полегшить доступ радикально-екстремістських угруповань до засобів зброї масового ураження.

Стратегічна концепція НАТО (листопад 2010 р.) визнає стримування, засноване на співвідношенні ядерних і звичайних потенціалів, ключовим елементом спільної стратегії його членів принаймні доти, доки у світі існуватимуть ядерні озброєння.

Російська воєнна доктрина (у редакціях 2000 та 2010 рр.) демонстративно декларує потенційну можливість застосування тактичної ядерної зброї як засобу активного стримування в разі використання проти РФ та (або) її союзників ядерної та інших видів зброї масового ураження, а також у відповідь на великомасштабну агресію із застосуванням звичайної зброї в ситуаціях, критичних для національної безпеки Росії, «коли під загрозу поставлено саме існування держави».

Ураховуючи зменшення ролі ядерного стримування у війнах і конфліктах останнього десятиріччя та істотне посилення ваги потужних неядерних видів зброї, застосування яких дає змогу вести безконтактні війни, перспективи ядерного стримування виглядають непевними та, вочевидь, піддаватимуться подальшій корекції.

Розхитуванню ядерного стримування можуть сприяти розгортання глобальної системи ПРО США та мілітаризація космосу, що надасть нового імпульсу виробництву й розгортанню нових видів озброєнь і гонці озброєнь у цілому. Натомість поява нових руйнівних видів звичайних озброєнь дає змогу переобладнати балістичні ракети неядерними боєзарядами великої потужності. Так само, військові штаби ядерних держав усерйоз розглядають можливість (у разі виникнення масштабних конфліктів) застосування модифікованих тактичних ядерних систем, що вказує на вірогідність появи нових концепцій і сценаріїв ядерного стримування, яке залишається надзвичайно вагомим елементом сприйняття та тлумачення глобальної безпеки.

Сучасне бачення проблематики міжнародної безпеки представлено строкатим спектром уявлень і підходів. Хоча традиційні підходи (концепції колективної безпеки та колективної оборони) зберігають своє значення й використовуються в політичному та оборонному плануванні. У останні десятиріччя XX – на початку XXI століть значної популярності набули модерністські й постмодерністські

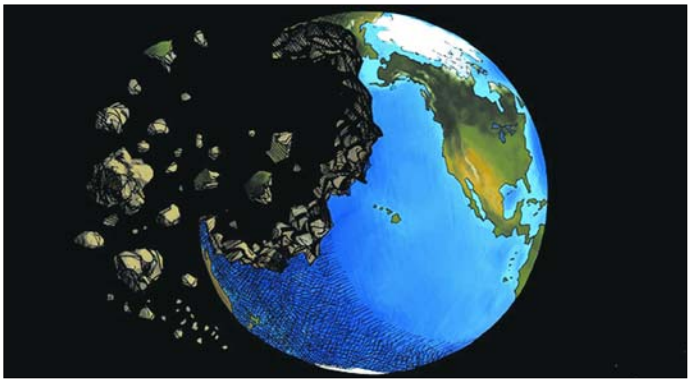
теорії, утілені в численних новітніх концепціях кооперативної та соцієтальної (людської) безпеки.

Поява нових концепцій була цілком закономірною. Після завершення біполярної епохи виникла очевидна потреба в розробленні більш дієвих та ефективних концептуальних підходів, спроможних подолати традиційні дилеми безпеки, пов'язані зі співіснуванням держав і постіндустріальних соціумів у глобалізованому світі. Водночас, специфічною рисою концептуальних дискусій і пошуків останнього часу стало вибагливе змішування різних підходів і світоглядних акцентів.

Модель колективної безпеки на основі взаємного стримування, відтворена свого часу в механізмі Ради Безпеки ООН з метою створення противаг, що запобігають виникненню конфліктів між його членами, залишається актуальною і для оборонних союзів, спрямованих на забезпечення відсічі нападу на його учасників ззовні. Ідеться переважно про елементи стримування, присутні у відносинах між державами за умов виникнення розбіжностей між їхніми ситуативними цілями та уподобаннями.

У деяких із запропонованих моделей кооперативної безпеки акцент зроблено на посиленні ролі міжнародних інститутів і правових норм. Використання цих чинників повинно унеможливити конфлікти як між учасниками гомогенних структур, так і упереджувати загрози з боку держав, що становлять їхнє зовнішнє середовище. Інші моделі кооперативної безпеки акцентують увагу на впровадженні універсальних моральних норм і пріоритеті прав особистості, що повинні слугувати базовими критеріями загальної безпеки.

Появі сучасних інтерпретацій кооперативної безпеки передувала запропонована К. Дойчем у 1957 р. концепція «співтовариства безпеки» (security community), яка знайшла численних послідовників серед європейських лібералів і соціал-демократів. В основу цієї концепції покладено наявність спільних інтересів держав, що досягли значного рівня інтеграції одне з одним та ус-

відомили необхідність утворення певної спільноти. Постійна взаємодія такої групи країн вважалася підставою для інтенсифікації відносин співробітництва між ними як основи забезпечення стабільного мирного співіснування та налагодження дружніх взаємин на постійній основі. Послідовники К. Дойча запропонували модель регіонального комплексу безпеки, учасники якого мають щільну взаємозалежність у відносинах безпеки, що зумовлює взаємну потребу в їх вирішенні на підставах загальної участі (Б. Б'юзен).

Кооперативна безпека робить наголос не на безпосередній відсічі можливої агресії, а на превентивних заходах стосовно потенційно можливих викликів і загроз стабільності. У практичному розумінні йдеться про залучення якнайширшого кола країн того або іншого регіону до системи договорів і позадоговірних відносин, покликаних зменшити ймовірність виникнення збройного конфлікту та його руйнівних наслідків. На відміну від системи колективної безпеки, у тому числі в формі оборонних союзів, кооперативна безпека виходить із розуміння, що коли держави об'єднуються проти спільного реального або потенційного супротивника, концепція безпеки, заснована на співробітництві, виходить із принципу спільної участі. Загальна участь не обов'язково вимагає створення формальних інститутів взаємодії, оскільки використання неформальних постійних комунікацій вважається не менш ефективним, аніж укладення оборонних союзів.

Активні спроби застосування механізмів кооперативної безпеки мали місце в діяльності ОБСЄ, у тому числі у вигляді створення моніторингових місій, застосування інститутів посередницьких послуг і превентивної дипломатії. Утім, ці спроби не мали значного успіху через розбіжність інтересів і підходів. За таких обставин уряди низки країн схилялися до скасування принципу консенсусу в ухваленні спільних рішень, що ставило під сумнів суверенітет країн-учасниць і загрожувало руйнуванням існуючого формату колективної взаємодії.

Модель кооперативної безпеки, яку у 2001 р. запропонували М. Міхалка та Р. Коен (Європейський центр з вивчення питань безпеки ім. Дж. Маршалла), передбачала поєднання елементів колективної безпеки, колективної оборони та нових підходів стосовно зосередження уваги потенційних учасників на попередженні та врегулюванні конфліктів нового покоління. Згодом спроби пристосувати ідею кооперативної безпеки до перспективи багатополюсного світу набували різних форм, включаючи висунення дивних з точки зору традиційного розуміння безпеки пропозицій про створення глобальної мережі альянсів і регіональних спільнот безпеки на чолі з НАТО (З. Бжезинський, 2009 р.).

За всіх відмінностей і розбіжностей західні концепції кооперативної безпеки виходять із переконання, що центральний елемент моделі безпеки, побудованої на засадах

співробітництва, має становити «ядро ліберально-демократичних держав» (світове суспільство), які обстоюють спільні політико-економічні цінності та нормативи суспільного життя. У синтезованому вигляді зміст новітніх концепцій безпеки зводиться до поєднання чотирьох основних елементів – індивідуальної безпеки особи, колективної безпеки, колективної оборони та розширення простору стабільності. Окреме місце в безпековому дискурсі посідає концепція безпеки людини. Її предтечею вважаються наукові розробки європейських дослідників, насамперед представників Англійської та Копенгагенської шкіл, які поширили контекст безпекового мислення на невійськову сферу, включаючи відносини, пов'язані з охороною правопорядку, економічною, соціальною політикою та забезпеченням прав людини. Таке розширення змісту уявлень щодо предмета безпеки дістало назву сек'юритизації, а сам оновлений підхід визначався як соцієтальна безпека, або безпека суспільства.

У міжнародному контексті модель соцієтальної безпеки акцентувала увагу на пріоритетній ролі прав особи. Щодо країн, які не належать до євроатлантичної спільноти, більшість сучасних західних теорій і концепцій безпеки не відкидають можливості застосування санкцій і комбінації силових і несилових методів упливу з метою зміни форми державного управління, повалення авторитарно-диктаторських або небажаних політичних режимів і приведення до влади прозахідних політичних угруповань.

Утім, в окремі періоди мали місце спроби теоретичного осмислення й актуалізації проблем безпеки в широкому глобальному контексті. Наприкінці доби холодної війни та після розпаду біполярної міжнародної системи ця тенденція була позначена пошуками моделі загальної та всеосяжної (або всеохоплюючої) міжнародної без-

пеки. На порушення питань у такому ракурсі вплинули результати глобальних досліджень і перебіг дискусії, пов'язаної з безпекою людського розвитку в найширшому, загальнопланетарному розумінні. Серед подібних ініціатив варто згадати останню радянську концепцію міжнародної безпеки горбачовського періоду, яка наголошувала на потребі розв'язання глобальних проблем, а також стратегію безпеки ОБСЄ (2003 р.), що намагалася сформулювати загальні та всеосяжні принципи трансрегіональної безпеки.

Поширення ідей соціетальної безпеки відбувалося паралельно із започаткуванням численних наукових досліджень, що ставили за мету оцінку тенденцій і прогнозування перспектив глобального розвитку людства. Цей напрям був пов'язаний із діяльністю вчених і політиків – засновників Римського клубу. Унаслідок об'єднання різних наукових підходів до проблем планетарного характеру виникла нова наукова дисципліна – теорія глобальних факторів або глобалістика. Спочатку вона включала наукові напрями, пов'язані з вивченням життя (біосфери), земної поверхні, клімату, використання природних ресурсів, енергетики, технологій, а згодом була поширена на сферу продовольства, економіки, фінансів, охорони здоров'я.

Популяризація доповідей Римського клубу спричинила активну політичну дискусію з глобальних, загальнолюдських проблем, що мають прямий уплив на долю всіх країн і народів світу. До найважливіших висновків, що містилися в доповідях Римського клубу, належали попередження про прямі загрози існуванню людства, у тому числі внаслідок повсюдного застосування зброї масового ураження, обмеженості та вичерпності природних ресурсів, завдавання непоправної шкоди природному середовищу, деградації екологічних систем, що втрачають спроможність до самовідновлення.

Уже в першій доповіді Римського клубу «Межі зростання» (1972 р.) містилося попередження про критичний поріг антропогенного навантаження внаслідок забруднення природного середовища, використання невідновлюваних ресурсів, недостатнього фінансування природоохоронних заходів, зростання народонаселення та скорочення можливостей забезпечення його продовольством. Моделювання процесів на основі базових показників за умов збереження темпів зростання виробництва, споживання ресурсів і збільшення кількості населення продемонструвало загрозу катастрофічних наслідків уже в першій чверті XXI століття.

Сучасні глобальні проблеми поділяються на декілька основних груп, або комплексів, включаючи макросоціальні (глобальні суспільні відносини та суспільно-економічні процеси), владно-силові відносини між провідними державами, еколого-кліматичні, ресурсно-економічні та продовольчі чинники, а також питання людського розвитку, позначені відносинами між індивідом і суспільством, станом матеріального та політичного забезпечення прав і можливостей людини. Кожен із цих проблемних блоків має прямий уплив на розвиток людства, позначений відмінними проявами, специфічними ознаками й потребує детальнішого визначення.

1. Комплекс відносин між основними соціальними спільнотами та політичними угрупованнями, для учасників яких характерна схожість економічних, політичних та інших базових інтересів, охоплює суперечності між розвиненими державами та країнами, що розвиваються, а також між багатими та бідними країнами в найбільш загальному контексті. Цей блок проблем, що їх подекуди згадують як інтерсоціальні, включає проблематику, пов'язану із забезпеченням справедливого міжнародного економічного порядку, корекцією умов торгівлі, реформуванням міжнародних фінансових відносин і забезпеченням стабільності міжнародної фінансової системи, конкуренцією та доступом до енергетичних ресурсів тощо.

2. Владно-силові відносини між провідними державами та створеними ними угрупованнями і союзами становлять найбільш традиційну групу глобальних проблем. Цей напрям взаємодії включає відносини у сфері контролю над озброєннями, регулювання умов торгівлі зброєю, створення режимів, пов'язаних із використанням технологій і матеріалів воєнного та подвійного призначення. Загальний політичний зміст цієї групи проблем полягає у визначенні способів застосування сили, відвернення масштабних війн і забезпеченні миру.

Попри обмежений характер існуючих локальних конфліктів, принаймні щодо їх територіального поширення, негативний вплив на міжнародні процеси пояснюється потенційною можливістю ескалації та інтернаціоналізації через втягнення до конфліктної взаємодії сусідніх, регіональних, а також, у багатьох випадках, позарегіональних держав.

3. Комплекс проблем, зумовлених взаємодією між суспільством і природним середовищем. Його зміст полягає в скороченні спроможності навколишнього середовища амортизувати навантаження антропогенного характеру, включаючи забезпечення енергією, паливом, сировиною, прісною водою тощо. Завдання у сфері екології тлумачаться як збереження та відновлення умов існування людини – соціальної та біологічної істоти. Стосовно практичних рекомендацій цей напрям передбачає застосування раціонального самообмеження в об'ємах споживання, пошук оптимальної моделі взаємодії між суспільством і природою та застосування практики замкнених циклів виробництва. Усвідомлен-

ня граничності фізичних меж споживання ґрунтується на розумінні, що перспектива виживання людства напряму залежить від таких вимог, як: наявність чистого повітря, прісної та питної води, безпечного продовольства, енергетичних і сировинних ресурсів.

4. Проблеми, пов'язані з розвитком особи, відносинами між індивідом і суспільством. Їх зміст визначається здатністю суспільства надавати своїм членам реальні можливості для продуктивного розвитку особистості, включаючи гарантії у сфері охорони здоров'я, освіти та професійної діяльності. Цей сегмент передбачає забезпечення зростання рівня життя, подолання бідності та контроль за чисельністю населення.

Базові критерії стосовно екології та людського потенціалу покладено в основу концепції сталого розвитку, що містить перелік основних факторів та орієнтирів безпеки розвитку людства як глобальної спільноти. Ці положення та стандарти закріплено в рішеннях Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Всесвітньої конференції ООН зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.) і Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо + 20» (2012 р.). Утім, ухвали цих конференцій мають необов'язковий правовий статус і тлумачилися здебільшого як певні політичні та соціальні орієнтири, дотримуватися яких добровільно погодилися держави, що їх підтримали. Це ж стосувалося й Хартії Землі, схваленої на засіданні Комісії Хартії Землі в штаб-квартирі ЮНЕСКО (Париж, березень 2000 р.).

Прийнятий у 1992 р. документ ООН «Порядок денний на XXI століття» є програмою змін у соціальній, економічній та екологічній політиках, у якому окреслено способи запобігання погіршенню екологічного стану ґрунтів, повітря та якості води, збереження лісів і біологічного різноманіття, а також сформульовано завдання щодо подолання бідності, поліпшення охорони здоров'я, освіти, розв'язання проблем міст і сільських районів. Сам перехід до сталого розвитку вважається запорукою боротьби з бідністю та протидії руйнуванню довкілля. Позитивні перетворення мають ураховувати залучення населення, зміни в характері споживання та якості технологій. На цих підставах передбачається досягнення сталої рівноваги між споживанням, населенням і спроможністю Землі підтримувати життя.

На так званому «Саміті тисячоліття» 6-8 вересня 2000 р. лідери 189 країн-членів ООН підтримали «Декларацію тисячоліття ООН», що містить 8 основних цілей і 21 загальне завдання, які передбачають подолання злиднів та поліпшення перспектив глобального розвитку. За цим документом, упродовж наступних 15 років передбачено викорінення бідності, голоду, епідемічних хвороб, неписьменності та дискримінації.

Лідери 193 країн-членів ООН 20-22 вересня 2010 р. в Нью-Йорку підбили проміжні підсумки просування до цих цілей. Загальне обговорення ситуації засвідчило, що до 2015 р. окреслені цілі та завдання неможливо виконати.

Утім, очевидно й те, що сам характер визначених орієнтирів був частковим і паліативним.

Як свідчать звіти ООН, «Програма глобального партнерства заради розвитку» виконується лише частково. Істотно збільшився експорт товарів і послуг із бідних до індустріально розвинених країн. Проте, зобов'язання індустріально розвинених держав щорічно надавати бідним країнам у вигляді допомоги 0,7% свого валового національного продукту порушується і в цілому не перевищує 0,31%. Доступ товарів зі слаборозвинених до індустріальних держав подекуди обмежується їх низькою якістю або неприйнятними способами виробництва (використання праці ув'язнених, експлуатація дітей, підневільна робоча сила).

Із науково-експертної точки зору та засад здорового глузду стає все більш очевидною невідкладність розв'язання низки глобальних проблем сучасності, які не можуть бути вирішені зусиллями окремих держав і не зникнуть самі собою. З цього випливає висновок про необхідність консолідації намірів і дій усієї світової спільноти, зокрема у форі створення механізмів, пристосованих до потреб глобального регулювання (розширення компетенції «Великої двадцятки», до якої входять держави з найбільш потужними економіками, посилення повноважень спеціалізованих органів ООН, зміцнення міжнародно-правових режимів, надання колективним рішенням обов'язкового характеру тощо).

З цієї точки зору глобальна безпека повинна розглядатися не тільки як віддзеркалення певного стану міжнародної системи та поточний результат взаємодії її учасників, а й як комплекс цілеспрямованих заходів із забезпечення позитивного стану та операціональної стабільності основних систем життєзабезпечення планетарної людської спільноти, включаючи політичні, економічні, соціальні, природно-екологічні, ресурсні, енергетичні та інші компоненти.

Водночас, реалізація цих завдань наштовхується на об'єктивні та суб'єктивні перепони: нерівномірність споживання (п'ята частина

населення планети, що мешкає в найбільш заможних країнах, споживає до 80% світових ресурсів); домінування приватних підприємницьких інтересів над суспільними та громадськими; необов'язковість міжнародних актів, що декларують взаємну відповідальність людства як сталого глобального співтовариства, побудованого на повазі до природи, прав людини, економічної справедливості та культури миру.

Оцінюючи тенденції та наслідки глобалізації, яка ущільнила планетарний простір і взаємозалежність розвитку людства, зауважимо, що зміст поняття глобальної безпеки в осяжному майбутньому визначатимуть воєнно-політичні та силові аспекти, економічні відносини в якнайширшому контексті, загальні умови розвитку включно з екологією та природокористуванням і проблеми соціального характеру, пов'язані з людським фактором та якістю людського капіталу.

Дотепер регулювання проблем глобальної безпеки мало фрагментарний характер. Існуючі міжнародні договори та конвенції передбачають часткове обмеження і скорочення ядерних озброєнь, хоча цей підхід не набув характеру універсальних зобов'язань, та заборону окремих видів зброї масового ураження (хімічної, біологічної, бактеріологічної). Ряд документів регулює правила війни та містить заборону виробництва і використання деяких видів звичайних озброєнь.

В економічній сфері застосовуються норми та правила Світової організації торгівлі. Проте кожна держава має власну економічну політику, а існуючі економічні режими та фінансово-економічні інституції не забезпечують різним країнам рівних умов і можливостей розвитку. У сфері екології найвищими досягненнями й досі залишаються Рамкова конвенція про зміну клімату та Конвенція про біологічне різноманіття (1992 р.), які не передбачають важелів, придатних для ефективного захисту довкілля.

Попри популяризацію уявлень про зміст і значення глобальних проблем людства, їх вирішення постійно відкладається, що зумовлено конкурентною природою міжнародних відносин і відсутністю загальновизнаної верховної установи, спроможної впливати на процеси міжнародного спілкування, забезпечувати обов'язковість виконання спільних рішень і спрямування ресурсів на їх забезпечення. Незважаючи на посилення взаємозалежності, насамперед в економічному контексті, міжнародні відносини залишаються сферою гострої боротьби за владу, вплив і використання відносних переваг. Вочевидь, у цій царині зберігатиметься домінуюча роль специфічних інтересів політичних кіл великих держав, що йдуть на укладення компромісних рішень лише в тому разі, коли не можуть досягти одноосібних переваг або забезпечити максимально сприятливі рішення на свою користь.

На відміну від глобальної ситуації, за певними винятками, регіональні системи безпеки загалом виглядають більш стабільними й дієздатними. Вони формуються меншою кількістю учасників, які мають певний обсяг взаємних постійних комунікацій і виявляють зацікавленість у вирішенні низки спільних проблем. Тому, за умов відносної гомогенності складу учасників їм потенційно легше знайти більшменш стабільну форму узгодження взаємних інтересів.

Нерегульованою чи слабо регульованою сферою взаємовідносин залишається діяльність у космічному просторі. В економічних відносинах найглибші суперечності спостерігаються в площині контролю та постачання енергетичних ресурсів та в галузі міжнародних фінансових відносин, яка зазнала найбільших потрясінь унаслідок кризи 2008 року.

Джерелом гострих міждержавних суперечностей залишається тлумачення характеру та ступеня легітимності політичних систем, співвідношення між прерогативами державної влади та змістом і способами забезпечення прав людини, узгодження принципів самовизначення та територіальної цілісності.

Уникнення політичними лідерами неупередженого обговорення умов і перспектив загальної та рівної для всіх учасників моделі безпеки, побудованої на недискримінаційних принципах і підходах, свідчить про політичну неготовність до координації спільних зусиль з метою вирішення проблем, які містять фізичні загрози умовам життя та в перспективі – існуванню людства.

Основу сучасного бачення глобальної безпеки як способу втілення сукупних інтересів світової спільноти становить проблема досягнення стабільного компромісу між інтересами провідних учасників на засадах раціонального самообмеження. Утім, навіть формальне визнання такої спільності інтересів не гарантує використання конструктивних підходів і загальної згоди стосовно форм і методів їх реалізації. Унаслідок впливу істотних суперечностей політичного та економічного характеру декларування загальної зацікавленості в забезпеченні безпеки існування та розвитку людства девальвується неготовністю урядових кіл і міжнародних організацій до втілення назрілих конструктивних рішень, що лише підвищує небезпеку економічних, політичних та екологічних загроз.

Росія в азійсько-тихоокеанській інтеграції: погляд із Києва та Владивостока

Сергій ШЕРГІН,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
кандидат фізико-математичних наук

Частина 1

Із 90-х рр. XX ст. Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) стає другим за значенням після Європи регіоном світу і третім за масштабами інтеграційних процесів після ЄС і Північної Америки (NAFTA). Динамізм економічного розвитку, налагодження активного політичного діалогу між регіональними та позарегіональними державами як на двосторонньому рівні, так і в рамках багатосторонніх регіональних форумів посилюють тенденцію виведення АТР на рівень головного центру світового економічного та політичного тяжіння, двигуна розвитку світової цивілізації, подібно тому, як у попередні часи таким центром була Європа.

Після розпаду СРСР політична ситуація в АТР перестала визначатися станом двосторонніх відносин Росія – США, що дало поштовх розвиткові регіональної багатополярності. Кінець холодної війни кардинально вплинув на політичну ситуацію та економічні тенденції в регіоні. Активізувалися процеси пошуку нових форм співпраці, переформатування діяльності старих регіональних організацій у напрямі інтеграції та створення нових форумів інтеграційного типу. Азійсько-Тихоокеанський регіон приваблює сьогодні як світовий центр найбільшого економічного зростання, що випереджає інші регіони світу за темпами розвитку й упровадження провідних технологій. В АТР знаходяться найпотужніші в політичному, економічному та військовому планах держави, серед яких США, Китай, Японія, АСЕАН і Росія вважаються світовими та регіональними центрами політичного впливу. Країни регіону становлять половину групи «Велика двадцятка».

На початку постбіполярного періоду в регіоні діяло понад 15 міжнародних організацій інтеграційного типу, зокрема, АТЕС, АСЕАН, Східно-Азійська економічна рада (АСЕАН, Японія, Республіка Корея (РК), Нова Зеландія, Тайвань і Гонконг), Регіональний форум АСЕАН з питань безпеки (АРФ), Асоціація регіональної співпраці країн Південної Азії (SAARC), Тихоокеанська конференція з торгівлі та економічного розвитку,

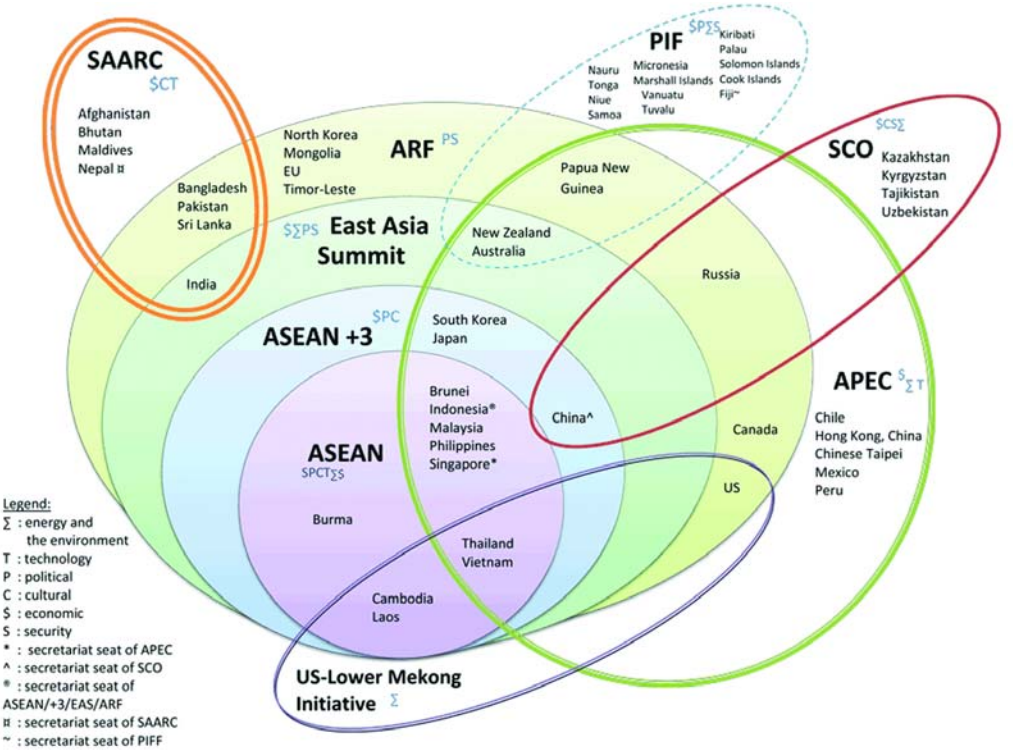

Рис. 1

Економічна рада басейну Тихого океану, Рада Тихоокеанського економічного співробітництва. Російська Федерація (РФ) є учасницею АТЕС, АРФ, а також двох останніх форумів.

Останніми роками упевнено заявили про себе: Шанхайська організація співробітництва (ШОС), форум БРІКС, АСЕАН+8 (розширений Східно-Азійський саміт – САС), трикутник «Росія – Індія – Китай», Нарада із взаємодії та заходів довіри в Азії[1], Діалог із співпраці в Азії, у яких бере участь РФ, а також механізми АСЕАН+3, трикутник «Китай – Японія – РК», ініціатива США з Транс-Тихоокеанського партнерства, Форум островів Тихого океану тощо.

Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. стимулювала і без того високу динаміку процесів розвитку в АТР, форсувавши його перетворення в чи не найважливіший центр світової політики, як мінімум, співставний із євроатлантичним простором. Швидкий розвиток АТР пояснюється такими конкурентними перевагами: низька вартість робочої сили, високий рівень накопичень, форсована індустріалізація, інвестиції у людський ресурс та експортна орієнтація виробництва.

У 2013 р. виповнюється 15 років з часу вступу Росії до найбільшої за складом учасників регіональної організації в АТР – АТЕС, яка є міжнародним економічним форумом, створеним з метою розвитку інтеграційних зв'язків країн басейну Тихого океану з певним урахуванням досвіду ЄС. Водночас, нині уявляється досить проблематичним створення в АТР інтеграційної структури за типом Євросоюзу, з огляду на аморфність АТЕС, а також широкий спектр ідеологій, політичних та економічних систем і правових нормам, брак спільних об'єднуючих цінностей і політичних цілей, різноманітність національних інтересів, які представляють учасники організації. На сьогодні, окрім РФ, до складу АТЕС входять 20 економік[2]: США, Канади, Японії, Австралії, Нової Зеландії, РК, Сінгапуру, Таїланду, Малайзії, Філіппін, Індонезії, Брунею Даруссалам, КНР, Гонконгу і Тайваню, Мексики, Папуа-Нової Гвінеї, Чилі, В'єтнаму та Перу. На території учасниць АТЕС проживає понад 3 млрд. осіб (близько половини населення Землі), сукупний ВВП – майже 29 трлн. дол. (57% світового ВВП), на їх частку припадає близько 50% світової торгівлі товарами та послугами і приблизно 45% прямих іноземних інвестицій.

Відповідно до схеми Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS – Вашингтон, США), практично всі регіональні інтеграційні структури, створені на сьогодні в АТР, пов'язані та мають інтереси і завдання, що перетинаються між собою (див. рис. 1). Ураховуючи тривалу кризу в Євросоюзі та США на тлі стабільного і швидкого зростання на ринках Східної Азії та поступову переорієнтацію РФ на Схід, у російському експертному середовищі прогнозують початок «епохи АТР», а також подальше зміцнення відносин Росії з країнами регіону.

У місті Куала-Лумпур (Малайзія) 14 листопада 1998 р. під час зустрічі міністрів закордонних справ і економіки, напередодні саміту АТЕС, відбулося офіційне приєднання РФ до цієї організації. Головним мотивом вступу була необхідність інтеграції російських районів Сибіру та Далекого Сходу до економіки Азійсько-Тихоокеанського регіону, розширення зв'язків і ринків збиту, залучення зовнішніх інвестицій. Керівництвом РФ цей крок подавався як «прорив на азійському напрямі» зовнішньої політики, визнання «унікальної ролі Росії як євразійської держави». Проте, сувора реальність часто дуже відрізняється від райдужних сподівань, і замість очікуваного напливу інвестицій відбувся державний дефолт 1998 року.

Російська дипломатія розглядає АТЕС як локомотив інтеграційних процесів «Транс-тихоокеанського кільця», структуру, що сприяє реалізації цілей і принципів Всесвітньої торгової організації в АТР. Ще у 2000 р. президентом В. Путіним було схвалено Концепцію участі Росії в АТЕС. Поступове зростання значущості азійсько-тихоокеанського вектора зовнішньополітичної діяльності РФ помітно при порівнянні двох Концепцій зовнішньої політики Росії, затвердженої президентом Д. Медведєвим у 2008 р., і аналогічного документа, затвердженого президентом В. Путіним у 2000 р. Тенденції, позначені в Концепції 2008 р., ще більш рельєфно окреслені в доповіді «Тихоокеанська стратегія Росії», підготовленій у 2010 р. Російським національним комітетом Азійсько-Тихоокеанської ради співпраці з безпеки, а також у публікаціях МЗС РФ.

На сьогодні існують різні думки стосовно реальних успіхів Росії щодо участі в інтеграційних процесах в АТР. Офіційна позиція МЗС країни полягає в тому, що РФ успішно рухається у цьому напрямі, з 2011 р. нарешті стала членом усіх діючих в Азійсько-Тихоокеанському регіоні інтеграційних об'єднань. Водночас, більш зважена оцінка залучення Росії до діяльності регіональних структур АТР дає менш оптимістичну картину: як повноправний член РФ наразі присутня у 8 із 40 найбільш значимих регіональних об'єднаннях і спирається на стабільне партнерство з однією із субрегіональних організацій (АСЕАН). Російська участь в інтеграційних структурах АТР, як правило, обмежується членс-

твом в універсальних і функціональних організаціях загальнорегіонального та міжрегіонального рівнів (у 7 з 19), таких як: АТЕС, АРФ, АСЕМ, ЄврАзЕС і ШОС. РФ, головним чином, залучена до діяльності регіональних структур широкого профілю, але залишається поки що поза рамками таких інститутів, як: Форум «Східна Азія – Латинська Америка», Асоціація регіональної співпраці країн Індійського океану, Асоціація регіональної співпраці країн Південної Азії (США та Японія є спостерігачами цієї структури), а також трансрегіональних інституцій, орієнтованих на реалізацію практичних проектів. Тут слід згадати Азійський банк розвитку, вступ РФ до якого у ближчій перспективі є малоймовірним з огляду на проблемні питання у відносинах із Японією.

Конкретними практичними питаннями співпраці Росія – АТЕС займається створена у 2005 р. Урядова комісія з економічної інтеграції на чолі із заступником Голови Уряду РФ. Проте, за підсумками майже 15 років участі країни в АТЕС у російському експертному середовищі існує думка, що й досі російська економічна дипломатія не виявляє помітної активності на цьому напрямі. Серйозною проблемою на шляху активізації діяльності РФ в АТЕС є низький рівень її залучення до міжнародного економічного життя регіону, асиметрія економічних відносин із країнами АТЕС (аналогічна ситуація має місце у відносинах РФ із країнами АСЕАН). Участь Росії у форумі є доволі символічною без серйозних масштабних ініціатив. Її діяльність в АТЕС поки що не охоплює такі важливі сфери, як: банківська, фінансова, інвестиційна, спільні підприємства тощо – проте обмежується переважно сферою торгівлі. У 2010 р. частка країн АТЕС у загальному обсязі російської зовнішньої торгівлі становила 23% (ЄС – близько 50%, СНД – близько 14%), а у 2011 р. зросла до приблизно 28%. Проте, 80% цієї торгівлі припадає лише на 4 країни регіону: КНР, США, Японію і РК. Для більшості економік АТЕС Росія не є серйозним партнером та відчутним фактором. Існує постійне негативне сальдо в торгівлі РФ із країнами АТР, яке у 2010 р. становило 11 млрд. доларів. Іноземні інвестиції до Сибіру та Далекого Сходу Росії (головним чином нафтогазової галузі о. Сахалін), у порівнянні з іншими районами в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, також не можна вважати значними. Таким чином, РФ наразі не стала суттєвим фактором в економіці регіону, так само, як і регіон, за винятком згаданих 4-х країн, не є вагомим фактором у економіці Росії. РФ для АТЕС залишається менш привабливим торгово-економічним партнером, ніж сам регіон для неї, оскільки Росія може запропонувати, переважно, сировину та напівфабрикати, однак її цікавить, насамперед, високотехнологічна продукція. На сьогодні практично відсутня виробнича кооперація, у початковому стані перебуває інвестиційна співпраця РФ із азіатсько-тихоокеанськими партнерами. Країна все ще не представлена в АТР у якості стратегічного фактора. Колишні військово-політичні позиції та впливи Росії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, як правонаступниці колишнього СРСР, безнадійно втрачені. Ситуація ускладнюється продовженням деградації Тихоокеанського флоту РФ, який на відміну від Північного флоту фінансується за залишковим принципом.

Наразі участь Росії в інтеграційних процесах в АТР є досить формальною, а більшість ініціатив щодо участі в регіональних інтеграційних об'єднаннях відносять до 1990-х рр. і пояснюються дослідниками залишковими амбіціями СРСР як великої держави. На думку окремих російських експертів, у країні нині відсутній системний підхід до політики в АТР, що проявляється в популістських спробах «демонстрації прапора», зокрема, ідеться про робочі візити Д. Медведєва в якості Президента (2011 р.) і Прем'єр-міністра РФ (липень 2012 р.) до Південно-Курильських островів, що було різко негативно сприйнято Японією.

Водночас, останні 5-7 років спостерігається більш прагматичний підхід РФ, формування доктрин зовнішньої політики в термінах національної безпеки поступається місцем геоекономічній парадигмі, що діє за іншими законами, ніж зовнішньополітичні доктрини біполярного світу. При цьому, дослідники роблять висновок про нагальну необхідність створення для Росії довготермінової стратегії та відповідної інфраструктури присутності в АТР.

Головними причинами відставання РФ на цьому напрямі вважають перекоси регіональної політики влади, багаторічну хронічну недооцінку важливості розвитку Сибіру та Далекого Сходу, а також переважно низькотехнологічну та сировинну структуру економіки зазначених територій. Лише останніми роками, хоча й дуже повільно, ситуація покращується завдяки планам Уряду РФ щодо поступової модернізації, інноваційного розвитку та інтеграції Далекого Сходу до основної території країни й АТР. Росія взяла принциповий курс на вирівнювання європейського та тихоокеанського векторів зовнішньої та внутрішньої політики. На це спрямовані такі масштабні заходи, як Федеральна цільова програма розвитку Далекого Сходу та Забайкалля на період до 2013 р. (прийнято 2007 р.), Програма розвитку Владивостока як центру міжнародної співпраці в АТР, а також Стратегія соціально-економічного розвитку Далекого Сходу та Байкальського регіону на період до 2025 р. (грудень 2009 р.). Економічне та соціальне зростання згаданих районів на базі освоєння їх багатих природних ресурсів могло б стати двигуном інтеграції країни в АТР.

Росія, тісно пов'язана з Європою історією, культурою, політичними та економічними відносинами, не в змозі провести модернізацію економіки без активної співпраці із Заходом. Водночас, через географічні, економічні, геополітичні, культурологічні та

інші фактори слід ураховувати її унікальний статус двоконтинентальної євразійської держави. Особливістю РФ є те, що вона поєднує в собі риси західної (європейської) та східної (азійської) цивілізацій.

Із 17,1 млн. кв. км території Росії майже 14 млн. кв. км припадає на Азію (80% території та 70% кордонів), де знаходиться більша частина природних ресурсів, завдячуючи яким країна займає особливе місце у світовому господарстві. Водночас, у Далекосхідному федеральному окрузі РФ, що займає 36,4% території країни, мешкає лише 7 млн. осіб, тобто менше 5% населення. За своєю структурою російський експорт до Східної Азії є більш збалансованим, ніж експорт до країн ЄС, хоча й меншим за обсягами. Але на тлі російсько-європейських зв'язків стратегічного партнерства, регулярних зустрічей на вищому рівні, розбудови чотирьох спільних просторів і численних діалогів, візитів і зустрічей різного рівня Азійський вектор зовнішньої політики досі є менш розвинутим. На думку російських експертів, цьому заважають відсутність політичної волі, традиційний євроцентризм істеблішменту, напрацьовані традиційні маршрути збуту товарів. Водночас, останнім часом визначено головні напрями, за якими державні корпорації РФ та приватний бізнес планують розпочати більш активну співпрацю з країнами АТР. Це стосується енергетичної, космічної, авіа- і суднобудівельної промисловості, військово-технічної, освітньої, науково-технічної та культурно-гуманітарної галузей.

Актуальними для Росії в рамках АТЕС є також питання безпеки, російська сторона висувала ініціативи щодо розвитку діалогу з енергетичної безпеки, співпраці в галузі ліквідації наслідків природно-техногенних катастроф. Особливо актуальною ця проблематика стала після аварії на АЕС «Фукусіма-1» у березні 2011 р. в Японії.

Країни східноазійської трійки (Китай – Японія – РК) є найближчими сусідами Росії в АТР та одними з найбільш економічно успішних держав регіону та світу. Тому завданням РФ є розбудова з ними тісних відносин як на двосторонньому рівні, так і в рамках багатосторонніх форматів, серед яких АТЕС є ефективним майданчиком. Китай і Росія вважаються стратегічними партнерами в енергетичній сфері, а також з огляду на те, що відіграють роль взаємних балансерів у відносинах із США. На думку російських експертів, зіткнення інтересів РФ і Китаю в АТЕС є малоймовірним. Росія на сьогодні об'єктивно не може стати лідером цього форуму, але через співпрацю з Китаєм може посилити діалог із його ключовими партнерами – країнами Південно-Східної Азії (ПСА). У КНР далеко не завжди сприймають РФ як повноцінного члена АТЕС. Як і більшість інших країн регіону, Росію бачать скоріше як європейську країну, ніж як повноправного гравця на Азійсько-Тихоокеанському просторі. Японія розглядає РФ більше як партнера по двосторонній співпраці, ніж у рамках регіональних інтеграційних форумів. Головним напрямом японсько-російської двосторонньої взаємодії є енергетична співпраця (проект «Сахалін-2», нафтопровід «Східний Сибір – Тихий океан», торгівля енергоресурсами). У місті Южно-Сахалінську за участі Японії створено найбільший в Азії завод із скраплення природного газу. Певний час АТЕС посідала перше місце в стратегії Південної Кореї в АТР, країна докладала чимало зусиль для удосконалення механізмів цього форуму, зокрема щодо лібералізації торгівлі. Нині пріоритети РК зміщено в бік двосторонніх угод про вільну торгівлю, що є характерним для всього регіону, тому РК розглядає Росію як можливого партнера по створенню ще однієї зони вільної торгівлі.

Важливе місце в азійській політиці РФ займають відносини з Індією, що мають особливий стратегічний характер і є практично безконфліктними упродовж усього часу їх існування. Найбільш перспективними та успішними сферами співпраці між цими країнами вважається енергетика й оборона.

Такі країни АТР, як: Індія, Китай, Малайзія, В'єтнам, Індонезія – традиційно є головними регіональними партнерами РФ із військово-технічної співпраці, при цьому до 80% російського експорту озброєнь припадає на дві країни – Індію та Китай. Останніми роками спостерігається тенденція скорочення обсягів ВТС Росії з Китаєм (на 62%), що, головним чином, пов'язано з інтенсивним розвитком китайського ВПК. За оцінками Міжнародного інституту стратегічних досліджень (IISS, Лондон, Велика Британія), Індія закупила в Росії озброєнь у цілому на 50 млрд. дол., що більше, ніж будь-яка інша держава світу.

РФ вживає активних зусиль з метою диверсифікації географії ВТС. У 2003 р. укладено контракти, обсяг яких лише за один рік становив 2 млрд. дол. з трьома країнами ПСА – В'єтнамом, Малайзією та Індонезією. У 2009 р. укладено контракт із В'єтнамом на постачання винищувачів Су-30МК2, а у 2010 р. – ще на 12 таких машин та авіаційне обладнання (1 млрд. дол.). Отримано замовлення на два сторожові кораблі для боротьби з підводними човнами, надводними та повітряними цілями.

У 1994 р. Малайзія закупила 18 винищувачів МіГ-29. Реалізовувалися контракти на постачання винищувачів Су-30МКМ, вертольотів, протитанкових і переносних ракетно-зенітних комплексів, відбувся політ на російську космічну станцію громадянина Малайзії. Після тривалої перерви активізувалася військово-технічна співпраця Росії з Індонезією. Незважаючи на успіхи російського ВПК, останніми роками йому стає все складніше конкурувати на ринку АТР, що спричинено технічним відставанням, пов'язаним із різким падінням фінансування наукових і дослідно-конструкторських розробок у цій сфері.

Хоча Росія на сьогодні постачає значні обсяги озброєння країнам Східної Азії, останні два десятиріччя військово-стратегічний баланс сил на Далекосхідному напрямі змінився не на її користь. У той час, як ЗС РФ на цьому напрямі скоротилися утричі, у Китаї, РК, Японії та інших державах регіону вони продовжують зростати. Навіть Сили самооборони Японії (300 тис. осіб) переважають за чисельністю склад Далекосхідного військового округу Росії, не говорячи вже про суцільну перевагу ЗС США в регіоні.

Перед РФ наразі постало завдання посилення впливу, активізації зовнішньої політики, політичної та економічної присутності в АТР. Хоча в нинішніх умовах країни регіону й зацікавлені у співпраці з Росією, але більшість із них розглядають її не як інвестора та джерело передових технологій, а лише як постачальника природних ресурсів. У деяких країнах АТР до можливостей активізації РФ на регіональній сцені ставляться стримано, оскільки вона традиційно сприймається як європейська держава, а також представляє інтерес як елемент військово-політичного балансу сил у відносинах Китай – США, Японія – Китай, країни регіону – США. З одного боку, Росію сприймають, як політичну наддержаву з великими можливостями впливу на процеси в регіоні, а з іншого, – як «економічного карлика».

Необхідність закріплення на регіональних ринках вимагає від РФ зміцнення її зовнішньополітичних позицій в АТР, що може бути досягнуто шляхом активізації участі в регіональних і субрегіональних механізмах узгодження інтересів його держав, зокрема, регіональних міжнародних організаціях і форумах (АТЕС, АСЕАН, АРФ, ШОС, Шестисторонні переговори щодо Корейської проблеми).

Формування нової політики Росії щодо АТР потребувало трансформації зовнішньополітичного мислення, яке традиційно було замкнене на євроатлантичному просторі. Незважаючи на тривалий досвід співпраці з Китаєм, Індією та іншими країнами АТР, усе ще існує стереотип Росії в цьому регіоні як зовнішньої сили. Водночас, на думку експертів, відмова від орієнтації на Європу могла б означати заперечення генетичного та культурного коріння російської нації, сподівань на демократичну модернізацію. РФ може вигідно й активно використовувати свою «євроазійськість», виступаючи як посередник і представник інтересів по лінії Схід – Захід.

Росія має вигідне географічне розташування одночасно в Європі й Азії, є найбільшою за територією європейською, азійською, євразійською та східноазійською державою. У цьому зв'язку, важливим завданням керівництва країни є прагматичне використання цих геополітичних переваг з метою прискорення інтеграції Росії в АТР. На країни регіону припадає 85% усієї зовнішньої торгівлі російського Далекого Сходу, економічні відносини якого з країнами-сусідами є значно інтенсивнішими, ніж із європейськими областями Росії. Окремі дослідники вбачають у цьому потенційну небезпеку повної переорієнтації азійської частини РФ на регіональні економічні відносини та можливої китайської експансії на російську територію. Така небезпека спричинена насамперед не агресивними устремліннями сусідів, а недостатнім економічним і соціальним розвитком азійської частини країни. На думку експертів, частку держав АТР у зовнішньоторговельному обороті РФ можна довести до 33-35% насамперед за рахунок розширення співпраці в енергетичному секторі.

На сьогодні співпраця Росії з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону відбувається як у двосторонньому, так і багатосторонньому вимірах із урахуванням загальних тенденцій активізації інтеграційних процесів у економічній, політичній і безпековій сферах.

Геополітичне розташування РФ визначає досить вигідні можливості її участі в інтеграційних процесах АТР. Далекий Схід країни, що безпосередньо належить цьому регіону, із його багатими природними ресурсами та досить розвинутою промисловою і транспортною інфраструктурою за умови її кардинальної модернізації, може розглядатися як повноцінний учасник динамічних процесів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку шляхом співпраці, інтеграції та модернізації АТР.

Відповідно до рекомендацій російського експертного співтовариства, чим активніше держава братиме участь у справах Азійсько-Тихоокеанського регіону, тим швидше та успішніше почне долати існуючий ухил у бік відносин із Заходом. Зовнішня політика країни набуватиме необхідної багатовекторності, яка адекватніше відповідає її реальному геополітичному положенню. Стратегічною лінією РФ є динамічний розвиток співробітництва в рамках двосторонніх і багатосторонніх відносин із країнами АТР. Багатовекторність зовнішньої політики Росії є однією з її ключових характеристик, закріплених у Концепціях зовнішньої політики 2000 і 2008 років.

Основною особливістю АТР є активний характер інтеграційних процесів як у субрегіональному, так і загальнорегіональному форматах, що іноді накладаються або взаємодоповнюють один одного. Зростання активності діючих у регіоні багатосторонніх об'єднань є відображенням загальної тенденції до багатосторонності та колективного відпрацювання рішень. Тенденція до розширення та поглиблення ін-

тераційних процесів у АТР, очевидно, посилюватиметься. Проте, на відміну від Європейського регіону, Азійський простір не є гомогенним у культурно-історичному та політичному сенсі, різні його субрегіони мають відмінну специфіку, з чим пов'язано швидке зростання кількості багатосторонніх форумів і, водночас, відсутність на сьогодні всеохоплюючої структури на зразок ОБСЄ в Європі. На думку фахівців, є всі підстави очікувати, що загальна спрямованість до багатосторонності в АТР і в майбутньому залишатиметься домінуючою.

Упродовж останнього десятиріччя Росія проводить певну роботу з метою інтеграції в політичні, економічні та цивілізаційні процеси, що бурхливо розвиваються в АТР. Країна бере участь у налагодженні антитерористичної співпраці, протидії транснаціональній злочинності, забезпеченні готовності до надзвичайних ситуацій, у розвиткові енергетичного діалогу, створенні трансконтинентальних транспортних та інформаційно-комунікаційних коридорів. Прагматично розбудовуючи свою політику в АТР, Росії слід ураховувати інтереси країн регіону. Для гарантування можливостей своєї рівноправності з великими регіональними гравцями (центрами сили) РФ повинна орієнтуватися на підтримання багатополярної системи міжнародних відносин у регіоні. При цьому, динамічний розвиток країн АТР відбувається на тлі ослабленої присутності РФ на Далекому Сході та Сибіру, що потерпають від демографічної кризи та промислового занепаду.

На думку деяких російських експертів, у регіональному політичному просторі АТР Росії слід облаштувати і зайняти нішу, схожу на ту, яку в часи холодної війни та блокового протистояння займав Рух неприєднання. Разом із нею в цій ніші опинилася б значна група країн, що виступають проти однозначного вибору між США та Китаєм та не зацікавлені в руйнівній конфронтації між цими супердержавами, зокрема – країни АСЕАН.

Що стосується можливостей і перспектив розвитку практичної співпраці України з країнами АТР, то, ураховуючи російський досвід виходу на регіональні ринки, можна було б рекомендувати створення комплексу заходів із підтримки технологічно орієнтованого українського експорту до цього регіону, зокрема, продукції, що не знаходить збуту на європейських і північно-американських ринках. Це може стосуватися продукції цивільного та енергетичного машинобудування, авіакосмічної галузі (літако- і ракетобудування, створення супутників зв'язку), виробництва двигунів і суднобудування, а також ВПК. У разі досягнення успіхів на зазначених напрямах перспективним було б також створення в країнах АТР відповідних сервісних центрів і спільних підприємств.

Цікавим є також досвід Росії щодо започаткування субрегіональних режимів лібералізації торгівлі з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону із залученням партнерів по СНД. Наразі продовжуються переговори щодо укладання угоди про вільну торгівлю між Митним союзом (Росія, Білорусь, Казахстан) і Новою Зеландією. За оцінками російських експертів, цей проект може мати певні переваги, оскільки економіка останньої тісно вбудована в системну економічну взаємодію в АТР. Аналогічні переговори щойно розпочато із В'єтнамом.

Як відомо, країни Азійсько-Тихоокеанського регіону є великими споживачами збіжжя/зерна. На економіки АТЕС припадає 38% світового імпорту зерна. У зв'язку з цим, Україна як крупний експортер такої продукції могла б активізувати співпрацю з регіоном, використовуючи свою потужну портово-транспортну та логістичну інфраструктуру. Росія, що теж є крупним експортером зерна, але наразі ще не має власних перевалочних зернових портів на Далекому Сході, могла б із взаємною з Україною вигодою використовувати наші чорноморські порти для відвантаження зернових.

(Завершення в наступному номері «З.С.»)

[1] *Україна має статус спостерігача в цьому форумі.*

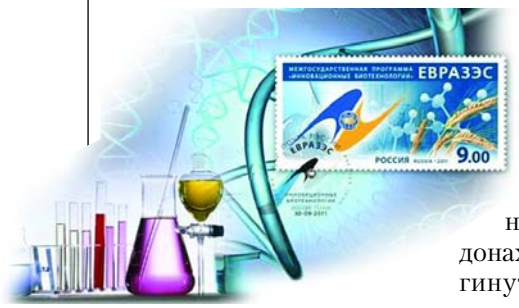
[2] *Учасників АТЕС прийнято називати «економіками», а не «країнами», оскільки окрім 19-и незалежних держав до складу форуму входять також Гонконг і Тайвань, що офіційно вважаються складовими Китайської Народної Республіки.*

ЄврАзЕС – ОДКБ – ШОС: союзники чи конкуренти?

Людмила ЧЕКАЛЕНКО
доктор політичних наук, професор

Створення єдиного простору безпеки в рамках військового блоку ОДКБ передбачає формування єдиного економічного простору держав-членів ЄврАзЕС, що надають матеріальні ресурси для спільних дій у військово-політичній галузі. Невипадково керівники обох організацій заявляють про намагання перейти до більш високого рівня інтеграції. На сьогодні жоден проект ЄврАзЕС – Митний союз не може залишити поза увагою питання безпеки, як і проекти ОДКБ є неможливими поза участю ЄврАзЕС: енергетична, транспортна, промислова, військово-економічна та військово-технічна сфери тощо. Цей перелік включає: забезпечення безпеки транспортних систем, протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму, співпрацю в галузі військово-технічного та військово-економічного співробітництва, взаємодію в питаннях прикордонної та митної політики. Серед перспективних завдань – створення міждержавних холдингів ВПК і проектування нових видів озброєння та військової техніки. У межах ОДКБ створено Міждержавну комісію військового співробітництва країн-учасниць, що передбачає інтеграцію з ЄврАзЕС. На об'єднанні ОДКБ і ЄврАзЕС наполягали лідери Узбекистану та Казахстану, позитивно про це відгукується й білоруське керівництво.

Основне навантаження всіх згаданих структур припадає на Російську Федерацію, бюджет якої утримує на своїх плечах всю військову та бюрократичну структуру ОДКБ. У 1999 р. свою участь у останній не пролонгували Грузія, Азербайджан, пізніше вийшов Узбекистан, що приєднався до ГУАМ, але в результаті російської підтримки повертається до ОДКБ.

Як і раніше, російські військові несуть нелегку службу на кордонах ЄврАзЕС і ОДКБ, гинуть у громадянській війні в Таджикистані, на перетинах із кордонами Афганістану. Колективні сили в Таджикистані, що складалися з різних військових частин, представляє російська 201-а мотострілкова дивізія, що захищає таджицький кордон, а підрозділи азіатських республік «розтанули, як ранішній туман у передгір'ї Паміру». Колективні сили періодично проводять навчання, наприклад «Захід-2009», а також різноманітні операції: боротьби з наркотрафіками «Канал», нелегальними мігрантами «Нелегал», несанкціонованою торгівлею зброєю «Арсенал» тощо.

Росія ініціювала в межах ОДКБ утворення трьох військових сполучень – ударних угруповань: Східноєвропейський (російсько-білоруське угруповання, московський гарнізон, 300 тис. осіб), Кавказький (російсько-вірменське угруповання) і Центральноазіатське (Росія, Казахстан, Узбекистан, Киргизія, Таджикистан). Останнє утворене для забезпечення безпеки в Центральній Азії в разі нападу ззовні[1].

Мета ОДКБ – створення та посилення коаліційних сил, органів управління, військової інфраструктури, підготовки кадрів. Основними завданнями є боротьба з міжнародним тероризмом, нелегальною міграцією, техногенними катастрофами, узгодження та координація зовнішньої політики, розвиток договірної бази. До цього додаються стабільність по периметру кордонів, зміцнення поясу добросусідства.

У 2008 р. учасники ОДКБ прийняли План колективних дій країн ОДКБ з реалізації Глобальної контртерористичної стратегії ООН на 2008-2012 роки. За Декларацією про вдосконалення діяльності від 23 червня 2006 р. ця організація розбудовує спеціальний механізм протидії викликам і загрозам. Заявлена концепція ОДКБ про відповідальність за мир і безпеку перетинається з концептуальною складовою НАТО – відповідальність за мир і стабільність у світі.

У рамках ОДКБ 14 червня 2009 р. було заявлено про створення Колективних сил оперативного реагування (КСОР). Як і передбачалося, це – танкові, артилерійські частини, військово-морський флот на Каспії тощо. КСОР – високомобільні, оперативні, універсальні, оснащені за останнім словом техніки військові об'єднання. До

[1] *Организованная неприступная группировка // ОДКБ создает мощный кулак в Центральной Азии – КоммерсантЪ. – №95. – 29.05.2009.*

них додаються колективні миротворчі сили ОДКБ за Угодою про миротворчу діяльність, що набрала чинності з 15 січня 2009 року. Основну частину КСОР становлять російські військові – близько 8 тис. осіб. Казахстан у КСОР представлятиме десантно-штурмова бригада до 4 тис. осіб, інші союзники обмежаться батальйоном. Білорусь надає ОДКБ свої ППО, РЛС «Волга». У Вірменії розташовано російську військову базу в Гюмрі з 2,5 тис. військових, ППО. Сприяє розвиткові ВПК Вірменії також пільговий режим на постачання їй військової техніки. Військо Казахстану складається з 72-тисячної армії. Казахська сторона ініціювала утворення в межах ОДКБ Центрального азіатського батальйону (ЦентрАзБат) у складі військових Казахстану, Узбекистану та Киргизії. Росія утримує в Казахстані військові полігони Сари-Шаган і Азгир, а також космодром Байконур. На озері Балхаш розташована РЛС. Морські простори захищає морська піхота Каспійської флотилії, а також гвардійська бригада. Киргизія (війська – 16 тис. осіб) надала військову базу, аеродром у провінції Кант. У киргизькій столиці Бішкеку розташована Постійна оперативна група Штабу КСОР. Таджикистан у своєму розпорядженні має 12 тис. військових. Узбекистан відмовився надати свої військові підрозділи в КСОР, наполягаючи на участі тільки в окремих операціях, а в липні 2012 р. призупинив свою діяльність у ОДКБ.

Таким чином, колективні сили ОДКБ готуються до захисту сировинних ресурсів у регіоні, оскільки всю увагу міжнародної політики на довгострокову перспективу буде зосереджено на володінні джерелами енергоресурсів, у тому числі на Близькому Сході, шельфі Баренцового моря та інших районах Арктики, у басейні Каспійського моря та Центральній Азії (ідеться в «Стратегії національної безпеки РФ до 2020 року»). В умовах боротьби за ресурси не виключено вирішення наявних проблем із застосуванням військової сили. Унаслідок загострення протиріч між союзниками також не виключено порушення балансу сил поблизу кордонів Російської Федерації та її союзників. Отже, поява в азіатському регіоні такого могутнього угруповання військових сил покликана не тільки нейтралізувати існуючі загрози, а й, балансуючи на протиріччях КНР і США, посилити роль російського чинника в ньому.

Активно розвиваються процеси, покликані посилити військову, а в майбутньому, за пропозицією КНР, і економічну співпрацю на азіатському просторі. Певним регулятором такого співробітництва є утворена й інституціалізована багатостороння міжнародна структура – Шанхайська організація співробітництва (ШОС). Її концепція, що полягала у превентивному попередженні військової ескалації та напруження в регіоні, була започаткована китайською стороною наприкінці 1990-х років. У 1996 і 1997 рр. Китай, Росія, Казахстан, Киргизстан і Таджикистан підписали «Угоду про зміцнення довіри у військовій галузі у прикордонних районах» і «Угоду про взаємне скорочення військового контингенту у прикордонних районах». З реалізації положень цих документів розпочалася розбудова механізму Шанхайської п'ятірки. Учасники вперше (за китайським баченням) висунули концепцію регіональної безпеки нового типу, що спиралася на засади взаємної довіри, скорочення озброєнь і співробітництва, як своєрідну інструкцію із захисту миру та стабільності Центральної Азії. ШОС була створена 15 червня 2001 р., замість Шанхайської п'ятірки.

ШОС не тільки наслідує шанхайський дух, а також вносить нове трактування того, як, спираючись на взаєморозуміння та повагу кожної держави, досягти домовленостей у сферах спільних інтересів, реалізувати спільні завдання, не застосовувати зброю або не погрожувати використанням збройних сил одна одній, розв'язувати протиріччя між державами-членами мирним шляхом, не претендувати на одноосібну військову перевагу в сусідніх районах тощо. Зазначені міркування є конкретними принципами, яких дотримуються всі держави-члени. Отже, започаткування ШОС можна пояснити посиленням боротьби за країни Центральної Азії між провідними потугами АТР та з інших регіонів.

Центральна Азія перебуває в Центрі Євразії та має унікальне стратегічне географічне положення. Після розпаду СРСР, на переконання китайської сторони, міжнародний тероризм, національний сепаратизм, регіональний екстремізм розповсюдилися на цей регіон із наміром повалення влади та створення ісламських країн із єдиним політичним і релігійним пануванням, що є серйозними загрозами для державної та регіональної стабільності. Тому ШОС покликана реалізувати нову концепцію безпеки та висуває співпрацю у сфері безпеки на важливе місце.

Отже, ця організація повинна упередити та визначити стратегічний курс держав у потрібному китайській стороні ракурсі.

Країнами-учасницями було підписано Договір довготривалого добросусідства і дружби держав-членів ШОС, Шанхайську конвенцію по боротьбі з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом, створено Виконавчий комітет ШОС із регіональної боротьби з тероризмом, проведено багатосторонні військові навчання (що «завдає удару по трьох силах зла»). На переконання Китаю, завдяки силам безпеки ШОС у Центральній Азії зберігається довготривала стабільність.

З огляду на великий інтерес до цієї організації, який виявляють такі держави Азії, як: Індія, Іран, Пакистан – розглядається питання її розширення. Держави-учасниці заявили про намагання відкрити антитерористичний фронт від Атлантики до Тихого океану.

Створення такого формату взаємодії та розвиток співробітництва, на думку китайських аналітиків, посилить позиції Російської Федерації в азіатському регіоні, у тому числі й щодо видобутку та транспортування енергоносіїв, які необхідні Китаю, і водночас послабить позиції США та НАТО, що є одним із стратегічних завдань КНР. У цьому контексті зовнішньополітична лінія ядерних держав, учасниць організації Росії та Китаю збігається. До того ж, обидві піддають критиці політику США щодо колективної військової операції в Афганістані. ШОС виступає за відновлення останнього як стабільної держави.

Систему безпеки, за деякими прогнозами, має посилити Договір про колективну безпеку СНД (ОДКБ), учасники якого прагнуть співпрацювати з Шанхайською організацією співробітництва: на самітах країн-учасниць 14 травня та 7 червня 2002 р. було підписано відповідні угоди, які повинні набути нового формату.

Глави дипломатичних і оборонних відомств Росії, Китаю, Казахстану, Киргизстану і Таджикистану 26 квітня 2003 р. уклали статутний документ організації – Хартію ШОС.

Зважаючи на те, що учасники ОДКБ і ШОС узяли на себе спільну відповідальність за мир і стабільність у азіатському регіоні СНД (2005 р.), а також те, що Росія та Китай поглибили стратегічне партнерство і розширили співпрацю (Декларація про стратегічне партнерство і Угода про співробітництво 2005 р.), можна передбачити, що взаємодія ОДКБ і ШОС у майбутньому поглиблюватиметься. Проте, у разі суперечностей між РФ і КНР, а такі вже даються взнаки, може виникнути ситуація, коли ці дві структури дублюватимуть або навіть заважатимуть одна одній.

Незважаючи на гучні заяви та домовленості, ШОС не виправдала надії Китаю. Позитивно оцінюючи співпрацю з РФ, яка з 1 січня 2011 р. разом із Китаєм запустила російсько-китайський нафтопровід і за два місяці доправила останньому 2,5727 млн. т російської нафти, китайська сторона підкреслює, що таке стало можливим після важких п'ятимісячних переговорів у 2009 р., коли дві країни домовилися про енергетичну співпрацю, а також наголошує, що проект був реалізований завдяки кредитуванню Китаєм російських компаній «Роснафта» і «Транснафта» відповідно на 15 і 10 млрд. доларів. Такі суми, як заявляють китайські спостерігачі, є найзначнішими в цій галузі.

Слід зазначити, що Китай приділяє велику увагу економічному та, у першу чергу, фінансовому проникненню в різні регіони світу також через ініціювання банківської співпраці. Зокрема, у квітні 2011 р. під час третьої зустрічі членами БРІК було підписано Рамкову угоду про фінансову взаємодію механізму міжбанківського співробітництва країн БРІК. Центральні банки цих держав домовились інвестувати і фінансувати енергетичну, низьковуглецеву та інфраструктурну сфери одна одної.

У рамках ШОС утворено Міжбанківське об'єднання, лідером якого є Державний банк розвитку КНР: у лютому 2011 р. загальний обсяг залишків кредитів у всіх країнах ШОС досяг 37,5 млрд. дол., що підтримують серію проектів у різних галузях енергетики, електровидобутку, транспорту й інфраструктури, телекомунікації, сільського господарства, лісництва, торгівлі тощо. Черговий саміт ШОС у казахській столиці ухвалив Стратегію організації на 2011-2016 рр. – Проект антинаркотичної стратегії ШОС.

Аналізуючи успіхи та провали в діяльності ШОС, намагаючись як лідер організації посилити її економічну складову, китайська сторона доволі прискіпливо вивчає результативність цього об'єднання, наводить несприятливі фактори інтеграційного

процесу, до яких включає:

- низький загальний рівень розвитку економік держав ШОС, значну різницю в економічній площині;
- недостатність уваги країн до розвитку торгівлі в рамках організації, тому її масштаби є низькими;
- диференційні регулятори процесів лібералізації торгівлі й інвестицій;
- діяльність інших економічних форумів у регіоні (ЄврАзЕС тощо) як певних конкурентів ШОС;
- розбіжності в митних бар'єрах: різняться ввізні мита Росії, Казахстану, Киргизії й Таджикистану, які є членами ЄврАзЕС і засновниками Митного союзу, а також установили мита на 60-70% товарів, а торгівлю між собою провадять без мита. Увізні мита всіх чотирьох країн перешкоджають імпорту з держав-нечленів цього об'єднання, у тому числі Китаю й Узбекистану;
- обмеження допуску китайської продукції на ринки п'яти країн ЦА у зв'язку із запровадженням митних бар'єрів;
- неузгодженість інших питань, що включають митні процедури, регулювання захисту навколишнього середовища, єдині стандарти, мобільність бізнесу тощо;
- низький рівень розвитку системи електронної торгівлі в рамках ШОС, не для всіх учасників очевидною є необхідність такої співпраці, оскільки потрібно вкласти значні засоби і технічні ресурси;
- перепони китайським інвестиціям (суспільно-політична ситуація в країнах ШОС, нормативне регулювання та розподілення інвестицій);
- недотримання прав інвесторів у країнах ШОС;
- торговельні ускладнення між країнами, оскільки Китай і Киргизія працюють відповідно до вимог СОТ, що надають іноземним підприємствам режим національних, а інші держави не є учасниками СОТ;
- низький рівень значних інвестиційних проектів.

З метою подолання зазначених проблем китайські аналітики пропонують до 2015 р. створити зону вільної торгівлі, що стане можливим після вступу всіх країн ШОС у СОТ. Це дасть змогу Китаю підтримувати розвиток економіки та підвищити власну конкурентоспроможність.

Головними інтересами Китаю в ШОС є енергоресурси, забезпечення зв'язків між Азією та Європою, тому інвестування в ЦА китайська сторона розглядає як спосіб забезпечення себе енергетичною сировиною. Щоб відігравати лідируючу роль, Китаю потрібно докладати значних зусиль і проявляти політичну рішучість. Водночас, висновок китайських аналітиків щодо Росії полягає в наступному: у найближчій перспективі розраховувати на вагому допомогу з боку РФ не доводиться, тому Китай повинен скористатися сприятливою ситуацією. Один із перших кроків на цьому шляху – прискорення переговорного процесу щодо вступу країн ШОС у СОТ. Для успіху регіонального співробітництва із урахуванням досвіду участі в АСЕАН необхідно узгоджувати дії різних міністерств і відомств, і для ефективності ШОС створити спеціальний координуючий орган; підвищити роль Азіатського банку розвитку в ЦА, використати його можливості з метою забезпечення політико-економічних інтересів Китаю в цьому регіоні; протидіяти втручанню США і Японії у справи ЦА. Позитивним прикладом співпраці в енергетичній сфері Китай вважає «Сіанську ініціативу» – започаткування енергетичного клубу ШОС Китаєм, Росією, Киргизією і Таджикистаном (23 вересня 2011 р.).

Таким чином, керівництво КНР розглядає лідируючі місце і роль ШОС у системі міжнародних координат в АТР у цілому та Центральної Азії зокрема. Однак, з огляду на різнопланові інтереси учасників організації, майбутнє ШОС поки що не означене. Китай зацікавлений переважно в економічній співпраці, створенні зони вільної торгівлі для кращого збуту власних товарів, а також у природних ресурсах регіону. Росія хотіла б більше розвивати політичну співпрацю з метою посилення взаємодії з Китаєм у Центральній Азії. Зі своєї сторони держави Центральної Азії переважно розглядають ШОС як додатковий механізм із залучення інвестицій і фінансової допомоги, їх мало цікавлять витратні проекти. Особливо послідовною в цьому плані є позиція Узбекистану, який не бере участі ані у створенні Університету ШОС, ані в Молодіжному союзі ШОС, ані в інших подібних ініціативах. Такі різні підходи не сприяли ухваленню масштабного документа «Стратегія розвитку ШОС», який планувалося прийняти на саміті в Пекіні: учасники обмежились «Основними напрями».

Основним викликом для ШОС стає розвиток процесу інтеграції на пострадянському просторі. Інтенсифікація діяльності ОДКБ і ЄврАзЕС, Митний союз Росії, Казахстану та Білорусі, перспективи його розширення і створення ЄЕП і ЄАС порушили питання про те, яким чином розвиток співробітництва в рамках ШОС відповідатиме цим процесам. До ШОС входять ті ж самі країни, за винятком Китаю. Рівень інтеграції між республіками колишнього СРСР явно буде вищим. Водночас такий же рівень інтеграції з КНР навряд чи є можливим: сусіди не ризикують відкривати свої ринки і кордони величезному щільно заселеному Китаю з його могутньою економікою. Пекін навряд чи погодиться з роллю для ШОС як простого додаткового до СНД механізму.

Можливо, ШОС могла б віднайти власну нішу в разі її розширення в напрямі Південної Азії та Близького Сходу, прийнявши як повноправних членів Індію, Пакистан, у перспективі – Іран. Тоді вона стала б сильною міжнародною структурою, що вирішувала б проблеми безпеки розвитку не тільки в Центральній Азії, а й у значно ширшому регіоні.

Збереження національної та культурно-релігійної ідентичності арабських монархій Перської затоки в умовах «вестернізації»

Максим СУБХ,
Перший секретар МЗС України, аспірант Дипломатичної академії України при МЗС

Стрімкий внутрішньоекономічний розвиток, активна лібералізація міжнародних торговельних зв'язків, а також відкритість місцевих ринків для притоку іноземних трудових мігрантів поставили країни Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) перед серйозним глобалізаційним викликом, що загрожує аравійському населенню поступовою втратою національної самоідентичності.

Другий етап епохи так званого нафтового буму, що припадає на 2004 р., характеризується початком активної фази процесу докорінного переформатування структури національних та етнокультурних особливостей аравійських суспільств*. Саме у 2004 р. регіон Перської затоки став свідком безпрецедентного зростання світових цін на нафту, барель якої ще у 1999 р. коштував 17 дол., а у 2004 р. сягнув небувалої на той час позначки в 36 доларів. Надприбутки від реалізації енергоносіїв безпосередньо позначилися на збільшенні темпів щорічного економічного зростання держав РСАДПЗ, яке, наприклад, у 2004 р. становило в Катарі 9,3%, ОАЕ – 8,5%, Кувейті – 7,2%.

Очевидним є те, що збереження високих темпів розвитку економіки вимагає від держав Ради пошуку дієвих механізмів, які дали б змогу задовольнити потребу місцевих ринків у кваліфікованих кадрах, а найголовніше – робочій силі заради забезпечення сталого прогресу. Водночас, світова практика доводить істинність тези про те, що нафтові багатства не можна вважати гарантією вирішення проблеми безробіття або нестачі робочих місць, що пов'язано, перш за все, з активним упровадженням нафтовидобувними країнами ноу-хау та сучасних технологій, покликаних мінімізувати людський фактор у процесі виробництва.

Завдяки географічній близькості традиційних ринків постачання трудових мігрантів, насамперед, з Індії, Пакистану та Бангладеш, Аравійський півострів став найбільшим у світі реципієнтом заробітчан із регіону Південної Азії щодо частки місцевого населення в загальній структурі трудових ресурсів. За останніми офіційними даними, оприлюдненими Арабською організацією праці (Arab Labour Organization), у 2007 р. частка немісцевої робочої сили на ринку праці ОАЕ становила 91,62% (3,1 млн. осіб), Кувейту – 82,20% (1,7 млн.), Оману – 75,54% (808 тис.), Бахрейну 75,78% (438 тис.), Катару 62,25% (515 тис.), Саудівської Аравії – 51,03% (4,2 млн. осіб)[1]. Слід підкреслити, що, на відміну від економічно розвинених країн світу, держави РСАДПЗ не стикаються з так званою глобальною імміграцією в тому розумінні, що основні потоки іноземної робочої сили обмежені конкретним географічним регіоном, який має з Аравійським півостровом тривалі історичні та культурно-релігійні зв'язки.

Вищезазначена статистика наводить на думку про те, що автохтонному аравійському етносові в середньостроковій перспективі доведеться пройти низку випробувань на виживання. У якості підтвердження хотілося б навести приклад із досвіду подолання демографічних проблем, пов'язаних із дисбалансом у співвідношенні місцевого та іноземного населення в Сінгапурі. Відомо, що ця країна, яка наприкінці 50-х рр. XX ст. рішуче стала на шлях масштабних політичних і соціально-економічних реформ, досі намагається вирішити проблему розмивання національної самоідентичності шляхом запровадження державних програм, спрямованих на зменшення відтоку місцевого населення за кордон у пошуках роботи. Не виключено, що подібна ситуація може скластися в країнах РСАДПЗ у разі невирішення проблем безробіття і створення робочих місць для місцевих спеціалістів. В одному зі своїх виступів патріарх сінгапурських реформ Лі Куан Ю зазначив, що національну ідентичність можна зберегти лише тоді, коли частка корінного населення країни становить щонайменше 65% загальної кількості населення країни[2]. У випадку з державами РСАДПЗ вона становить в ОАЕ та Катарі лише 20%, Кувейті – 45%, Бахрейні – 63%. Найбільш оптимістичною демографічна ситуація в контексті домінування місцевого елемента над іноземним залишається в Султанаті Оман – 85% та Саудівській Аравії – 80%[3].

Слід зазначити, що урядами країн РСАДПЗ було прийнято рішення про заборону гастарбайтерам привозити свої родини для спільного проживання з ними на території держав Ради в разі, якщо їхня місячна заробітна плата становить у середньому менше 1 тис. доларів. Розуміючи те, що оклади некваліфікованих робітників-азіа-

* Перший етап нафтового буму хронологічно прийнятно відносити до періоду середини 70-х – другої половини 80-х рр. XX ст. – тобто, до нафтової кризи 1985 р. включно, коли Саудівська Аравія за згодою США оголосила про збільшення обсягів видобутку нафти у 3,5 раза, що призвело до обвалу світових цін на чорне золото.

тів у 2010-2011 рр. коливались у діапазоні 500-700 дол. на місяць, їхній переїзд разом із родинами до цього часу залишається нереалізованим. Таким чином, з формальної точки зору, місцеві уряди не застосовували до іноземних трудових мігрантів відверто дискримінаційних норм або законів, але водночас, подібна позиція дала змогу уникнути, щонайменш, подвоєння кількості вихідців із азіатських країн і зняти з порядку денного проблему приросту некорінного населення.

З одного боку, масовий приток іноземних гастарбайтерів до РСАДПЗ зміг ефективно вирішити питання нестачі місцевої робочої сили, однак з іншого – призвів до поступової дезінтеграції аравійського населення у зв'язку з невирішеністю низки актуальних аспектів мовного, культурно-релігійного та національного характеру. Незважаючи на це, слід визнати, що структура іноземних трудових мігрантів, які протягом останніх чотирьох десятиріч прибувають до країн Затоки, не обмежується лише так званою чорною робочою силою. Значний відсоток освічених і висококваліфікованих кадрів, зокрема, лікарів, інженерів, програмістів був сформований саме за рахунок просунутих у науково-технічному плані держав: США, Велика Британія, Франція, Німеччина – яким вдалось ефективно започаткувати процес виробництва через упровадження сучасних технологій, налагодити дієздатну систему менеджменту, створити ефективний апарат державно-муніципального управління, здійснивши своєрідний прорив у забезпеченні доступу місцевих суспільств до найсучасніших інформаційно-комунікаційних технологій.

Слід зазначити, що реалізація близькосхідних ініціатив адміністрації Президента США Дж. Буша-молодшого з демократизації регіону Близького Сходу та Північної Африки невдовзі дала конкретні результати на теренах арабських країн Затоки в контексті доволі широкого сприйняття місцевим населенням західних цінностей, перш за все, у побутовій сфері. Це, насамперед, стосується зростаючого захоплення халіджитів* американською масовою культурою, що зумовлено молодим віком населення країн Перської затоки, який, у середньому, не перевищує 30 років. До цього слід додати велику кількість аравійських арабів (у т.ч. членів місцевих королівських родин), які отримали дипломи в найкращих навчальних закладах Америки та Європи, назавжди залишившись у душі прихильниками прозахідного способу життя.

За деякими оцінками, збереження національної ідентичності з точки зору аравійського жителя істотно відрізняється від позиції європейців, які вважають іноземну трудову міграцію, насамперед, ключовою причиною зростання рівня безробіття серед корінного населення. Натомість, на Аравійському півострові таке суспільно-політичне явище розцінюється здебільшого як загроза, що спричиняє незворотні культурно-релігійні та етнічні зміни[4].

Важливим аспектом збереження аравійської ідентичності є розуміння трайбалістської природи процесу визначення своєї культурно-етнічної приналежності, що є унікальним феноменом, характерним лише для тих суспільств, які ще не перейшли у своєму соціальному розвиткові до етатистської моделі самоідентифікації, що передбачає ототожнення жителя будь-якої окресленої конкретними кордонами території з державними інститутами влади, які визначають їх суспільний устрій, форму державного правління, виробляють ідеологічну платформу розвитку суспільства.

Масштабна іноземна економічна та культурно-ідеологічна експансія на Аравійському півострові спонукала уряди країн Затоки до невідкладного створення державних програм із захисту національної самоідентичності, збереження мовної та культурно-релігійної унікальності з подальшою адаптацією цих програм до місцевих реалій із урахуванням специфічних особливостей структури взаємовідносин між племінними суспільствами Аравії. У цьому контексті надзвичайно важливим завданням є визначення суті аравійської національної ідентичності, яка, на наш погляд, значною мірою відрізняється від європейських підходів щодо тлумачення феномену національно-етнічної приналежності, наближуючись, радше, до американської моделі усвідомлення власної соціокультурної природи.

Відомий американський соціолог і політолог С. Хантінгтон в одній зі своїх наукових робіт писав, що на відміну від американської моделі, яка визначається прихильністю ідеям політичного громадянства, європейська національна ідентичність базується саме на етнічній приналежності. Разом з тим, С. Хантінгтон зазначає, що для американців невід'ємним атрибутом державності, а відтак – національної самоідентифікації є протестантизм, що робить такі поняття, як «держава» та «релігія» неподільними частинами одного цілого[5].

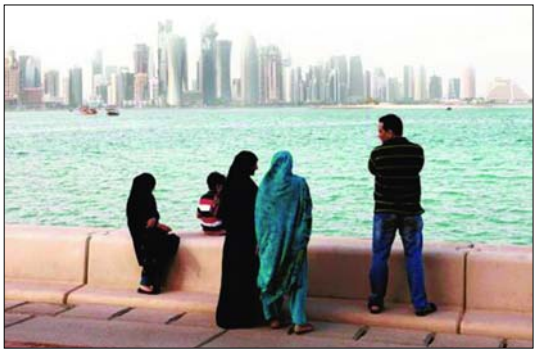
Стосовно аравійського суспільства, американська модель самоідентифікації може бути застосована лише в частині релігійної спорідненості, тоді як елемент державності потребує уточнення з поправкою на племінну специфіку місцевих соціумів. У цій же праці С. Хантінгтон на прикладі імміграції латиноамериканського населення до США порушує питання необхідності уникнення проявів мовного протистояння, яке є характерним для всіх суспільств, що стали на шлях запровадження політики мультикультуралізму. Останнім часом питання офіційного введення двомовності виносилося на рівень регіональних референдумів у низці американських штатів (Каліфорнія, 1998 р.; Аризона, 2000 р.; Массачусетс, 2002 р.; Колорадо, 2002 р.), проте всі вони зазнали невдачі. У цьому контексті феномен мовного протистояння слід розглядати виключно як похідну складову процесу абсорбції фактора іноземного впливу на формування національно-патріотичної ідеї, що визначає місце того чи іншого суспільства в

* Халіджит – у перекл. з арабської «затоковий», «мешканець Затоки» або «пов'язаний із Перською затокою».

загальній системі етнокультурних та етнорелігійних цінностей.

Говорячи про соціально-економічну експансію іноземців у межах РСАДПЗ, насамперед, маємо на увазі трудову імміграцію не лише з країн Південної Азії, а й низки держав Близького Сходу та Північної Африки, які за своїм статусом та рівнем освіти претендують на більш високооплачувану роботу. На перший погляд може здаватися, що вихідці з арабських країн, які сповідують переважно одну релігію та говорять тією ж самою мовою, не мають становити загрози національній ідентифікації автохтонного населення Аравії. Утім, взаємодія між гомогенними групами одного етносу спричинила, приміром, появу нових діалектизмів і жаргонізмів, які перетворили місцеві аравійські діалекти на суміш сирійсько-єгипетсько-халіджитського наріччя, що у свою чергу поступово призводить до необхідності перманентної адаптації місцевого населення до стрімких мовних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами всередині Аравійського півострова. Відомі також факти з повсякденного життя аравійського населення, коли діти в заможних родинах, маючи іноземних, здебільшого азіатського походження, домашніх працівників (прислуга, садівники, водії), досягши шкільного віку, не вміють читати, а інколи навіть розмовляти арабською.

Усвідомлюючи важливість збереження мовної недоторканності в процесі адаптації неарабомовних трудових мігрантів, найбільш принципову позицію зайняла Саудівська Аравія, застосовуючи виключно арабомовне листування з місцевими індійськими, пакистанськими або філіппінськими громадами. Не бажаючи ускладнювати технічні аспекти взаємодії з іноземними заробітчанами, бахрейнський уряд, наприклад, дозволив офіційно використовувати англійську мову у спілкуванні з представниками етнічних меншин, що проживають на території королівства. Найбільш комфортні умови для індо-пакистанських гастарбайтерів створено в ОАЕ, де дозволено використовувати мову хінді в листуванні між еміратськими роботодавцями та їхніми південноазіатськими партнерами з числа місцевих рекрутингових компаній.

Політика етнічної толерантності та мультикультуралізму, яку намагаються проводити арабські держави Перської затоки, з часом може призвести до поглинання місцевих ісламських традицій іншими культурами. Російська дослідниця М. Бетильмерзаєва зазначає, що мультикультуралізм негативно впливає на культурну самоідентифікацію, оскільки історичний досвід доводить, що лише окремим культурам у процесі співіснування з іншими вдавалося зберегти свої специфічні особливості, тоді як решта були асимільовані через втрату своєї унікальності[6]. У цілому, слід зазначити, що екстраполяція європейсько-атлантичної моделі мультикультуралізму на аравійський ґрунт вимагає від політичної еліти РСАДПЗ офіційного закріплення низки загальновизнаних прав і свобод за всіма без винятку соціумами та етнічними меншинами, що проживають на території країн Ради. Підтвердженням цього є теза, висловлена Ф. Фукуямою про те, що феномен мультикультуралізму повинен сприйматися не лише як терпимість щодо культурного розмаїття, а й як вимога до законодавчого визнання прав расових, релігійних і культурних груп, притаманних сучасним ліберальним демократіям[7].

У контексті дотримання принципів ідеології панарабізму, яку декларують лідери арабських країн, у тому числі глави держав Ради Затоки, під час самітів ЛАД, країни РСАДПЗ мали б гарантувати арабам-негромадянам, які постійно проживають і працюють на території Аравійського півострова, надання аналогічних із громадянами цих країн прав і свобод, включаючи право набуття громадянства. На жаль, цей механізм наразі абсолютно не працює. Найбільш імовірною причиною опору, який чинять місцеві уряди на шляху до повноцінної інтеграції арабів-негромадян, є побоювання, що останні зможуть вплинути на зміну форми правління в аравійських монархіях. А це, на їхню думку, є неприпустимим порушенням державотворчих традицій племінних суспільств Аравії[8]. Трайбалістська природа та характерний внутрішній ізоляціонізм місцевого населення не дозволяє їм погодитись із наданням іммігрантам місцевого громадянства. Сюди ж можна віднести й фактор їхнього небажання ділитися з іншими багатствами, якими Всевишній наділив Аравію.

Не слід також виключати, що місцеві режими, скоріш за все, розглядають іноземну імміграцію не лише як трудову або демографічну експансію, а й як імовірний засіб інфільтрації ворожих елементів у місцеве середовище для виконання вказівок іноземних держав, спрямованих на збір даних з метою підриву національної безпеки країн Затоки.

Утім, слід визнати, що протягом кількох останніх десятиріч у рамках РСАДПЗ спостерігається зміцнення поняття «халіджитська ідентичність», яка не є настільки аморфною, як, скажімо, панарабська ідентичність, однак є більш широкою в концептуальному розумінні категорією, аніж ідентичність племінна, яка під впливом засобів масової інформації призводить до зростання внутрішньосоціального напруження, спричиненого боротьбою аравійських племен за право набуття статусу елітарності за конкретними історико-хронологічними критеріями, героїчними подвигами своїх представників тощо.

Наступним фактором гальмування на шляху до збереження національної самоідентичності населен-

ня країн Перської затоки слід вважати дискримінаційне, засноване на консервативних засадах традиційного аравійського суспільства міграційне законодавство щодо осіб жіночої статі. Насамперед, ідеться про позбавлення громадянства країн РСАДПЗ дітей, народжених у шлюбі з чоловіком-негромадянином однієї з країн Ради, однак на чоловіків-халіджитів подібне не розповсюджується. Крім цього, жінка-громадянка, у разі шлюбу з іноземцем, автоматично позбавляється халіджитського громадянства. Таким чином, доводиться констатувати намагання місцевих урядів стримувати відтік національних кадрів шляхом введення суворих заборон, не дбаючи про вирішення супутніх питань гендерної диспропорції, браку можливостей кар'єрної та професійної самореалізації тощо.

Жорсткі обмеження стосовно натуралізації іноземців у країнах РСАДПЗ уже на нинішньому етапі спричиняють гостру внутрішню полеміку серед багатомільйонної армії азіатських гастарбайтерів щодо доцільності подальшого перебування на території держав Затоки у світлі категоричної відмови аравійських урядів надавати легально працюючим іноземцям право набуття громадянства. Погіршується ситуація ще й тим, що чимало з них оселилися у межах РСАДПЗ понад 30 років тому, мають дітей та онуків, які є третім поколінням емігрантів, не маючи навіть надії стати громадянином однієї з країн Ради.

Проводячи подібну політику щодо іноземних імігрантів, арабські монархії Перської затоки, на нашу думку, прикриваються такими поняттями як «патріотизм» та «націоналізм», аби переконати громадськість у тому, що лише в такий спосіб аравійські суспільства будуть здатні захистити власну ідентичність. У цьому зв'язку на увагу заслуговує думка однієї з російських дослідниць проблем національної ідентифікації М. Шуклінової, яка зазначає, що патріотизм є критерієм та одночасно результатом національно-культурної ідентифікації, себто розуміння особистістю своєї приналежності до певного етносу, культури без жорсткої прив'язки до конкретної раси або національності, оскільки поняття «патріотизм» не визначається етнічним походженням[9]. Звідси й висновок, що апелювання до національно-патріотичних гасел з боку урядів країн РСАДПЗ не лише не вирішує проблеми самоідентифікації аравійського населення, а й втягує регіон у масштабне міжетнічне протистояння з непередбачуваними наслідками.

Нещодавно регіон Затоки став свідком кількох надзвичайно неприємних інцидентів, коли через наявність певних політичних протиріч із сусідніми державами керівництво деяких країн РСАДПЗ помстилося останнім шляхом «принесення в жертву» трудових мігрантів відповідної держави. Так, приміром, у 1996 р. катарська влада звинуватила Єгипет у спробі здійснення державного заколоту, за що було вислано з країни 700 єгипетських трудівників, які здебільшого працювали в Міністерстві внутрішніх справ Емірату. Згодом, у 1999 р. Саудівська Аравія депортувала з території королівства 3 тис. єменських заробітчан у відповідь на прикордонні сутички. У 2005 та 2006 рр. непоодинокими ставали випадки блокування іноземними гастарбайтерами ключових автомобільних магістралей на знак протесту проти несвоєчасної виплати їм заробітної плати тощо[10].

Отже, можна припустити, що специфіка відносин між місцевим населенням та іммігрантами, побудована за принципом «спонсор – підлеглий» або «господар – слуга», неодмінно призведе зрештою до соціального бунту, який, за сприятливих для іноземців умов, не лише змусить владу піти на поступки трудовим мігрантам, яких у цих державах переважна більшість, а й спричинить глибокий соціально-культурний розкол, що матиме серйозні політичні наслідки деструктивного характеру.

В одному з найбільш ґрунтовних досліджень, присвячених проблематиці національної ідентифікації жителів регіону Перської затоки, подається перелік спільних елементів, які характеризують осно-

---

[1] *Див. статистичні дані Арабської організації праці. Електронний ресурс // http://www.alolabor.org/final/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=132&Itemid=85&lang=ar*

[2] *Richard Hartung. Is Singapore still Singaporean? Todayonline newspaper. Електронний ресурс // http://www.transitioning.org/2009/11/20/is-singapore-still-singaporean-today-21-nov/*

[3] *Статистичні дані з електронного ресурсу CIA. The World Factbook // https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html*

[4] *Мазеин Н.В. Иностранная рабочая сила в зоне Персидского залива: страны, которые перестали быть арабскими / Н.В. Мазеин // География: еженед. прил. к газ. «Первое сентября» – № 11. – 2003. – С. 3-9.*

[5] *Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон; Пер. с англ. А. Башкирова. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2004. – С. 572.*

[6] *Бетильмерзаева М.М. Самоидентификация в эпоху мультикультурализма / М.М. Бетильмирзаева // Материалы международной заочной научно-практической конференции «Актуальне вопросы философии, истории и политологии», 10 марта 2011 г. – С. 4-5.*

[7] *Francis Fukuyama. Identity and migration. Prospect magazine. Issue 131, 2007.*

[8] *Helem Chapin Metz, ed. Persian Gulf States: A Country Study. Washington: GPO for the Library of Congress, 1993. Електронний ресурс // http://countrystudies.us/persian-gulf-states/17.htm*

[9] *Шуклинова М.В. Кризис идентичности как проблема национально-культурного самоопределения индивида / М.В. Шуклинова // Информационный портал «Знание.Умение.Понимание». – № 4. – 2009, Культурология.*

[10] *Andrzej Kapiszewski. Arab versus Asian migrant workers in the GCC countries. UN expert group meeting on international migration and development in the Arab region, Beirut, 15-17 May 2006, p.10-11*

[11] *Ali M.Al-Khouri. The Challenge of identity in a changing world: The case of GCC countries. Conference proceedings: the 21-st century Gulf: The challenge of identity. University of Exeter, U.K. 30 June – 3 July 2010, p.4*

воположні структурні елементи, що формують в уявленні аравійського мешканця суть халіджитської приналежності. Сюди відносяться: ототожнення індивідуального з племінним, єдина релігія – іслам, спільна мова – місцеві діалекти арабської мови, «дрес-код», форма політичного устрою – монархія з її варіаціями, а також нафтозалежна економіка[11]. На наш погляд, слід додати також фактор приборкання глобалізації. Ідеться про ефективність механізмів, які застосовуються країнами РСАДПЗ для адаптації універсальних правил і принципів глобалізації до місцевих традицій і культури, що перетворило регіон Аравійського півострова на приклад вдалого симбіозу західних цінностей із традиційними ісламськими духовно-етичними нормами.

Ефективне вирішення питання збереження аравійської національної ідентичності, на наш погляд, нерозривно пов'язане також із необхідністю вмілого подолання низки безпекових викликів і загроз, що несе з собою легальна та, насамперед, нелегальна імміграція. Відомо, що, незважаючи на широке запровадження сучасних систем прикордонного та митного контролю, до цього часу в Об'єднаних Арабських Еміратах, приміром, існують суттєві проблеми з якістю моніторингу та обміну даними щодо перетину державного кордону особами у зв'язку з недостатньою внутрішньою синхронізацією систем прикордонних служб еміратів, що входять до складу ОАЕ. Подібні безпекові прогалини можуть украй негативно позначитися на стабільності внутрішньополітичної ситуації в державах РСАДПЗ через високу ймовірність проникнення злочинних і терористичних елементів з метою здійснення протиправних дій, спрямованих проти життя і здоров'я населення.

Не варто арабським країнам Перської затоки також недооцінювати важливість модернізації механізмів збору статистичних даних соціально-економічного та демографічного характерів, оскільки від правильності та ефективності обробки цієї інформації залежатиме процес подальшого вибору відповідної тактики подолання таких негативних суспільних явищ, як безробіття, гендерний дисбаланс, відкриваючи можливість для своєчасного реагування на різкі зміни в показниках рівня народжуваності/смертності, які прямо або опосередковано впливають на майбутнє нації, її життєздатність і стійкість перед глобалізаційними викликами.

«Сомалізація» Африканського континенту

Євген РЯБІНІН,
кандидат політичних наук

The article is devoted to the African continent that is characterized by a great number of conflicts. Some experts used to say that the XXI century will be the century of Africa, taking into account its huge potential. But as we can see nowadays this continent can't offer its inhabitants a peaceful model of the development. The author analyzes all types of conflicts that take place in Africa.

Низка експертів наприкінці XX ст. пророкувала, що наступні 100 років стануть тріумфом Африки. Цей прогноз ґрунтувався на тому, що політично держави Африки – молоді та мають значний потенціал для розвитку. Однак сьогоднішній день засвідчує, що століття цього континенту настає не в якості суб'єктності світової політики, а боротьби за неї. Провідні геополітичні лідери вже вступили у змагання за право контролювати той чи інший регіон Африки. До середини XX ст. європейські держави володіли офіційно колоніями, що згодом стали незалежними державами, але в більшості своїй не скористалися шансом контролювати політичні події хоча б на африканському континенті. Де-юре держави Африки є незалежними, але де-факто – керованими транснаціональними корпораціями. Окрім того, нинішнє століття може стати для них періодом тривалих конфліктів, воєн, етнічних чисток і процесів тотальної «сомалізації».

Африка є дуже привабливим континентом, що характеризується наявністю величезного ресурсного потенціалу та слабкої влади. Тут знаходиться майже третина всіх нових родовищ нафти та газу, відкритих протягом останніх декількох років. У надрах континенту міститься приблизно 9% розвіданих загальносвітових запасів нафти та газу, а частка Африки в загальносвітовому видобутку нафти становить 12% (понад 8 млн. барелів на день). Нині 15% нафти, що імпортується США, надходить із Західної Африки, і протягом десятиріччя її кількість може зрости більш ніж удвічі, перш за все – за рахунок зростання видобутку на нових родовищах у Гвінейській затоці.

Африка займає перше місце у світі за запасами руди, марганцю, хромітів, бокситів, золота, кобальту, ванадію, алмазів, фосфоритів, флюориту. На другому місці – за запасами азбесту, урану, сурми, бе-

рилію, графіту. На третьому – нафти, газу, ртуті. Зростаючий інтерес до африканських енергоресурсів виявляє Китай – нині один із основних споживачів нафти у світі. До останнього нафта постачається з П. Судану, Габону, Анголи та Нігерії. У цілому, Африка забезпечує вже майже 30% усього китайського імпорту. У квітні 2007 р. «Китайська Національна офшорна нафтогазова компанія» за 2,3 млрд. дол. придбала нафтове родовище в Нігерії, яким раніше користувалися концерни з Європи та США.

Проте, Африка нині лідирує й за кількістю конфліктів. Лише з 1970 р. тут відбувалося понад 30 воєн, багато з яких були міждержавними. Лише в 1996 р. у воєнних конфліктах брали участь 14 із 53 країн континенту, людські втрати яких сягнули більше половини всіх загиблих у світі під час воєнних дій, а кількість біженців зросла на 8 млн. осіб.

Територіальні спори та конфлікти між африканськими державами часто спричинені тим, що їх кордони здебільшого межують із розселенням племен і народів. Справа в тому, що на Берлінській конференції 1885 р. колоніальні держави здійснили розподіл Африки на територіальні одиниці. Королівства, держави та громади в ній були поділені довільно, настільки ж довільно були об'єднані не пов'язані між собою райони та народи.

У 60-і рр. молоді незалежні держави успадкували ці колоніальні кордони разом із проблемою, яку ця спадщина представляла для їх територіальної цілісності та спроб домогтися національної єдності. Усе закінчувалося тим, що кордони, проведені європейськими колонізаторами на карті, розрізали деякі країни на шматки та зводили частини різних усічених африканських народів, створюючи яку-небудь англійську, французьку, бельгійську або італійську території.

Частина прикордонних і територіальних суперечок, успадкованих від колоніального минулого, була врегульована африканськими державами, але деякі досі залишилися невирішеними: між Камеруном і Нігерією, Малаві та Танзанією, Лівією і Чадом.

В Африці поряд із територіальною існує серйозна демографічна проблема. Регіон виділяється найвищими у світі темпами відтворення населення. У 1960 р. на континенті мешкало 275 млн. осіб., у 1980 – 475 млн., у 1990 – 648 млн., а у 2002 р. – 840 млн. У 2025 р., за прогнозами, кількість мешканців подвоїться.

За темпами зростання населення особливо виокремлюються Кенія – 4,1% (перше місце у світі), Танзанія, Замбія, Уганда. Демографічний вибух в Африці посилює багато проблем, найважливіша з яких – продовольча.

Щороку континент спалахує черговим конфліктом, інспірованим ззовні, або зумовленими давніми розбіжностями між народами тієї чи іншої держави. Найконфліктогеннішою частиною Африки на сьогодні є захід, що належить до найбідніших регіонів континенту за показниками доходу на душу населення. Бідність – живильне середовище для соціального напруження. Беручи до уваги збройні конфлікти всіх типів, військові перевороти, що спричиняють людські жертви, стає очевидним, що цей регіон протягом останніх десяти років перетворився на зону насильства. Ситуація в Західній Африці ускладнюється комплексом транскордонної збройної активності, що властива саме цьому регіонові.

Наймасштабнішим збройним конфліктом на континенті після закінчення «холодної війни» стала громадянська війна в Ліберії, у ході якої загинула майже чверть мільйона осіб, понад півтора мільйона стали біженцями. Конфлікт завершився у 2003 р. підписанням мирної угоди. Нині спостерігається динаміка мирного процесу, проте Ліберія ще не скоро зможе досягти справжньої стабільності.

Не менш руйнівний характер мала громадянська війна в Сьєрра-Леоне. Поштовхом стало вторгнення в 1991 р. в прикордонні райони збройних загонів Національного патріотичного фронту Ліберії. Пізніше громадянську війну в Сьєрра-Леоне стали називати «імпортованою з Ліберії». Війна завершилася, однак залишила по собі зруйновану інфраструктуру й економічний занепад.

Аналіз західноафриканських конфліктів свідчить про поєднання цілого ряду чинників, що сприяють їх

виникненню та розростанню. Переконливий приклад – військово-політична криза в Республіці Котд'Івуар, в основі якої лежить сукупність причин етнічного, релігійного та соціально-економічного характеру. До 1990-х рр. ця країна була моделлю політично й економічно стабільної держави. Боротьба за владу розпочалася після смерті президента Уфуе-Буаньї в 1993 році. Традиція формування правлячої еліти з мешканців півдня країни, які були переважно християнами, викликала незадоволення мешканців півночі, в основному, мусульман. Етноконфесійний чинник посилювався проблемою дискримінації стосовно іммігрантів – вихідців із сусідніх країн, які сповідують здебільшого іслам. Глибокі етнічні, політичні та релігійні протиріччя загострилися, коли після другого туру виборів глава держави Лоран Гбагбо, християнин із півдня, який правив країною з 2000 р., захопив владу. У ситуацію довелося втручатися ООН і Франції, що провели військову операцію проти Л. Гбагбо. Нині екс-президент знаходиться в Гаазі в очікуванні суду. Проте ситуація в країні майже не змінилася, свідченням чого є вбивство цього літа 9 миротворців.

Негативну роль відіграли військові в конфлікті у Гвінеї-Бісау, де одним із головних конфліктогенних чинників також виступили соціальні протиріччя, не лише в середовищі цивільного населення, а й у армії, оскільки становище рядових солдатів докорінно відрізнялося від способу життя привілейованої армійської верхівки.

Особливість Західної Африки – наявність різноманітних конфліктних ситуацій, властивих континентові в цілому. Зокрема, у Республіці Сенегал знаходиться вогнище сепаратизму. Уряд країни 25 років веде боротьбу з повстанським рухом на півдні, що став серйозною загрозою її територіальної цілісності.

Є чимало прикладів, коли конфлікт, розпочавшись як внутрішній, поступово обростає учасниками та перетворюється на міжнародний. До таких належить громадянська війна в Демократичній Республіці Конго, що є складовою частиною кризи в районі Великих Озер. Ця криза – складна і багатовимірна, оскільки віддзеркалює чи не всі найбільш гострі проблеми сучасної Африки: міжетнічні протиріччя, боротьбу за ресурси, перерозподіл традиційних сфер упливу великими державами, протистояння бідних верств населення і правлячих еліт. У конфлікт залучені збройні сили 8 держав континенту, бунтівних угруповань, що брали участь в інших африканських конфліктах, армії повалених режимів сусідніх країн, міжнародні найманці. Ця війна пов'язана зі збройними конфліктами в сусідніх державах, включаючи Руанду, Бурунді, Уганду, ЦАР, Конго (Браззавіль) й Анголу.

Ще однією країною, конфлікт у якій набирає обертів, є Нігерія – найбільш непередбачувана на сьогодні держава на Африканському континенті. Незважаючи на наявність достатньої кількості природних ресурсів, вона стоїть на межі колапсу та загрози перетворення на чергове Сомалі. Якщо раніше було модно говорити про «балканізацію» якої-небудь держави, маючи на увазі її розпад, то нині можна вводити в обіг поняття «сомалізація», маючи на увазі перетворення на країну з нелегітимною владою, етнічними та релігійними чистками, постійними локальними конфліктами і загрозами їх поширення на сусідні держави.

Релігійні конфлікти в Нігерії мають давню історію. Вони розпочалися ще в часи, коли країна була колонією Британської імперії. Проте найбільш запеклі зіткнення почалися після того, як північні регіони країни отримали право на життя за законами шаріату. Місцева християнська меншість стала піддаватися гонінням, 80-ті рр. пройшли під знаком зіткнень між християнами та мусульманами, причому результативніше діяли мусульмани. Серед мусульманських сект найбільш радикальними є «Ян Тацине», «Кала-Като», «Боко Харам». Місто Джос двічі ставало центром найжорсткіших сутичок між представниками двох релігійних конфесій. У 2008 р. там загинуло 300 осіб, понад 400 – поранено, у 2010 р. загинуло понад 500 осіб під час одного з найкривавіших зіткнень. Саме це місто є центром сутичок, оскільки розташоване на кордоні між мусульманською північчю та християнським півднем. Роком ескалації конфлікту став 2012-й. Так, 21 січня в Кано було здійснено серію терактів: смертники на мотоколерах підірвалися біля чотирьох поліцейських дільниць. Відповідальність за вибухи, унаслідок яких загинуло не менше 215 осіб, узяла на себе радикальна мусульманська організація «Боко Харам». Загалом, протягом нинішнього року тут загинуло вже 660 людей.

«Боко Харам» 6 вересня пошкодила понад 20 веж операторів мобільного зв'язку, у країні майже немає стаціонарного телефонного зв'язку, тому виведення з ладу мобільних телефонів є серйозною проблемою. Окрім того, більшість інтернет-користувачів виходять у мережу за допомогою телефону.

Нігерія є дуже привабливою з ресурсної точки зору. У країні зосереджена майже половина всіх запасів газу Африки. За оцінками British Petroleum, на території країни залягає близько 5 трлн. куб. м газу. Для порівняння, газові запаси найбільшої газової держави світу (Росії) становлять близько 47 трлн. кубометрів. За газовими покладами Нігерія займає сьоме місце у світі. Підтверджені запаси нафти досягають близько 35,5 млрд. барелів

(майже 4,8 млрд. т). Щодня тут можна видобувати 3 млн. барелів (150 млн. т нафти на рік). Для Сполучених Штатів Америки Нігерія – набагато важливіший ринок, ніж Лівія. Вона входить до ОПЕК і є четвертим постачальником нафти до США, тоді як постачання нафти з Лівії було необхідним в основному Італії та Франції. У нафтовій сфері Нігерії працюють такі потужні компанії, як: Mobil, Total, Statoil, British Petroleum. Усупереч здоровому глузду та світовому досвідові жителі цієї африканської країни практично нічого не отримують від володіння величезними природними багатствами. На відміну від тих же лівійців (при Каддафі) або мешканців арабських нафтових королівств, переважна більшість населення Нігерії живе практично впроголодь. Одна з головних причин – корупція у владі. Під час нафтового буму 70-х рр. країна виглядала дуже перспективно. Тоді ВВП на душу населення становив понад 1 тис. дол., і рівень життя був не гірший, ніж у мешканців Тайваню. На сьогодні Нігерія займає одне з перших місць у списку найбідніших держав світу, а показник ВВП на душу населення не перевищує 200 дол. на рік. Отже, наразі Нігерія – це найубогіша з усіх нафтовидобувних держав.

Низка аналітиків розмірковує над питанням: «Арабська весна» в чорній Африці: міф чи реальність? Незважаючи на те, що в Нігерії та інших країнах північної Африки відбулася зміна влади, регіон потерпає від схожих проблем – бідності, високого рівня безробіття серед молоді, клановості в політиці та економіці. Однак існують і певні відмінності. Так, Нігерію вирізняє високий рівень бідності, а отже, відсутність доступу до Інтернету, величезна кількість зброї у населення, яке має військовий досвід, наявність терористичних організацій, що нібито виступають від імені народу. І найголовніша відмінність – це не протистояння по лінії «народ – влада», а протистояння по лінії «народ – народ», що у свою чергу є протистоянням мусульман і християн. Тому зміна влади жодним чином не вирішить конфлікт на релігійному ґрунті.

На сьогодні кількість загиблих у Нігерії становить близько 55 тис. (більшість убито 1999 р.). При кількості населення 167 млн., 50,4% є мусульманами, 48,2% – християнами. Отже, сили практично рівні і військові суперечки можуть затягнутися на довгі роки. Гіпотетично країна може розділитися таким чином: Південний Схід, Південь, Південний Захід, Північний Центр, Північний Схід і Північний Захід. Або простіше провести кордон між християнським Півднем і мусульманською Північчю.

Інший варіант розвитку подій у цій країні автор бачить у процесі «сомалізації», під яким розуміє сповзання держави до прірви громадянської війни, втрату центром контролю над регіонами країни, нездатність світової спільноти розробити та реалізувати концепцію наведення ладу. Єдиним способом нормалізації життя в державі є розділення її на південну та північну частини. Збереження цілісності ціною геноциду та

смерті сотень тисяч людей все одно призведе до розколу країни. Тому важливо не допустити повторення подій у Руанді 1994 року.

Розкол Судану у 2011 р., вірогідність створення незалежної держави Азавад, низка громадянських конфліктів, які тривають у країнах Африки, говорить про те, що континент лихоманитиме, допоки не будуть вирішені економічні, територіальні, а отже – етнічні питання.

Варто підкреслити, що політична карта африканського континенту формуватиметься ще впродовж 2-3 десятиріч. На сьогодні, по роках здобуття незалежності, деякі африканські держави продовжують вирішувати територіальні питання, користуючись фактом геополітичного перекроювання карти не лише Африки, а й деяких регіонів. Світові впливові актори креслять свою карту, тоді як деякі народи самі вирішують відновити справедливість і створити свою державу в межах мешкання народу, а не кордонів, установлених колонізаторами.

Аналіз цієї проблеми дає можливість зробити такі висновки щодо ситуації в ряді конфліктуючих держав континенту:

- внутрішньополітичне становище в багатьох державах чорної Африки характеризується слабкістю, корумпованістю, високим ступенем мілітаризації і, в деяких випадках, повним колапсом влади;

- учасники конфліктів мають власну економічну, політичну, психологічну та інші мотивації своєї конфліктної поведінки;

- конфлікт в одній країні поширюється на територію сусідніх;

- протистояння характеризуються не лише сутичками між військовими, а й жорстким ставленням до цивільного населення, яке потерпає від масових убивств, геноциду, етнічних чисток.

Велика кількість конфліктів, перетікання їх із країни в країну, транскордонні потоки біженців, що ускладнюють соціально-економічну ситуацію в регіоні, крайнє зубожіння та голод у більшості країн спонукають молодь вступати в збройні загони бійців і воювати за чужі ідеали. Насильство, що породжує лише насильство, не дає змоги нормалізувати ситуацію, а також побудувати систему як регіональної, так і континентальної безпеки в Африці.

Україна має шанс стати Чорноморським «Тигром»

Сергій НАГОРНИЙ,
Європейський Геополітичний Форум «EGF»

Україна має всі шанси найближчим часом зробити більш результативною свою зовнішню політику та політику безпеки в близькосхідному регіоні, у першу чергу на Близькому та Середньому Сході, в основі якої – національний прагматизм щодо відкритості, позаблоковості, обороноздатності та максимізації зовнішньоекономічного і політичного прогресу. Розраховувати на це дає змогу розвиток суспільно-політичних процесів на Близькому і Середньому Сході 2010-2012 рр., що ознаменувався такими основними явищами:

• переформатування відносин із державами Близького та Середнього Сходу з боку США, спроби ЄС зміцнити свої позиції в регіоні, поглиблення співпраці країн Азії (у першу чергу Японії, Китаю, Індії, Південної Кореї, Сінгапуру і т.д.) із державами цього регіону, що обумовлено прагненням азіатських країн отримати доступ до розробки енергетичних ресурсів Іраку, Ірану, Афганістану і т.д.;

• трансформаційні процеси політичних систем держав Близького та Середнього Сходу, становлення багатопартійності, зміни всередині економічної структури держав регіону, посилення процесу соціальної диференціації суспільства, вихід на перший план фундаменталістсько-ісламістських угруповань;

• посилення ісламських принципів і норм у суспільно-політичному житті та правовій системі, спричинене тим, що ліберально-демократичний і соціалістичний шляхи розвитку в багатьох мусульманських країнах не вирішили гострих соціально-економічних проблем, ante factum, що зумовило революційні події 2011 р. в регіоні – ad hoc, «Арабської весни», яка охопила тут більшість держав. Не виключено, що цей тренд перейде у 2012-2013 рр. в країни Азії (у т.ч. Центральної Азії);

• потужний підйом релігійних настроїв, поглиблення ісламізації суспільства, яке вплинуло на політичний стан і визначення політичної динаміки в окремих країнах Близького і Середнього Сходу та державах Арабського Сходу в цілому.

На сьогодні Україна намагається забезпечити собі статус повноцінного та рівноправного гравця в системі міжнародних відносин, надійного партнера у вирішенні спільних питань, у першу чергу з країнами близького зарубіжжя – РФ, державами ЄС і Близького Сходу, зокрема, Туреччиною. У цьому контексті наша країна розвиває відносини з державами регіонального оточення – Центральної та Південно-Східної Європи, Великого Чорноморського та Каспійського регіонів.

Формування нових центрів глобального економічного зростання ставить на порядок денний зовнішньоекономічної стратегії України завдання формування та розвитку взаємовигідного співробітництва з такою динамічною державою Близького Сходу, як Туреччина, яка успішно проходить шлях модернізації економіки. Налагодження тісного торговельного, інвестиційного та кооперацийного співробітництва з цією близькосхідною державою сприятиме включенню України в процес формування нових моделей економічного розвитку, основою яких стане безперервне оновлення економічних систем на основі технологічної, соціальної модернізації тощо.

У найближчі роки перспективним, на наш погляд, є торговельно-економічне співробітництво нашої країни з мусульманськими державами, у першу чергу Близького та Середнього Сходу, чисельність населення яких перевищує 1,6 млрд. осіб [1] .

Нині ринки держав цього регіону споживають значну частину української сировинної продукції, що робить їх пріоритетними торгово-економічними партнерами. Таким чином, наявність інтересу низки близькосхідних держав до технологічних можливостей України в електроенергетиці, військово-технічній, ракетно-космічній, авіабудівній галузях відкриває перспективи істотного поліпшення структури експорту в близькосхідний регіон, а також використання кредитно-інвестиційних ресурсів його країн, в першу чергу, Туреччини, Йорданії та держав Перської затоки – ОАЕ, Кувейту, Катару,

Бахрейну, Оману – для підтримки української економіки.

На нашу думку, створення Союзу для Середземномор'я [2] повинно спонукати до більш ефективної діяльності Організацію чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) у сферах налагодження співпраці з країнами ЄС і Середземномор'я, активізації роботи зі створення Чорноморської зони вільної торгівлі, проведення узгодженої економічної політики в перспективних галузях, скоординований розвиток яких відповідає спільним інтересам країн Великого Чорноморського регіону (ВЧР), у таких галузях: енергозабезпечення, екологія, транспорт, туристичний і рекреаційний бізнес, ноу-хау, харчова промисловість тощо.

У 2012 р. серед найбільш перспективних напрямів співпраці, які реалізує Україна на Близькому та Середньому Сході, – будівництво, енергетика, машино- і авіабудування, нафтовидобуток, нафтопереробка, використання космосу в мирних цілях і культурно-гуманітарне співробітництво. Протягом цього року відбувався інтенсивний обмін візитами на найвищому рівні, рівні керівників міністерств і відомств, делегацій експертів, зокрема, з такими державами: Ізраїль, Йорданія, Єгипет, Марокко, Туніс, Алжир, країни Перської затоки (Ірак, Іран, Катар, ОАЕ, Бахрейн, Саудівська Аравія, Оман).

За неофіційними даними, зовнішньоторговельний річний оборот України з державами регіону вже перевищив 10 млрд. доларів. Офіційні показники торгівлі значно відрізняються від неофіційних, оскільки не враховують ту велику кількість товарів українського походження, що постачається через треті країни.

На нашу думку, економічний потенціал держав Близького та Середнього Сходу, що цікавить Україну, не вичерпується наявністю енергоносіїв. Є можливість розширити співпрацю в інших, неекономічних, сферах співробітництва з близькосхідними країнами. Держави регіону – активні учасники боротьби з тероризмом і наркотрафіком.

На наш погляд, одним із першочергових зовнішньополітичних завдань нашої країни в найближчі роки повинен стати пошук ефективних механізмів розвитку регіонального та налагодження двостороннього співробітництва з державами БСС. Одним із промовистих прикладів такої співпраці є Чорноморська синергія (ЧС), яка має велике значення з точки зору розвитку українського регіоналізму.

У XXI ст. Україна може стати лідером Великого Чорноморського регіону [3]. Унікальне геополітичне та геокультурне розташування, надзвичайно багата ресурсна база дають можливість активізувати державну політику в одному з найбільш пріоритетних і перспективних макрорегіонів світу – ВЧР.

Поглиблення взаємовідносин між нашою державою та країнами цього регіону і структурами безпеки Євросоюзу зумовить посилення стабільності. Чорноморська синергія не суперечить Східному партнерству і є одним із важливих інструментів побудови нової Великої Європи, яка

доповнює формат ініціативи СП [4] та інших ініціатив ЄС («Північний вимір» тощо), спрямованих на впровадження широкомасштабної Європейської політики сусідства (ЄПС) [5]. Таким чином, на думку експертів, у найближчі роки Україна повинна розглядати чорноморське співробітництво як інтегральну частину загальноєвропейського співробітництва. Розширення ЄС за рахунок країн ВЧР трансформує його географічні кордони в європейські. Таким чином, наша країна може стати одним із провідних елементів реалізації чорноморсько-європейської стратегії в цьому регіоні.

Переосмислення стратегії реалізації євроінтеграційного курсу України потребує в майбутньому розроблення нових підходів і механізмів упровадження європейських стандартів у різних сферах суспільного життя, імплементуючи наближення останньої до вимог членства в ЄС. Наша держава зацікавлена в досвіді функціонування митного союзу між Туреччиною та ЄС, що існує понад 20 років.

Незважаючи на несприятливі наслідки світової фінансової кризи, країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР), ВЧР, БСС і Південної Америки залишаються важливим ринком збуту української продукції. У цьому контексті, структура товарного експорту в цих регіонах робить його на тлі постфінансової кризи надто вразливим, оскільки має надмірну сировинну й орієнтовану спеціалізацію.

Українсько-турецькі відносини стали зразковими у ВЧР, і можна без перебільшення стверджувати, що країни є добрими сусідами, партнерами і друзями, яких об'єднує не тільки спільне Чорне море, схожі зовнішньополітичні пріоритети, а й історія, окремі традиції та навіть деякі слова, вживані в наших мовах. Таким чином, Україна й Туреччина можуть стати справжніми регіональними союзниками.

З огляду на істотні зміни в політичній ситуації та ситуації безпеки на Близькому та Середньому Сході основні зусилля української дипломатії мають бути зосереджені на пошуках механізмів мінімізації протиріч, що накопичилися між суб'єктами регіональної політики протягом останніх десятиріч.

Таким чином, Україна повинна найближчими роками активізувати стратегію «регіонального лідерства», яка допоможе встановити міцні взаємовигід-

ні відносини з новими міжнародними партнерами, постачальниками енергоносіїв, у тому числі за рамками як Великого Чорноморського, так і Близькосхідного регіонів, що дасть змогу залучити додаткові іноземні інвестиції в економіку держави.

На нашу думку, стратегія «регіонального лідерства» дасть нове дихання та скоригує нинішню зовнішню політику України, яка потребує певного реформування, ураховуючи сучасні виклики.

На сьогодні Туреччина серед країн Близького Сходу є одним із головних політичних гравців регіону (Середнього Сходу, ВЧР), її економіка – одна з провідних у регіоні, а за військовою силою є другою в НАТО (1,121 млн. військових). Туреччина – це сила, що стабілізує, оскільки спрямована на поширення миру та безпеки. Україна й Туреччина мають ідеальні передумови для розвитку стратегічних партнерських відносин. Ключове геополітичне та геостратегічне положення Туреччини, її військовий, демографічний, економічний потенціали визначають місце і роль країни в контексті забезпечення регіональної безпеки.

Туреччина є одним із головних торговельних партнерів України в регіоні Близького Сходу, посідаючи друге місце (після Росії) серед споживачів її експортних товарів. Товарообіг між обома державами у 2012 р. становить близько 6,5 млрд. дол. і має найбільше позитивне сальдо (1,7 млрд. дол.) серед усіх своїх зовнішньоторговельних партнерів.

У XXI ст. держави БСС увійшли з великим багажем досягнень і надіями на майбутнє. У їхньому активі – розрив із колоніальним минулим, створення основ державності, а для деяких країн – вибір шляху розвитку, довгострокової стратегії. Як бачимо, трансформаційні процеси скоріше відбуватимуться на блоковій основі, що буде обумовлено з одного боку географічним фактором, а з іншого – приблизно схожим рівнем розвитку країн, що об'єднуються.

Процес становлення відносин України та держав Близького і Середнього Сходу продемонстрував наявність значного потенціалу для розвитку співробітництва на взаємовигідній основі з багатьох причин.

По-перше, українська й економіки країн цього регіону багато в чому доповнюють одна одну, що закладає необхідну основу для успішного розвитку двосторонніх відносин. Наприклад, наша держава має у своєму розпорядженні потужний промисловий, науково-технічний

і кадровий потенціали, у той час як арабські та близькосхідні держави мають значні запаси енергоносіїв, корисних копалин, розвинену індустрію туризму.

По-друге, Україна й Туреччина займають унікальне положення. Україна – центр Східної та Центральної Європи, шлях до Прибалтики, Росії; Туреччина – вихід на ринки БСС, Центральної Азії.

По-третє, дві країни йдуть до однієї мети – інтеграції в ЄС; Туреччина – це ворота Африканського континенту та вихід у Середземне море.

Таким чином, розвиток конструктивних і взаємовигідних відносин між вказаними країнами є імперативом часу і вигідні як українському народові, так і народам близькосхідного регіону. Для переходу цих відносин на якісно новий рівень необхідно розробити Державну програму підтримки експорту, яка передбачала б створення в Україні відповідної державної структури зі страхування експорту та надання експортних кредитів із урахуванням досвіду діяльності іноземних експортних кредитних агентств, а також заходи, що сприяють своєчасному відшкодування ПДВ українським експортерам.

Підготовка та реалізація комплексних заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні, створення умов для залучення іноземних інвестицій в експортно-орієнтовані виробництва дасть швидкі позитивні результати. Для залучення інвестицій із країн Близького та Середнього Сходу, у першу чергу з Перської затоки, зовнішня політика нашої держави повинна бути спрямована на налагодження контактів із такими впливовими організаціями, як фонди суверенного багатства (SWF), Фонд розвитку (ОАЕ).

---

[1] *За даними експертів, за останні 50 років мусульманське населення земної кулі зросло на 23,5%, нині у світі майже кожна п'ята людина сповідує іслам.*

[2] *MU; фр. Union mediterraneenne / Union pour la Mediterranee, англ. Mediterranean Union) – проект міжнародної організації, що об'єднує держави Середземномор'я та країни, що входять до Європейського Союзу. Створення цього Союзу позиціонується як природне продовження Барселонського процесу – процесу європейської та середземноморської співпраці.*

[3] *Розташований на перехресті між Європою та Азією, а також Росією та Близьким і Середнім Сходом, з'єднаний із Південною Європою завдяки доступу до Середземномор'я та Центральної Європи через магістраль «Дунай – Рейн», БЧР є більш ніж регіоном локального стратегічного значення, він має велику геополітичну важливість для розширеного ЄС.*

[4] *Як зазначають експерти, в рамках ініціативи «Східного партнерства» ЄС Україна, користуючись досягненнями інтеграції в європейський економічний простір, має підстави отримати роль субрегіонального лідера, сприяючи формуванню коопераційних зв'язків із країнами-членами ЄС і членами СНД, забезпечення диверсифікації поставок енергоносіїв із БСС і Каспійського регіону Євро-Азіатським нафтовим транспортним коридором «Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ», координуючи багатосторонні проекти щодо модернізації газотранспортної системи України.*

[5] *Англ. European Neighbourhood Policy (ENP)*

Питання розвитку та інтенсифікації співробітництва нашої держави з країнами ВЧР повинні знайти належне висвітлення в ході підготовки нової посиленої угоди між Україною та ЄС, двосторонніх і багатосторонніх угод у рамках Східного партнерства. При цьому, потрібно проаналізувати можливості та перспективи активізації співробітництва з ЄС у форматі оновленого варіанта Барселонського процесу – «Союзу для Середземномор'я».

Опрацювання на державному рівні Концепції та Стратегії близькосхідної політики України дасть змогу створити необхідну політико-правову базу практичної реалізації стратегічних завдань зовнішньої політики.

На сьогодні важливо активізувати діяльність двосторонніх міжурядових комісій щодо питань, вирішення яких прямо або побічно сприятиме розвитковi українського експорту та подолання імпортозалежності економіки, зокрема:

- реалізація перспективних міжнародних проектів, пов'язаних із диверсифікацією поставок енергоносіїв в Україну та країни ЄС, розвитком транспортної та прикордонної інфраструктури;

- залучення іноземних інвестицій, у першу чергу в експортно-орієнтоване виробництво та розвиток виробничої кооперації в машинобудівній галузі, включаючи винесення частини виробничих потужностей на територію України.

На нашу думку, це сприятиме підвищенню якості співробітництва з державами Близького та Середнього Сходу, що у свою чергу дасть можливість вийти на новий рівень торгово-економічного та інвестиційного співробітництва з країнами близькосхідного регіону (до 2025 р. – близько 25 млрд. дол., до 2050 р. – 50 млрд. дол.).

Ван Ромпей: реформи в ЄС починають приносити свої плоди

У промові, виголошеній 5 вересня перед головами Представництв ЄС з усього світу, Президент Європейської Ради Герман Ван Ромпей відверто розповів про головні виклики та перспективи нинішнього Євросоюзу. За його словами, криза в ЄС не має простого рішення, але реформи вже починають приносити свої плоди.

«Два роки тому деякі з наших рішень неможливо було навіть уявити», – сказав очільник Європейської Ради.

Ван Ромпей піддав критиці надто прості пропозиції щодо виходу з кризи. Він навів слова Ейнштейна: «Для кожної проблеми існує рішення, яке є ясним, простим – і хибним». «У нашій ситуації існує кілька таких ясних, простих і хибних рішень», – наприклад, вихід Греції з зони євро, беззастережне наповнення системи грошима чи «магічне створення» федеральної держави за моделлю Сполучених Штатів. Усі ці рішення, на думку Ван Ромпея, не відповідають складності викликів, з якими стикається ЄС.

За його словами, зараз «лідери ЄС мають справжнє бажання знайти відповідь на системну природу кризи» та «завершити будинок, збудований наразі тільки наполовину». «І саме це є новим» у нинішньому Євросоюзі.

Усі в ЄС нині «визнають, що криза є не тільки сумою проблем індивідуальних країн, а й результатом вад архітектури Економічно-монетарного союзу». А тому лідери ЄС зараз готові «розглядати будь-які питання, без жодних табу». Якщо ЄС хоче, аби інвестори купували 10-річні державні облігації, треба дати їм чітку картину, якою буде зона євро через десять років, – вважає посадовець.

За словами Ван Ромпея, реформи в державах ЄС вже «починають приносити свої плоди». Останні дані свідчать про покращення конкурентоздатності економіки ЄС за двома ключовими індикаторами – вартість праці та торговельний дефіцит. Він також додав, що зближення країн ЄС за параметрами економічного розвитку та економічних політик є набагато тіснішим, ніж два роки тому.

Пріоритетами ЄС нині є побудова чотирьох союзів, що посилюватимуть інтеграцію всередині ЄС. Йдеться про:

а) банківський союз, націлений на те, аби платники податків перестали систематично платити за помилки банків;

б) фіскальний союз, націлений на уникнення дефіцитів державного бюджету, які ведуть до втрати стабільності; цей союз будуватиметься, зокрема, завдяки центральним механізмам виконання законодавства ЄС та солідарності;

в) економічний союз, націлений на те, щоб спільно покращувати конкурентоздатність зони євро в цілому;

г) глибший політичний союз, націлений на підтримання економічних дій посиленою демократичною легітимністю та відповідальністю.

Ван Ромпей також заперечує, що Європа нині стикається з радикальними альтернативами – або розпаду ЄС, або його миттєвого перетворення на федерацію. Таке бачення є хибним, оскільки Європа «подолає кризу не шляхом революції, а шляхом реформ та еволюції».

У своїй промові очільник Європейської Ради також торкнувся країн Східного партнерства. «В усіх зусиллях у здійсненні економічних та політичних реформ у цих країнах ви можете відчути силу тяжіння Європейського Союзу», – вважає він.

Ван Ромпей також наголосив на важливості зон вільної торгівлі в розвитку відносин ЄС із зовнішніми партнерами: «Європейська Рада має продовжувати підтримувати переговори про зону вільної торгівлі, що зараз ведуться чи будуть вестися в майбутньому».

Свою промову Президент Європейської Ради завершив наголосом на цінностях ЄС. «Історія перебуває на боці наших цінностей. Світ ніколи не був таким демократичним, яким він є зараз». Ця обставина «має додати нам певності», – підсумував Ван Ромпей.

Мексика: особливості політичного розвитку двох останніх десятиріч

Павло ІГНАТЬЄВ,
доктор політичних наук,
професор

Мексика – країна, що має за розвитком 14-у у світі економіку, а розмірами території поступається в Латинській Америці Бразилії та Аргентині, за чисельністю населення – лише Бразилії. Вона також має найбільшу кількість іспаномовних жителів серед усіх державних акторів, однак унаслідок специфічного геополітичного розташування знаходиться на певній периферії політичного життя регіону, затиснута між США та невеликими країнами Центральної Америки. Мета статті – дослідити особливості політичного розвитку Мексики за останні два десятиріччя з особливим наголосом на ролі в цьому процесі «мексиканської КПРС» – Інституційно-Революційної партії, що була керівною силою протягом 71 року, незважаючи на існування багатопартійності.

Загалом Мексика має декілька унікальних характеристик. По-перше, це найпівнічніша країна Латинської Америки, 80% зовнішньої торгівлі якої зорієнтовано на ринок Сполучених Штатів унаслідок географічного детермінізму. На її колосальній території площею 1,972 млн. кв. км проживає 115 млн. людей, які приваблюють американські корпорації як потенційні покупці. США зацікавлені в мексиканських енергоносіях, корисних копалинах і потенціалі сільського господарства, тому й створили 1 січня 1994 р. разом із Канадою та Мексикою Північноамериканську зону вільної торгівлі (НАФТА), лібералізацію митних бар'єрів у межах якої було завершено у 2008 році. У 2011 р. обсяги обміну товарами і послугами між США та Мексикою перевищили 500 млрд. доларів [1]. По-друге, 10 млн. осіб серед мексиканського населення становлять індіанці, які заселяють переважно південно-східні райони та є нащадками цивілізації майя, що існувала на території мексиканського півострова Юкатан, у Белізі, Гватемалі, західних регіонах Гондурасу та Сальвадору. З іншого боку, практично всі південні штати США до середини XX ст. були територією Мексики, тому мають іспаномовне населення (усього 50 млн. осіб із 308 млн. жителів США) і родинні зв'язки з мексиканцями, які мешкають у прикордонних регіонах. Вигідне географічне розташування Мексики також перетворило її на основний транзитний коридор із завезення до США кокаїну, героїну, креку та марихуани, що сприяло появі 7 великих наркокартелів, уплив яких поширюється на всю Латинську Америку. Найбільші з них (картелі «Сіналоа» і «Зетас») утворилися в північних штатах Мексики і контролюють прикордонні міста Тіхуана та Сьюдад-Хуарес [2].

Із 1929 р. країною керувала Інституційно-Революційна партія (спочатку називалася Національно-Революційна партія), на гербі якої – три літери її назви на тлі кольорів національного прапора. Програма ІРП передбачала втілення в життя основних гасел мексиканської революції 1910-1917 років. Високий рівень популярності цієї політичної сили був пов'язаний із діяльністю президента Ласаро Карденаса (1936-1940 рр.), на прізвисько «Сеньйор чисті руки», який провів у другій половині 30-х рр. радикальну аграрну реформу та

вперше у світі націоналізував майно транснаціональних корпорацій у нафтовидобувній галузі. ІРП об'єднала у своїх лавах профспілки, ділові кола та представників збройних сил, з часом досягнувши зрощення державного і партійного апаратів. Якщо в перші десятиріччя домінування партії можна було говорити про певну внутрішньопартійну демократію, то з часом президент, який, за Конституцією, виконував свої функції 6 років без права переобрання, призначав собі наступника разом із найвпливовішими членами ІРП під час приватних консультацій за зачиненими дверима [3].

Одним із головних донорів режиму виступала найбільша в Латинській Америці нафтогазова корпорація «Пемекс», яка в окремі роки навіть була четвертим видобувачем «чорного золота» у світі. Нафтодолари дали можливість забезпечити населення дешевими транспортними послугами, безкоштовними освітою та медициною, а також вкласти значні інвестиції у спортивну інфраструктуру та сферу готельного бізнесу. Зокрема, у 1968 р. тут відбулися перші в регіоні Олімпійські ігри, у 1970 р. пройшов чемпіонат світу з футболу, а в 1974 р. на багатокілометровій піщаній косі біля узбережжя Карибського моря відкрився знаменитий курортний район Канкун (назва в перекладі з мови майя означає «гніздо змій») із сучасним аеропортом і містом-супутником для робітників готелів. Він доповнив розташований на Тихому океані Акапулько («місце, де знищено рифи»), розбудований за допомогою державних інвестицій у середині 50-х рр. [4].

Водночас, політика правлячої партії, яка так і не наважилася на проведення Зеленої революції, кардинально не покращила становище селян, які й надалі застосовували примітивні методи обробітку землі й жили у бідності. Це спричинило міграцію до столичного федерального округу, де здійснювалася велика кількість інфраструктурних проектів і відбувалася поступова концентрація промислового виробництва. Цікаво, що вперше кількість населення розташованого у вулканічній долині на висоті 2240 м Мехіко почала зростати ще під час революційної війни 1910-1915 рр., коли жителі західних регіонів перебиралися до столиці, щоб убезпечитися від бойових дій. Будівництво великих спортивних об'єктів і поява в 1969 р. метрополітену сприяли вибухоподібному збільшенню чисельності жителів міста, яка з 1960 по 1980 рр. зросла удвічі – з 4,4 до 8,8 млн. людей. Надалі економічна криза середини 80-х рр. ще більше розорила фермерів, які продовжували їхати до халупних поселень у передмісті Мехіко, незважаючи на загрозу землетрусів і здорожчання життя. Як наслідок, нині 22-мільйонна столиця Мексики є другим найбільшим містом світу після Токіо та головним мегаполісом усієї Латинської Америки [5].

Найгіршу економічну кризу Мексика пережила в середині 80-х рр., коли мали місце декілька несприятливих факторів. Два потужні землетруси в столиці 19 і 20 вересня 1985 р. завдали збитків інфраструктурі в розмірі 4 млрд.

дол., а приховування кількості жертв природного катаклізму та відмова уряду негайно прийняти міжнародну гуманітарну допомогу викликали обурення жителів країни. Ці події відбулися напередодні чемпіонату світу з футболу, що мав розпочатися тут менш ніж за рік. Більше того, у 1986 р. під впливом ірансько-іракської війни суттєво знизилися світові ціни на нафту на тлі існування 100-мільярдного мексиканського зовнішнього боргу, тому керівництво Інституційно-Революційної партії було змушене наважитися на непопулярні неоліберальні реформи, що вступали у протиріччя з її програмними положеннями. Першим проводити революційні перетворення з лібералізації цін, девальвації песо, приватизації 1200 державних підприємств і обмеження соціальних програм розпочав президент Мігель де ла Мадрид (1982-1988 рр.), що спричинило розкол партії, яку в 1988 р. залишив харизматичний політик Куаутемок Карденас. Колишній губернатор штату Мічоакан і син легендарного мексиканського лідера Лазаро Карденаса, який прожив перші 6 років свого життя у президентському палаці, звинуватив своїх соратників у зраді соціалістичних ідеалів і корумпованості та вирішив претендувати на посаду президента вже як опозиційний кандидат [6].

На президентських виборах 1988 р. уряд доволі тривалий час не підраховував голоси, виправдовуючи це виходом із ладу 6 липня електронної системи підрахунку, а потім оголосив представника Інституційно-Революційної партії Карлоса Саліноса де Гортарі переможцем. Це викликало кризу довіри до політичної еліти серед населення, адже соціологи передбачали легку перемогу опозиціонера. У 1989 р. Карденас створив ліву Партію демократичної революції, яка мала захищати справжні ідеали соціалістичного суспільства й об'єднала у своїх лавах багато відомих політиків із ІРП. Згодом він безуспішно балотувався у президенти в 1994 та 2000 рр., проте йому вдалося в 1997 р. стати першим за багато десятиріч мером Мехіко-сіті, який не представляв провладну політичну силу. Розкол суттєво послабив правлячу партію, що прийняла рішення розпочати процес

вимушеного економічного зближення зі США. Це стало справжньою революцією в зовнішній політиці країни, адже Мексика тривалий час виступала з опозицією до латиноамериканських ініціатив офіційного Вашингтона, заперечуючи, зокрема, проти регіональної ізоляції Куби та підтримки Рональдом Рейганом руху «Контрас» у Нікарагуа. Більше того, ідею про НАФТА було дуже важко продати населенню, адже жителі країни добре пам'ятали про анексію Техасу та війни з північним сусідом у 1846-1848 рр., а також не забули про депортацію мексиканських робітників, які працювали в США у роки Другої світової війни, але в 1964 р. були без жодних пояснень вислані з країни.

Логіка керівництва Мексики, яке наважилося на інтеграційне зближення зі США, була доволі простою: диверсифікувати економіку за рахунок інвестицій і технологій ТНК, збільшити обсяги експорту енергоносіїв і робочої сили на велетенський американський ринок, отримати доступ до фінансових ресурсів США, необхідних для підтримки стабільності песо. У свою чергу, політики у Вашингтоні розраховували, що створення НАФТА зменшить різницю в рівні життя мешканців обох країн, а отже – і стимул до еміграції, а також дасть можливість використовувати дешеву мексиканську робочу силу в поєднанні з сучасними американськими технологіями. Утіленням угоди стало колосальне зростання кількості заводів-макіладорів, розташованих недалеко від прикордонної смуги, куди з території Канади та США завозили капітальне обладнання і сировину без сплати податків. У колоніальній Новій Іспанії (тодішня назва Мексики) працювали млинарі-макіли, які за платню мололи зерно для селян, а з 1965 р. за аналогією так прозвали відкриті недалеко від кордону із США заводи, де переробляли давальницьку сировину мексиканські робітники [7].

Угода про створення НАФТА набрала чинності 1 січня 1994 р. і мала багато як позитивних, так і негативних наслідків. Насамперед, зросла інвестиційна привабливість Мексики, унаслідок чого корпорації США, Канади, Японії та Південної Кореї почали розміщувати на її території заводи з виготовлення автомобілів, текстильних виробів, медикаментів і медичних приладів, побутової електроніки тощо. Як наслідок, у країні у 2011 р. випустили 2,5 млн. автомашин (із яких 2,1 вивезли до США). Мексика перетворилася на 6-го найбільшого виробника побутової електроніки, а її нафтогазова корпорація «Пемекс» стала третім постачальником нафти до Сполучених Штатів після Саудівської Аравії та Канади. Американські інвестори відкрили в прикордонній смузі текстильні фабрики, що використовували виготовлене у США обладнання, місцеву бавовну та вовну, а також дешеву робочу силу молодих мексиканських жінок із периферійних районів, які працювали за символічну платню.

Поява НАФТА та спрощення візових формальностей сприяли пожвавленню туристичних потоків і перетворенню країни ацтеків та майя на головний осередок гостинності в Латинській Америці. Нині Мексика посідає 10 місце у світі за кількістю туристичних відвідувань, обслуговуючи в середньому 22 млн. туристів на рік, серед яких більшістю є жителі США та Канади, які прилітають безпосередньо на курорти, оминаючи конфліктні зони на півночі та заході. У 2011 р. країна встановила власний рекорд, залучивши 23,4 млн. відвідувачів, а в її туристичній індустрії працює понад 7 млн. осіб [8]. Центральна Мексика має багато колоніальних міст (особливо старих шахтарських центрів видобутку срібної руди – Таско та Гуанахуато) та руїни поселень ацтеків, тольтеків і ольмеків, на півострові Юкатан збереглася культурна спадщина цивілізації майя, а для молодих туристів країна пропонує курорти Акапулько та Канкун, останній із яких виступає альтернативою кубинського району Варадеро, популярного серед жителів США (зокрема, зі штату Флорида) до революції Фіделя Кастро 1959 року.

Набрання чинності уго-

дою також спростило експорт мексиканської робочої сили до США. У результаті цього, грошові перекази стали другим найбільшим каналом надходження доларів після експорту нафти. Щоправда, із 12 млн. мексиканців, працевлаштованих у цій країні, понад 6 млн. працюють там нелегально. Вони зайняті переважно в галузях, де потрібна некваліфікована робоча сила – на сезонному збиранні фруктів і овочів у південних штатах, вилові та ручному очищенні морепродуктів, прибиранні будинків і громадських місць. Як наслідок, Мексика займає третє місце у світі за грошовими переказами після Індії та КНР, а сума надходжень становила у 2011 р. 22,7 млрд. дол. [9]. Урядові також вдалося обмежити зростання чисельності нелегальних поселень навколо Мехіко, яке потерпало від проблем сміття, смогу та дефіциту води, оскільки нині всі мігранти-робітники почали шукати роботу в прикордонних із США штатах або намагаються нелегально проникнути на територію цієї країни через кордон протяжністю 3141 км.

Отже, з одного боку, внаслідок імплементації угоди зросла інвестиційна привабливість Мексики як воріт до американського ринку, місцева робоча сила ознайомилась із західними та японськими ноу-хау, країна змогла розраховувати на значні обсяги фінансової допомоги з боку США, які, наприклад, виділили для забезпечення стабільності песо в 1994 р. 50 млрд. доларів. У Мексиці нині працює 18 тис. компаній із американським капіталом, а обсяг прямих закордонних інвестицій із США перевищив 100 млрд. доларів. З іншого боку, створення НАФТА призвело й до цілої низки негативних наслідків, спричинених відкриттям економіки для глобалізаційних процесів та ізоляцією країни від решти латиноамериканського регіону. По-перше, на вимогу США Мексика була змушена посилити прикордонний контроль і ускладнити процедуру видачі віз для жителів країн, що розвиваються. Це викликало скорочення туристичних і ділових візитів із державних акторів Центральної та Південної Америки й відповідні обмеження для мексиканських громадян під час подорожей до них.

По-друге, зросла нерівномірність розвитку регіонів, уособлена в поділі «багата північ – бідний південний схід». Якщо в місті Монтеррей per capita у перші роки після імплементації угоди становила 8000 дол., то вже у прикордонних із Гватемалою районах – лише 400 доларів. По-третє, сільське господарство і текстильна галузь зазнали суттєвих збитків через глобалізацію. Зокрема, місцеві фермери, які вирощували рис і бобові культури, не витримали запеклої конкуренції з боку своїх американських колег, які отримували великі субсидії та мали доступ до новітніх технологій. Країна вже задовольняє третину своїх продовольчих потреб завдяки імпорту із США, завозячи кукурудзу, пшеницю, рис, сою, м'ясо та молоко. Наприклад, у 2011 р. Мексика імпортувала 10 млн. т кукурудзи для виготовлення коржів, які вживає кожна родина. За цим показником країна опинилася на другому місці у світі після Японії [10]. Відразу після створення НАФТА ділові люди з Мексики, США та країн Азії почали інвестувати кошти в будівництво мережі текстильних фабрик у прикордонній смузі. Однак, коли КНР вступила до СОТ у 2001 р. і суттєво збільшила експорт дешевого одягу на американський ринок, частину з них довелося закрити. Інша частина продовжила свою роботу, але власники змушували молодих мексиканок працювати тривалий час за символічну платню, після чого ІРП у народі почали називати «партією олігархів і рабовласників». Більше того, Північна Мексика здобула сумну славу як осередок насилля над молодими жінками, коли починаючи з 1993 р. у прикордонному місті Сьюдад-Хуарес сталася низка вбивств невідомими працівниць фабрик, які ввечері поверталися з роботи громадським транспортом. Загалом, протягом 1993-2010 рр. від рук злочинців загинуло 878 жінок.

Унаслідок активізації інтеграційних процесів американсько-мексиканський кордон перетворився на найбільш пожвавлений у світі, адже у справах його щоденно перетинає 1 млн. осіб. Прикордонний перехід Сан Ісідро, що поєднує Сан Дієго і Тіхуану, щодня долає 50 тис. автомобілів і вантажівок [11]. Як наслідок, НАФТА опосередковано пожвавила контрабанду товарів, нелегального перевезення людей і наркотиків. Суттєві проблеми також виникли у нафтогазового монополіста «Пемекса», експорт нафти якого почав зростати під впливом економічної інтеграції обох країн, що призвело до вичерпання потенціалу багатьох родовищ. Нині компанія, податкові відрахування з якої забезпечують 32% прибутків мексиканського бюджету, перебуває на межі глибокої кризи.

Однак, найбільше обурення суперечлива угода викликала у представників індіанського населення південно-східних регіонів Мексики. Вони побоювалися, що імпорт дешевої американської кукурудзи зробить їх банкрутами, а ТНК отримають право купувати общинну землю та вирубувати лісові масиви. Мексика – не країна пустель, що зустрічаються переважно на американсько-мексиканському кордоні, а

регіон невисоких гір, багато з яких вкриті лісами. Особливо це стосується півострова Юкатан, де вільної землі у селян не вистачає. Повстання індіанців у штаті Чьяпас розпочалося в день набрання чинності угодою про створення НАФТА – 1 січня 1994 р. 3000 озброєних людей захопили кілька великих міст у рідній федеральній одиниці, щоб привернути увагу нації до своїх проблем, однак під час бойових дій загинуло 145 мексиканців. Рухом, що отримав назву Сапатистського фронту національного визволення, керував субкоманданте Маркос (колишній університетський професор Рафаель Себастьян Гульєн). Після відновлення бойових дій у лютому 1995 р. сторони згодом підписали угоду в Сан-Андресі, що надавала індіанцям автономію (а також гарантувала визнання їх як окремої групи в конституції, захист самобутньої культури, створення нових робочих місць), але так і не була ратифікована парламентом. Новий президент Ернесто Седільйо був змушений витратити на врегулювання індіанського питання доволі багато часу, що призвело до остаточного падіння популярності ІРП серед решти населення [12].

У 1995 р. 18 банків попросили про державну підтримку, а уряд вимушено урізав соціальні програми. Реагуючи на обурення населення, Глава держави наважився здійснити в 1997 р. масштабні економічні та політичні реформи. Зокрема, Седільйо розпорядився провести через парламент пакет законів, що дозволяли приватне управління портами, участь ТНК у будівництві залізниць і видобуванні природного газу. У 1997 р. президент оголосив про початок програми викорінення бідності під назвою «Прогреса», яка через два роки охопила 2,6 млн. родин у всіх штатах. Вона передбачала, що домогосподарки отримуватимуть певну суму на придбання їжі та вітамінів, а також адресні виплати для дітей, які відвідуватимуть 85% уроків, причому родинам із дівчатами платили значно більше, ураховуючи те, що вони раніше залишають навчальні заклади, вступаючи в шлюб. Програма стала взірцем для знаменитої в усьому світі бразильської «Болси Фамілії» Лули да Сілви. Виплати постійно зростали зі збільшенням віку школярів, тому у них був стимул відвідувати школу до кінця навчання. Матері також були зобов'язані ходити на курси, де надавалася необхідна інформація про правила гігієни та основи здорового харчування [13]. У 1997 р. було проведено електоральну реформу, завдяки якій Центральна виборча комісія стала незалежною від влади, а виборці вперше отримали право безпосередньо обирати мера Мехіко. За це незадоволені соратники Ернесто почали називати його «Латиноамериканським Горбачовим». Згодом Седільйо виїхав до США і став професором Єльського університету, а Інституційно-Революційна партія таки втратила своє панівне становище в суспільстві.

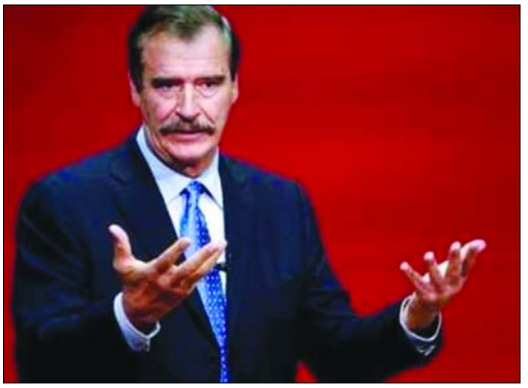
У 2000 р. на президентських виборах переміг Вісенте Фокс – губернатор центральної федеральної одиниці Гуанахуато та представник заснованої в 1939 р. в штаті Чіуауа правоцентристської Партії національної дії. Програма цієї політичної сили, що користувалася підтримкою католицької церкви, мала багато спільного з ІРП, тому важливу роль у передвиборчій боротьбі її кандидата відігравала критика корупції у правлячому апараті, а також засудження принципів секуляризму, на яких була заснована діяльність «мексиканської КПРС». Претендент, молоді роки життя якого були пов'язані з роботою в компанії «Кока-Кола» й освітою в Гарвардській школі бізнесу, обіцяв виборцям зробити Мексику дружньою для бізнесу, створювати щороку 1 млн. робочих місць, домогтися 7-відсоткових темпів щорічного економічного зростання, протягом перших 15 місяців своєї каденції встановити мир із рухом сапатистів. Партія в союзі з мексиканськими «зеленими» також здобула 60 зі 128 місць у сенаті та 225 із 500 у палаті представників. Однією з головних причин поразки лівого кандидата Куаутемока Карденаса, який мав намір використовувати посаду мера Мехіко як трамплін для подальшої політичної діяльності, стала його неспроможність вирішити жахливі соціальні проблеми міста. З іншого боку, виборці стомилися від політиків із Інституційно-Революційної партії та проголосували за її правоорадикальних опонентів [14].

Змушений мати справу з вороже налаштованим рухом індіанців Чьяпаса, Вісенте Фокс одразу розпорядився вивести війська з найбільших баз у цьому штаті та звільнити бойовиків, заарештованих у 1994-1995 роках. Згодом він висунув у 2001 р. ініціативу Пуебла-Панама, що передбачала розвиток за допомогою державних і приватних інвестицій 9 південних мексиканських штатів і

всіх країн Центральної Америки. У цьому регіоні знаходиться 714 із 615 найбідніших міст Мексики, а загалом план повинен був вивести з бідності в Мезоамериці 64 млн. людей. Він передбачав будівництво автомобільних магістралей, поєднання лініями електропостачання всіх країн, створення біологічних коридорів для міграції тварин Центральною Америкою та Мексикою, розбудову інтегрованої туристичної інфраструктури. Витрати на цей грандіозний проект планувалися в розмірі 50 млрд. дол., однак зрештою він виявився просто рекламною кампанією починань нового президента, адже індіанське населення регіону сприйняло все як спробу ТНК проникнути на його територію, приховуючи свої цілі декларативними благими намірами [15].

У 2002 р. парламент прийняв федеральний закон про прозорість (функціонування державних інституцій) і доступ до публічної урядової інформації, покликаний дати населенню можливість ознайомитися з актами та постановами періоду 71-річного правління ІРП. У результаті було оприлюднено 80 млн. таємних документів. Фокс також розпорядився створити Федеральний інститут доступу до публічної інформації, через який будь-хто з громадян міг отримати вичерпні дані про державні витрати. Кожен федеральний орган влади повинен був публікувати на спеціальному сайті інформацію про свою структуру, напрями роботи та закупівлі [16]. Президент ще й домігся виділення парламентом 98 млн. доларів на будівництво найбільшої в Мексиці бібліотеки імені філософа Хосе Васконселоса площею 38 тис. кв. м, яка відкрилася у 2006 році. Нині вона вважається однією з 10 найбільш незвичайних бібліотек світу.

Новий політичний режим оголосив про своє зближення із США та почав гостро критикувати Кубу і Венесуелу на міжнародних форумах. Вісенте Фокс суттєво погіршив відносини з Фіделем і Раулем Кастро, якими так завжди пишалися представники ІРП, вважаючи їх засобом показати свою незалежність від США. Нагадаємо, що саме в Мексиці 18 місяців перебували брати Кастро перед тим, як здійснити революцію проти Фульхенсіо Батісти в 1959 р. У 2004 р. було тимчасово закрито дипломатичні представництва обох країн після того, як Мексика засудила порушення прав людини на Острові Свободи та проголосувала проти Куби в ООН. У відповідь Фідель Кастро неодноразово називав Фокса «прислужником США». У 2005 р. Мексика та Венесуела розірвали дипломатичні відносини після того, як Уго Чавес вдався до персональних образ на адресу мексиканського президента на саміті в Аргентині, де останній підтримав ідею Дж. Буша-молодшого про створення Зони вільної торгівлі Америки [17]. Згодом, після повернення до Мехіко, Фокс зазнав нищівної критики з боку представників найбільших опозиційних партій, а конгрес навіть тимчасово відмовився виділяти йому кошти для незапланованих раніше візитів до США та Канади, оскільки ці країни нібито справляли сильний вплив на недосвідченого Главу держави.

Постійні зустрічі з Дж. Бушем-молодшим не дали можливості Вісенте Фоксу досягнути головного – лібералізувати міграційний режим і захистити права мексиканців у американських штатах. Спочатку обидва президенти домовилися, що Мексика посилить контроль за кордоном, а США здійснить програму легалізації нелегалів на своїй території, надавши їм трирічні тимчасові візи для роботи в тих галузях, де спостерігається дефіцит трудових ресурсів. Однак, під впливом подій 9/11 Конгрес США у 2006 р. прийняв рішення побудувати «розумну» стіну безпеки на кордоні для захисту штатів Арізона, Нью-Мексико, Техас і Каліфорнія. Це відбулося, незважаючи на згоду Вісенте Фокса видавати наркодилерів до США, а також створення ним Агенції федеральних розслідувань, до компетенції якої належали боротьба з наркотрафіком, викраденням людей і організованою злочинністю. Прикордонний бар'єр мав на меті захистити третину південного кордону США подвійною стіною з відеокамерами та сенсорами руху. Цей захід став не лише дуже непопулярним у Мексиці, а й у світі загалом, адже він сприяв ізоляції природних коридорів між обома країнами та зникненню багатьох видів тварин. США буквально закопали кошти в пісок, витративши на стіну 3 млрд. дол., але так і не зупинили контрабандистів [18]. Більше того, обсяги торгівлі Мексики зі своїм північним сусідом суттєво скоротилися після того, як у 2001 р. КНР вступила до СОТ і стала провідним постачальником на ринок США споживчих товарів.

У 2004 р. Вісенте Фокс уклав угоду про вільну торгівлю з Японією, щоб зменшити 90-відсоткову залежність у торгівлі від ненадійного американського партнера. Вона дала змогу японським компаніям, що відкривали свої заводи на території Мексики, завозити до США виготовлену там продукцію без сплати мита. Уже наступного року після набрання нею чинності обсяги торгівлі між обома сторонами збільшилися на 30%. Як наслідок, нині корпорації «Ніссан» належить чверть автомобільного ринку Мексики, а «Ніссан», «Тойота» і «Хонда» також разом випускають 25% усіх автомобілів країни, що згодом завозяться на ринок США та Канади. Загалом протягом 2005-2012 рр. японські ділові люди вклали в мексиканську економіку 8,8 млрд. дол. [19].

(Закінчення в наступному номері)

Глобальний виклик Китаю

Володимир САМОФАЛОВ, кандидат юридичних наук

Сьогодні Китай – світовий лідер останніх тридцяти років за темпами зростання промислового та фінансового потенціалу, що має другу за розмірами економіку у світі, перетворився на найбільшого світового експортера, кредитора, споживача сировинних ресурсів, державу з найбільшими золотовалютними резервами, майбутньою світовою резервною валютою, країну з найбільшим населенням і армією.

Нині КНР перебуває на рубежі зміни влади, її передачі від керівників четвертого до представників п'ятого покоління. Як очікується, це відбудеться на 18 з'їзді Компартії Китаю в жовтні цього року, де нинішнього президента Ху Цзіньтао змінить його заступник Сі Цзіньпін, а прем'єр-міністра Вень Цзябао – віце-прем'єр Лі Кецян. Узагалі 2012 р. є часом значних змін у світі, які вплинуть на половину населення планети. При цьому, президентські вибори, крім Росії, Індії та Франції, відбудуться в Китаї, США, низці інших країн, де також пройде зміна владних еліт, що може позначитися на ситуації в цих державах і новій розстановці сил у глобальному масштабі. Великий вплив на цей процес матиме подальше зростання Китаю, чиї амбіції на світове лідерство підтверджуються не тільки економічною та фінансовою, а й зростаючою політичною та військовою міццю.

Економіка

Азія стає віссю глобальних геополітичних змін. Сюди змістився економічний і фінансовий центр світу, тут знаходяться три з п'яти світових лідерів за обсягом ВВП – Китай, Японія та Індія, а також шість із дев'яти ядерних країн світу. Надалі позиції цього регіону будуть тільки зміцнюватися: як відзначають аналітики, частка Азії у світовій економіці у 2030 р. може зрости до 65% проти 34% у 2009 році. При цьому, провідною силою регіонального розвитку є Китай, чия економіка залишається однією з найбільш швидко зростаючих у світі.

За оцінками експертів, КНР за нинішніх темпів розвитку у 2018 р. стане найбільшою економікою світу, обігнавши США, а китайський юань доповнить американський долар у світовій торгівлі та стане резервною валютою. За темпами накопичення капіталу Китай уже випереджає Сполучені Штати. Як очікується, у 2025 р. в КНР випускатиметься 25% продукції, виробленої у світі. Темпи економічного розвитку країни просто вражають: США та Англії в процесі індустріалізації у XIX ст. знадобилося 50 років, щоб подвоїти реальний дохід на душу населення, а Китай досяг цього лише за 9 років.

Сьогоднішній рівень економічного розвитку КНР характеризується такими показниками: обсяг ВВП – 11,3 трлн. дол. (згідно з паритетом купівельної спроможності, ПКС); зростання ВВП – 9,2%; золотовалютні резерви країни – 3,2 трлн. дол.; внутрішні резерви для інвестування – 2 трлн. дол.; зовнішня торгівля – 3,6 трлн. дол. (експорт – 1,9 трлн., імпорт – 1,7 трлн. дол.); іноземні інвестиції – 1,2 трлн. дол.; китайські капіталовкладення за кордоном – 376 млрд. дол.; держборг – 19% ВВП; інфляція – 5,4%; дохід на душу населення – 8,4 тис. дол. на рік (ПКС); економічно активне населення – 948 млн. осіб (чисельність населення – 1,35 млрд. осіб); рівень міського безробіття – 4,1%, основні галузі: промисловість (47,7%), сфера послуг (40,5%), сільське господарство (11,8%).

Обсяг продажів на внутрішньому ринку країни щорічно зростає на 16%, перевищивши у 2011 р. 1,7 трлн. доларів. Китай став другим найбільшим у світі споживачем предметів розкоші та алмазів. Тільки за 2010 р. імпорт золота до цієї країни зріс у 5 разів, сягнувши 650 т – 25% світового виробництва. У 2011 р. Гонконг зайняв перше місце в рейтингу фінансових ринків світу, потіснивши при цьому лідерів минулого року – США та Англію, а три провідних китайських банки увійшли до п'ятірки найбільших банків світу за рівнем ринкової капіталізації. Останніми роками КНР надає більше кредитів країнам третього світу, ніж Світовий банк.

Китай лідирує у світі за обсягом виробництва понад 100 видів продукції, виступаючи найбільшим виробником суден, автомобілів, мотоциклів, телевізорів, персональних комп'ютерів, мобільних телефонів, пральних і швейних машин, годинників і фотоапаратів, а також сталі, коксу, чавуну, сталевих труб, алюмінію, цинку, олова, нікелю, добрив, тканин, цементу, взуття, пшениці, м'яса, рису, картоплі, овочів, бавовни, вилову риби тощо; має найбільші у світі поголів'я птиці, свиней, овець, кіз, коней та яків. Країна також є лідером з експорту рідкоземельних металів, виробляючи 90% їх світового споживання.

У 2010 р. Китай обійшов США за обсягами світового виробництва продукції обробної промисловості (19,8% і 19,4% відповідно). Зростання виробничого сектору КНР у 2008-2010 рр. становило у середньому 20,2% на рік, у той час як у США – 1,8%, Японії – 4,2%.

Протягом останніх 32 років середньорічні темпи зростання китайської економіки становили 10% – небувалі за світовими мірками, що сприяло підвищенню рівня добробуту населення, збільшенню середнього класу країни. На сьогодні число китайців із річним прибутком понад 17 тис. дол. на рік перевищує 100 млн. осіб, а 625 млн. забули про злидні.

Китай займає друге місце у світі (після США) за кількістю мільйонерів, число яких перевищило 1 млн. осіб, а мільярдерів – збільшилося удвічі, із 130 у 2009 р. до 271 особи у 2010 році. Водночас, нижче межі бідності (1 дол. на день) у країні мешкає 128 млн. осіб, а мільйони робітників і селян на заході країни заробляють лише 50-100 дол. на місяць. Середня тривалість життя в КНР за період із 1981 по 2009 р. збільшилася з 68 до 73,5 років.

Китайська модель розвитку продемонструвала свою високу ефективність і результативність, зберігши високі темпи зростання навіть під час світової кризи. Пекін називає свій нинішній економічний лад «будівництвом соціалізму з китайською специфікою», проте близько 70% ВВП країни забезпечується приватними підприємствами. Разом із тим, держава контролює практично всі основні галузі промисловості та банки. При цьому, ступінь такого контролю широко варіюється: від повного володіння енергетичними та телекомунікаційними підприємствами; секторальної участі в авіаційній і суднобудівній галузях, а також у сфері страхування, транспорту та ЗМІ; до часткового контролю в машинобудуванні, металургії, будівництві й розвитку інформаційних технологій.

Для проведення структурних змін Китай здійснює трансформацію економічної системи, заохочує імпорт технологій, що розвивають такі провідні сектори економіки, як виробництво програмного забезпечення, нових матеріалів, телекомунікаційну індустрію та біотехнології; розвиває систему освіти, стимулює навчання студентів за кордоном (тільки в США навчається 158 тис. китайських студентів). Для організації сучасних високотехнологічних виробництв у КНР створено свою «Силіконову долину». Пекін збільшує частку внутрішнього ринку та переходить на випуск продукції з більшою доданою вартістю. Бюджетні субсидії існують у КНР тільки в енергетиці та сільському господарстві (60 млрд. дол.).

Істотно змінилася й державна система управління економікою та перерозподілу ресурсів. Більше не існує галузевих балансів і обов'язкових планів. Навіть великі інвестиційні галузеві проекти нині не підлягають узгодженню ані на центральному, ані на місцевому рівнях. П'ятирічний план розвитку викладає лише загальні параметри макроекономіки. Посилилися критерії оцінки діяльності держпідприємств: збиткове виробництво відразу підлягає закриттю та продажу. Тільки в 1996-2001 рр. було закрито десятки тисяч держпідприємств, при цьому звільнено 30 млн. робітників.

Важливу роль у розвиткові Китаю відіграють вільні економічні зони. На сьогодні діють 4 спеціальні економічні зони, 14 зон вільної торгівлі, 53 зони високих і нових технологій, більше 70 науково-технічних зон для фахівців, які отримали освіту за кордоном, 38 зон переробки продукції, орієнтованої на експорт.

Для недопущення перегріву економіки керівництво КНР у 5-річній програмі розвитку передбачило зниження зростання ВВП з 9,2% у 2011 р. до 7,5% у 2015 р., більш жорстку кредитно-грошову політику, зменшення частки експорту в китайській економіці, зробивши при цьому головний наголос на розвиток внутрішнього споживання.

Бурхливе економічне зростання Китаю ставить його у все більшу критичну залежність від імпорту енергоносіїв, металів і стратегічної сировини. Водночас, КНР усе більше впливає на світові ринки енергоресурсів та енергетичну політику інших держав. При цьому, забезпечення країни енергоносіями й металами стає питанням національної безпеки для збереження темпів економічного розвитку та добробуту гігантського населення країни. Уже сьогодні Китай споживає 46% вугілля, 25% заліза, цинку, сталі, свинцю, міді та алюмінію, 15% урану, 10% світового видобутку нафти. Він є найбільшим споживачем електроенергії. У 2020 р. на КНР буде припадати 22% глобального споживання.

При вирішенні проблеми енергетичної безпеки керівництво Китаю робить наголос на диверсифікації джерел постачання. Нині КНР забезпечує себе енергоносіями за рахунок поставок із 35 країн Близького Сходу, Африки, Середньої Азії, Південної Америки, а також Росії. Водночас Пекін сам є великим видобувачем нафти (170 млн. т на рік, 38% внутрішніх потреб, 5-е місце у світі). За прогнозними оцінками, обсяг споживання нафти в КНР у 2020 р. становитиме 450 млн. т, а у 2025 р. – 710 млн. тонн.

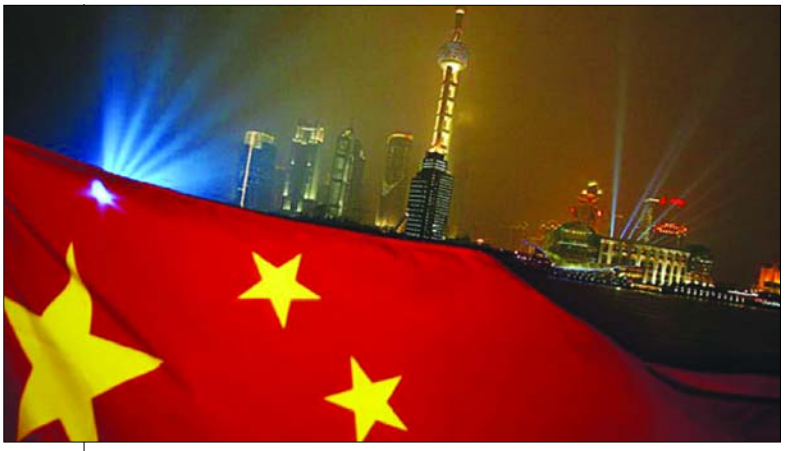
Важливим завданням для країни є забезпечення вільного доступу до світових морських шляхів для постачання сировинних ресурсів уздовж азіатського материка через стратегічні Ормузьку (20%) і Малаккську (80%) протоки. Особливе занепокоєння у лідерів КНР викликає постійна присутність авіаносних ударних груп США в цих районах, які в разі загострення міжнародної обстановки або погіршення американсько-китайських відносин можуть закрити ці протоки для китайських суден. У разі блокади проток країна за тиждень вичерпала б свої запаси енергоресурсів. Крім того, якщо на сьогодні КНР сплачує за імпортну нафту 500 млн. дол. на день, то в ході тривалого конфлікту ціна на неї може зрости в кілька разів та призвести до кризових явищ у державній економіці. Для запобігання цьому Пекін реалізує стратегію «низки перлин», яка передбачає формування зони впливу Китаю в басейні Індійського океану. Її основними завданнями є будівництво портів уздовж ключових маршрутів руху китайських нафтотанкерів – від Пакистану до М'янми, забезпечення безпеки постачання енергоресурсів до КНР і його проникнення на ринки країн регіону. Пекін також активно працює над пошуком і створенням альтернативних сировинних маршрутів, що проходять через безпечні сухопутні транзитні коридори.

У сільському господарстві країни зайнято 49% населення. Виробництво зернових у 2011 р. перевищило 571 млн. тонн. Підвищення врожайності китайські виробники домагаються в основному за рахунок використання генно-

модифікованих (ГМ) сортів і великої кількості хімікатів. Площа, займана ГМ-культурами, дорівнює території Франції. Використання хімічних добрив у 2,5 раза вище, ніж у середньому у світі. Більшість орних земель у Китаї, крім хімікатів, забруднено внаслідок зливу промислових і міських відходів. Через брак родючих земель усередині країни, КНР активно скуповує їх або бере в оренду за кордоном: в Африці, Середній Азії, Південній Америці, а також Росії.

Пекін широко залучає іноземні інвестиції для економічного розвитку, їх обсяг за останні 10 років перевищив 700 млрд. доларів. Кількість підприємств за участю іноземного капіталу досягла 450 тис., їх статутний капітал становить 1,7 трлн. дол., а частка в китайському експорті – 55%. Іноземні фірми відкрили в цій країні понад 1400 науково-дослідних центрів. Особливу увагу при цьому КНР приділяє отриманню в рамках співпраці передових іноземних технологій.

Якщо до останнього часу головний спосіб впливу бурхливо зростаючої китайської промисловості на глобальну економіку полягав у заповненні світового ринку дешевою продукцією, купівлі сировини та енергоносіїв, то нині Китай займається виробництвом високотехнологічної продукції, придбанням іноземних активів, технологій і зарубіжних боргів різних рівнів. Країна також виступає активним кредитором по всьому світові, широко надаючи позики на державному та приватному рівнях. Із проханнями про фінансову допомогу до КНР звертаються також міжнародні організації та окремі держави.

Наявність величезних золотовалютних резервів, більша частина з яких номінована в доларах США, ставить перед Пекіном складне завдання щодо позбавлення від односторонньої залежності від американської валюти в умовах її нестабільності та триваючої світової фінансової кризи. В умовах, що склалися, Китай зробив ставку на купівлю сировини, яка ще не перебуває в обігу. Такі операції не впливають на курс долара і котирування сировини. Надаючи кредити на 10-25 років під гарантії постачання останньої в довгостроковій перспективі, Пекін поступово позбувається доларової залежності та пов'язаних із нею негативних наслідків. Обсяг виданих Китаєм по всьому світові коштів у рамках програми «кредити в обмін на ресурси» перевищив 200 млрд. доларів. Негативним чином на розвиток китайської економіки впливає наявність таких проблем:

• гостра нестача обігових коштів у середніх і малих підприємств, вимушених позичати їх на чорному ринку під високі відсотки;

• перегрів на ринку нерухомості, у результаті чого в Китаї з'являється все більше «міст-примар», у яких ніхто не живе, що може спричинити спад фінансової бульбашки на ринку житла і створення кризових передумов у економіці;

• захоплення земельних ділянок у сільській місцевості, унаслідок чого 75 млн. селян позбулися землі та роботи;

• низька продуктивність праці китайських працівників (один американський робітник у 8 разів продуктивніший за китайського);

• втрачання конкурентної переваги на світовому ринку у вигляді низьких витрат на виробництво продукції у зв'язку з вирівнюванням життя населення країни.

Одним з варіантів вирішення економічних проблем КНР може бути збільшення внутрішнього попиту, що становить зараз 33% ВНП, нарощування виробництва товарів із високою доданою вартістю. Китай зможе забезпечити стійке економічне зростання і в майбутньому, хоча з меншими темпами. Рушійними силами його зростання будуть величезні людські ресурси, високі темпи інвестицій, підвищення продуктивності праці та економіка, широко відкрита для міжнародної торгівлі, інноваційних проектів і технологій.

Наука і техніка

Велику увагу китайське керівництво приділяє розвиткові науки, інноваційних технологій та створенню наукоємної продукції. Зокрема, фінансування НДДКР у 2011-2015 рр. зросте з 1,5% до 2,5% ВВП, при цьому на розвиток передових технологій передбачено виділити 1,5 трлн. доларів. Кількість наукових співробітників у КНР збільшилася за останні 15 років у 3 рази – до 1,5 млн. осіб (США – 1,4 млн., ЄС – 1,3 млн.); число випускників вузів за останні 5 років зросло майже у 2 рази – з 3,4 до 6,3 млн. осіб. На Китай припадає 8,4% (415 тис. публікацій) світових наукових досліджень, проведених за останні п'ять років. За обсягом фінансування НДДКР Пекін займає друге місце у світі – 141 млрд. дол. (12,3%) після Вашингтона – 395 млрд. дол. (34%). КНР стала світовим лідером за кількістю заявок на отримання патентів у 2011 р., обігнавши Японію та США. За даними Світового банку, 21% експорту всієї високотехнологічної продукції у світі припадає на Китай (для порівняння: США – 13%). За обсягами використання «зелених технологій» КНР вийшла на перше місце у світі.

Нині ступінь залежності країни від закордонних технологій становить 50%, яку планується знизити до 30% до 2020 р. за рахунок

розвитку власних новітніх технологій. Пекін більше не хоче задовольнятися роллю світового «виробничого цеху» і має намір змінити економічну модель із нинішньої, що діє за принципом «зроблено в Китаї», на нову – «винайдено в Китаї».

У КНР успішно працюють програми фінансування стартапів і стимулювання вчених, створено комплекс наукових парків, у яких розташовано тисячі високотехнологічних підприємств. До програми інноваційних розробок залучено й китайські університети, які у великій кількості випускають фахівців у сфері науки і техніки, багато з них спеціалізуються на предметах, непопулярних на Заході: гірничодобувна промисловість і важке машинобудування.

У рамках розвитку передових технологій китайське керівництво велику увагу приділяє космічній галузі, де країна виходить на лідируючі позиції у світі. КНР активно розвиває свою програму освоєння космосу: якщо у 2006-2010 рр. було запущено 69 супутників, то у 2011-2015 рр. заплановано зробити 100 пусків космічних апаратів. У країні є 3 космодроми (Шуанченцзі, Учжай, Січан), будівництво четвертого (Веньчан) на острові Хайнань буде завершено 2013 року. КНР активно розвиває свою «Місячну» програму: у 2012 р. заплановано запуск китайського місяцеходу, у 2017 – збір і доправлення на Землю місячного ґрунту за допомогою автоматичного апарата. У листопаді минулого року країна провела стиковку своїх супутників на космічній орбіті, що є прообразом майбутньої космічної станції, яку буде створено на орбіті до 2020 року. Пекін також планує у 2015 р. здійснювати 15% міжнародних комерційних запусків і 10% світових продажів космічних апаратів. У 2011 р. КНР створила свою систему глобального позиціонування «Бейдоу».

Зовнішня торгівля та інвестиції

Завдяки експортному буму, безперервному припливу іноземного капіталу та керованого валютного курсу Китай став власником найбільших резервів іноземної валюти у світі. Його золотовалютні запаси забезпечують проведення великих перетворень усередині країни, а також реалізацію масштабної програми інвестицій по всьому світові. У 2011 р. загальний обсяг китайських інвестицій у 177 зарубіжних країнах становив 376,7 млн. дол., які розподілилися таким чином: енергоресурси – 134,8 млрд. дол.; видобуток металів – 74,6; транспорт – 51,1; енергетика – 40,7; фінанси – 34,3; нерухомість – 17,9; сільське господарство – 8,5; технології – 7,6; промисловість – 1,1; інші галузі – 6,1 млрд. доларів.

Найбільшими одержувачами китайських інвестицій є: Австралія – 38,4 млрд. дол.; США – 30,5; Бразилія – 18,6; Іран – 17,1; Нігерія – 15,4; Аргентина – 14; Індонезія – 13,5; Саудівська Аравія – 11,8; Казахстан – 11,5; Канада – 11; Алжир – 9,2; Росія та Венесуела – 9,1; Англія – 9; В'єтнам і Перу – 7,2; Швейцарія – 7,1; ПАР – 6,6; ДР Конго – 6,5; Еквадор – 5,9; Ірак – 5,5; Греція та Нігер – 5,2; Франція – 4,9; Норвегія – 4,5; Сирія – 3,8; Єгипет – 3,2; Індія – 3; Афганістан – 2,9; М'янма – 2,8; Лівія, Філіппіни та Багами – 2,6; Судан – 2,4; Іспанія та Шрі-Ланка – 2,1; Таїланд і КНДР – 2 ... Україна – 0,21 млрд. доларів. За оцінками аналітиків, до 2020 р. китайським інвесторам будуть належати іноземні активи на суму 1 трлн. доларів. Крім того, КНР є утримувачем великих пакетів боргових зобов'язань США, Іспанії, Італії, Греції, Португалії, Угорщини та інших країн.

Китай став активним експортером капіталу, при цьому стратегічними цілями його зовнішньоекономічної політики «глобального просування» стали диверсифікація капіталовкладень, купівля іноземних компаній, цінних паперів, активів, земель для виробництва сільгосппродукції, а також сировинних ресурсів. Значними темпами зростає експорт робочої сили: у 2011 р. за кордоном працювало близько 800 тис. китайців, при цьому вартість контрактів на їх роботу перевищила 35 млрд. доларів. Робітників із КНР можна зустріти у 180 країнах світу. До основних споживачів китайської праці входять Японія, Сінгапур, Південна Корея, США, Росія, Ізраїль, ОАЕ та Йорданія. Водночас, понад 10 тис. китайських компаній активно працюють у різних країнах світу.

Обсяг зовнішньої торгівлі КНР у 2011 р. в порівнянні з попереднім зріс на 22% до 3,64 трлн. доларів. Зовнішньоекономічні операції Китаю значно залежать від морських перевезень у зв'язку з тим, що 85% його експорту та імпорту перевозиться морськими комунікаціями. На Китай припадає 14% світового експорту промислової продукції, при цьому його структура на 42% перетинається з американським експортом і на 46% – із європейським. Економіка КНР тісно переплетена з економіками провідних країн регіону. Основними споживачами китайських експортних товарів є США (21,4%), Японія (11%), Південна Корея (4,6%), Німеччина (4,3%), а великими постачальниками до Китаю – Японія (15,2%), Південна Корея (11,6%), Тайвань (11,2%), США (7,4%) і Німеччина (4,6%). Найменш розвиненим країнам світу КНР надає режим безмитного доступу їхніх товарів на китайський ринок і фінансову допомогу.

За останні 10 років Китай помітно змінив структуру свого експорту на користь високотехнологічних товарів, частка яких збільшилася до 40%. Зовнішньоторговельна експансія Пекіна ставить питання про перерозподіл значних фінансових коштів і товарів на світових ринках. Наприклад, експортний обсяг цивільного суднобудування у 2010 р. становив 124 млрд. дол., при цьому Китай за 3 роки удвічі збільшив свою частку на зазначеному ринку – з 14,4% у 2007 р. до 28,4% у 2010 році. За останні 10 років Китай подвоїв продажі зброї, ставши шостим найбільшим її експортером у світі. Аналогічним чином виглядає ситуація й на інших ринках, де всього за 3 роки частка китайських виробників збільшилася в 1,5-2 рази.

(Завершення в наступному номері «З.С.»)

Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект

УДК 327:94

The main courses of the foreign policy of China and the stages of the establishment of its diplomatic service within globalization are the subjects of the analysis of the article. It is focused on the institutional development, progress, problematic issues and prospects of the modern diplomatic and consular services of China in the article.

Key words: **foreign policy, diplomacy, institutionalization, diplomatic service, consular service, model of diplomacy, China, Ukraine.**

Вячеслав ЦІВАТИЙ, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС, кандидат історичних наук, доцент кафедри дипломатичної та консульської служби, заслужений працівник освіти України

Дипломатія Китаю має вікові історичні традиції та етапи інституційного розвитку. В історії політичної думки та інституційного розвитку органів зовнішніх зносин країни дипломатія завжди розглядалась як частина політичної культури суспільства, як один із найголовніших засобів захисту інтересів держави та процесів державотворення[1].

У сучасному світовому порядку Китайська Народна Республіка займає одне з найважливіших місць. КНР посідає перше місце у світі за чисельністю населення, друге – (після США) за економічною могутністю та третє місце за площею території[2]. Держава є членом ядерного клубу та постійним членом Ради Безпеки ООН. Протягом останніх трьох десятиріч, після запровадження Ден Сяопіном політики реформ і відкритості[3], КНР щорічно демонструє стабільно високі темпи економічного зростання – у середньому 9% на рік. Навіть у 2009 р., в умовах глобальної економічної кризи та на фоні економічного спаду майже в усіх країнах, Китай, незважаючи на значну залежність економіки країни від експорту, а як наслідок – від економічної ситуації в інших державах, спромігся зберегти економічне зростання на рівні 8%[4].

У сучасних умовах будь-яка країна, що хоче мати високий рівень економічного розвитку, а тим більше така велика, як КНР, не може оминути питання глобалізації в стратегії свого розвитку. Більшість дослідників називає китайську позицію щодо глобалізації прагматичною, конструктивною та виваженою[5]. Намагаючись максимально використати переваги, що надають світові глобалізаційні процеси в інтересах розвитку КНР, офіційний Пекін прагне убезпечити державу дипломатичними інструментами від потенційних загроз економіці та соціально-політичній стабільності, які несе глобалізація. На думку китайських аналітиків, розвинуті капіталістичні країни отримують реальну користь від глобалізаційного процесу, а Китай просто вимушений пристосовуватися до об'єктивної реальності. В умовах глобалізації керівництво вбачає основним завданням зовнішньої політики та дипломатії КНР забезпечення державного суверенітету, якнайкращих зовнішніх умов для збереження економічної стабільності[6].

Серед основних завдань китайської дипломатії можна виділити такі:

- створення найсприятливіших зовнішніх умов для збереження внутрішньополітичної стабільності та сталого економічного розвитку;
- мирне об'єднання з Тайванем і забезпечення територіальної цілісності держави;
- забезпечення мирних, стабільних відносин конструктивного партнерства із сусідніми державами;
- розвиток взаємовигідної співпраці з провідними державами світу.

Для отримання глобальних переваг Пекін прагне діяти м'якими, опосередкованими дипломатичними методами, намагаючись залучити в союзники якомога більше держав, насамперед Азії та країн, що розвиваються. Китай намагається упередити виклики та загрози своїм національним інтересам, поглиблюючи співпрацю з тими, хто потенційно може становити загрозу. Причому, країна практично ніколи не ставить політичне, економічне та безпекове співробітництво в одну площину, лише іноді використовуючи економічні дії в політичних цілях. Так, існуючі політичні, історичні та прикордонні протиріччя КНР із Японією не заважають їм бути найбільшими торговими партнерами. Політичні протиріччя з

США та окремими країнами ЄС, зокрема, у позиціях стосовно дотриманням прав людини в Китаї, тайванського та тибетського питань, не перешкоджають стрімкому розвитковi торговельно-економічної співпраці між ними.

В умовах глобалізації КНР не пропонує радикального реформування існуючої системи світового порядку, виступаючи за демократизацію міжнародних відносин, що полягає в збереженні багатоманітності світу та різних моделей соціального розвитку, за вирішення будь-яких міжнародних проблем виключно шляхом мирних переговорів і за невтручання одних держав у внутрішні справи інших. Варто зазначити, що останнім часом, особливо від початку XXI ст., Китаю вдалося значною мірою підвищити свій авторитет і вплив дипломатії на міжнародній арені, що, звичайно ж, насамперед, пов'язано зі зростанням його економічного потенціалу. Однак, важливим є і фактор розумної та прагматичної зовнішньої політики і дипломатії, що поєднує жорсткий захист власних інтересів із застосуванням «м'якого впливу» замість жорстких засобів тиску, до якого нерідко вдаються інші впливові держави, особливо у відносинах із менш потужними партнерами[7].

У Китайській Народній Республіці, згідно з чинним законодавством, дипломатичні функції покладено на Міністерство закордонних справ[8]. Керівний склад МЗС КНР складається з Міністра закордонних справ, заступників міністра та помічників міністра. Варто зазначити, що у 90-х рр. XX ст. міністри закордонних справ обіймали також посаду Віце-прем'єра Державної Ради КНР (зокрема, Цянь Цічень), останнім часом така практика вже не застосовується. Натомість у структурі Державної Ради існує посада Члена Державної Ради (Державного радника, State councilor) – вища за міністра, але нижча за Віце-прем'єра – з міжнародних питань. Кількість заступників міністра у різні часи варіювалася від 5 до 12, нині – 7 і помічників міністра – 4. Посада останнього є нижчою за рангом, але фактично рівною з посадою заступника міністра за обсягом повсякденних повноважень. Крім того, з огляду на пріоритетність відносин із відповідними державами та міжнародними організаціями, за статусом і рангом до заступників міністрів прирівнюються посади керівників окремих закордонних дипломатичних установ: Постійних представників КНР при ООН та ЄС, Послів КНР у США, Японії та РФ. Нині Міністром закордонних справ КНР є Ян Цзєчи, який у 2007 р. змінив на цій посаді Лі Чжаосіна. До цього Ян Цзєчи працював заступником міністра, координував роботу з відносин із США, а ще раніше був Послом КНР у США. Членом Державної Ради КНР, який опікується міжнародними питаннями, є Дай Бінго, колишній заступник Міністра закордонних справ.

Структура центрального апарату МЗС КНР, найважливішою ланкою якої є територіальні та функціональні департаменти, як і інституційна структура закордонних дипломатичних представництв, змінювалась у зв'язку з функціональною доцільністю та трансформацією зовнішньополітичних пріоритетів, але в цілому вона є, по-перше, достатньо стійкою та, по-друге, не має особливих розбіжностей зі структурою зовнішньополітичних відомств більшості держав.

У структурі МЗС КНР є такі функціонально-адміністративні підрозділи: Канцелярія; Департамент зовнішньополітичного планування; Департамент країн Азії; Департамент країн Північної Африки та Західної Азії; Департамент країн Африки; Департамент країн Європи та Центральної Азії; Департамент країн Європи; Департамент країн Північної Америки та Океанії; Департамент країн Латинської Америки та Карибського басейну; Департамент міжнародних організацій та конференцій; Департамент контролю над озброєннями та роззброєння; Договірно-правовий департамент; Департамент державних кордонів і морських справ; Департамент інформації; Департамент Протоколу; Консульський департамент (Центр консульського захисту); Департамент у справах Сянгану, Аоминю та Тайваню; Служба перекладів; Департамент управління іноземними справами; Департамент питань зовнішньої безпеки діяльності закордонних неурядових організацій на території КНР; Департамент кадрів; Управління кадрів, що вийшли на пенсію; Адміністративний департамент; Фінансовий департамент; Архівна служба; Контрольно-ревізійне управління; Управління з питань роботи із закордонними дипломатичними представництвами; Управління з побутового обслуговування[9].

Окремо від інших підрозділів стоїть Партійний комітет МЗС КНР, який, з одного боку, офіційно не виконує конкретних функціональних обов'язків, а з іншого – без його участі та згоди не приймається жодне рішення щодо внутрішнього життя зовнішньополітичного відомства. При МЗС також функціонує інституція з особливим статусом – філіал Вищої партійної школи ЦК КПК, де щорічно з відривом від

основної роботи навчаються до 100 дипломатичних співробітників рангом не старше першого секретаря. Дипломати високого рангу направляються на навчання до Центральної Вищої партійної школи ЦК КПК. Важливо, що партійність і позитивна характеристика парткому є необхідною умовою успішного просування дипломата по службі[10].

Крім того, МЗС має підвідомчі науково-дослідницькі установи – НДІ міжнародних проблем, що функціонують у столиці КНР Пекіні та найбільшому місті країни Шанхаї. Ці структури займаються вивченням теоретичних і прикладних проблем сучасних міжнародних відносин, беруть участь у формуванні зовнішньополітичної стратегії держави.

Міністерству закордонних справ КНР підвідомчі Канцелярії закордонних справ на рівні провінцій, автономних районів і міст центрального підпорядкування, Управління Спеціального представника МЗС КНР у САР Сянган і САР Аоминь. Їхня повсякденна робота ведеться під керівництвом і за координуючої ролі МЗС.

Від початку 90-х рр. XX ст. в КНР розпочато масштабну інституційно-адміністративну реформу, що мала на меті підвищення ефективності роботи всіх органів державної влади, їхнього професіоналізму, адаптації принципів роботи державної служби до потреб сучасного суспільства, у тому числі – інституційний розвиток дипломатичної служби КНР. Реформа та питання інституційного розвитку дипломатичної служби КНР полягали не лише в реорганізації окремих відомств (хоча такі в позаминулому і минулому десятиріччях проводилися неодноразово), а й у модернізації їхньої внутрішньої структури. При цьому, значна увага приділялася підвищенню рівня професійної підготовки кожного співробітника.

Слід зазначити, що на МЗС реформа позначилася головним чином саме підвищенням кваліфікації кадрів. Було запроваджено так звану систему професійної посадової відповідальності, згідно з якою чітко визначено посадові функції та повноваження співробітників, починаючи від референтів (молодших співробітників, які фактично виконують дипломатичну роботу, але ще не отримали ранг аташе) до заступників міністра. На щорічній основі здійснюється атестація працівників центрального апарату МЗС і закордонних дипломатичних установ на предмет їх відповідності займаній посаді. Для цього створено спеціальну комісію, до складу якої входять представники Парткому МЗС і Департаменту кадрів. Критерії оцінювання співробітника, що атестується, включають у себе ідеологічно-теоретичну підготовку, аналітичні здібності, працездатність, дисциплінованість, організаторські здібності, уміння чітко та коректно в письмовій та усній формах викладати свої думки, уміння працювати за допомогою сучасних технологій та інформаційних комунікацій. За результатами атестації передбачено систему засобів заохочення за якісну роботу та санкцій за незадовільну. Серед засобів заохочення – розміщення на дошці пошани, вручення почесних грамот, премій, дострокове підвищення по рангу та (або) посаді.

Необхідно зазначити, що на етапі вступу на роботу до МЗС КНР кандидати мають пройти низку теоретичних і практичних випробувань, що, з урахуванням величезної кількості бажаючих працювати в дипломатичному відомстві, надає можливість міністерству відібрати працівників, які мають потенціал, необхідний для успішної роботи в якості дипломата. Особи, які успішно пройшли конкурс, протягом певного періоду (як правило, один рік) проходять стажування в різних функціональних підрозділах центрального апарату МЗС КНР по три місяці в кожному. Цей період вважається випробувальним терміном. Після чого з урахуванням виявлених професійних і морально-психологічних якостей молодого спеціаліста приймається рішення про направлення на роботу до того чи іншого підрозділу або закордонної дипломатичної установи.

Як свідчить досвід українських і зарубіжних дипломатів-практиків, які мали можливість працювати в тісному контакті з представниками китайської дипломатичної служби, переважна більшість співробітників МЗС КНР мають високу професійну підготовку, вільно володіють однією чи кількома іноземними мовами, добре обізнані як з історією та сьогоденням держави, якою вони займаються, так і з міжнародними відносинами загалом, мають високий рівень загальної ерудиції.

Процес відбору кандидатів на керівні посади МЗС також включає в себе елементи конкурсу, схожого з атестацією. Теоретично кожен співробітник може подати свою кандидатуру на певну керівну посаду.

Підвищення по службі дипломатичних співробітників і присвоєння їм дипломатичних рангів залежить від стажу роботи та особистих досягнень. Як правило, ранг аташе присвоюється через 3 роки після приходу на дипломатичну службу, третього секретаря – через три роки після присвоєння рангу аташе, другого секретаря – ще через чотири роки. Для присвоєння більш високих дипломатичних рангів часові рамки не встановлюються – воно здійснюється виключно з огляду на якість роботи[11].

Система ротації кадрів у МЗС КНР подібна до загальноприйнятої в більшості країн: термін перебування в довготерміновому закордонному відрядженні триває, як правило, не довше чотирьох років. Після завершення закордонного відрядження дипломат повертається до роботи в МЗС. Варто зазна-

чити, що в китайському зовнішньополітичному відомстві явище «горизонтальної» ротації співробітників з одного функціонального підрозділу в інший не є розповсюдженим. Як правило, дипломати весь час працюють на одному й тому ж напрямі та їдуть у закордонні відрядження до однієї й тієї ж країни або до схожих за соціально-цивілізаційними параметрами держав, постійно збагачуючи свій досвід і напрацьовуючи робочі контакти.

Як свідчить компаративний аналіз, функції МЗС КНР у політичній, консульській, протокольній і безпековій сферах є подібними до функціональних обов'язків зовнішньополітичних відомств більшості країн, у тому числі й України. Разом з тим, до завдань міністерства не входить безпосереднє здійснення міжнародного співробітництва в економічній, науково-технічній і культурно-гуманітарній сферах. Цим опікуються відповідні органи виконавчої влади.

Так, усім комплексом питань, пов'язаних із торговельно-економічним співробітництвом, займається Міністерство комерції КНР, яке у своєму складі, як і МЗС, має територіальні (Європи, Америки та Океанії, Азії, Західної Азії та Африки, у справах Сянгана, Аоминя та Тайваню) і функціональні (договірно-правовий, антидемпінгової політики, антимонопольної політики, промислових розслідувань, ринкового будівництва тощо). До структури Міністерства комерції (а не МЗС) входять Канцелярії радників з економічних питань посольств КНР за кордоном. Керівників і співробітників таких Канцелярій призначає Міністерство комерції, воно ж фінансує їхню діяльність, ставить завдання, перед ним же Канцелярія звітує[12].

Крім того, Міністерство науки і технологій КНР, Міністерство освіти КНР, Міністерство культури КНР мають потужні департаменти міжнародного співробітництва, які самостійно, хоча й за координуючої ролі МЗС, здійснюють практично всю повсякденну роботу зі співробітництва з закордонними державами у відповідних галузях[13].

Важливою складовою частиною органів дипломатичної служби КНР, як і всіх інших держав, є закордонні дипломатичні установи.

Як учасник Віденської конвенції про дипломатичні відносини 1961 р. Китай визначає 3 класи глав дипломатичних представництв – Надзвичайного і Повноважного Посла, Надзвичайного і Повноважного Посланника, які призначаються Постійним комітетом Всекитайських зборів народних представників (парламенту), та Повіреного у справах, якого призначає МЗС. Нині всі дипломатичні представництва КНР за кордоном мають статус посольства. Здійснюється практика призначення послів за сумісництвом, хоча вона, як і в більшості потужних держав, не є розповсюдженою. За китайським протоколом, вірчі грамоти новопризначеного посла та відкличні грамоти попереднього є єдиним документом, який вручається главі держави перебування.

За розгалуженістю та потужністю мережі дипломатичних і консульських представництв за кордоном, чисельністю їх співробітників Китай займає одне з провідних місць у світі поруч із США, РФ, Великою Британією, Німеччиною, Францією. Китай має диппредставництва практично в усіх країнах, із якими встановив дипломатичні відносини, при чому до штату навіть найменшого представництва, окрім його голови, входять декілька дипломатів і представників адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу. У посольствах важливих для КНР країн можуть працювати до кількох сотень співробітників. Крім того, Китай має розгалужену мережу консульських установ. Наприклад, у США, окрім посольства у Вашингтоні, працюють 5 генеральних консульств КНР, у Франції – 5, у РФ – 4, у Японії – 6[14].

Функції закордонних дипломатичних установ Китаю як країни-учасника Віденської конвенції є такими ж, як у диппредставництв більшості держав. Причому, МЗС КНР дуже великого значення надає якісному виконанню закордонними місіями інформаційної функції. Одним із основних завдань китайських дипломатів, які працюють за кордоном, є збір інформації з усіх відкритих джерел – ретельне вивчення урядових публікацій, матеріалів, оприлюднених у ЗМІ, статистичних даних. Але найбільше значення надається отриманню інформації «з перших рук»: дипломати, які спромоглися дізнатися важливу інформацію ще до того, як її було оприлюднено в пресі, отримують найвищу оцінку за роботу. З метою якнайшвидшого отримання найточнішої інформації китайським дипломатам ставляться завдання налагоджувати та підтримувати регулярні офіційні та неофіційні контакти зі співробітниками зовнішньополітичного відомства країни перебування, інших урядових установ, депутатами та співробітниками апаратів парламентів, представниками ділових, мистецьких, культурних, наукових кіл держави, громадських організацій, політичних партій, журналістами провідних ЗМІ країни перебування. Такі контакти використовуються також для

інформування представників країни перебування про основні події в КНР, про її офіційну позицію стосовно тих чи інших питань міжнародного життя, що сприяє створенню позитивного іміджу держави на міжнародній арені. З цією метою для дипломатів, які мають від'їхати до певної країни, проводяться заняття з країнознавства, включаючи особливості менталітету місцевих жителів. Крім того, ефективній діяльності китайських дипломатів у царині легального збору інформації та підтримки контактів із представниками країн перебування слугують значні обсяги представницьких витрат: на фоні не дуже високого рівня особистих доходів у порівнянні з колегами із більшості розвинутих капіталістичних країн, їхні фінансові можливості стосовно роботи є чималими: не тільки голова представництва, а й інший дипломат може (звичайно, за умови отримання відповідного дозволу) за державні кошти проводити на досить високому рівні протокольні заходи за участю представників країни перебування та дипкорпусу.

Структура закордонних дипломатичних представництв КНР не має принципових відмінностей від структури закордонних дипломатичних установ більшості країн. Як правило, у Посольстві Китаю є політичний, протокольний, консульський відділи, які повністю підконтрольні Послу та МЗС. Їхні представники призначаються МЗС і, як правило, є професійними дипломатами. Співробітники Військового аташату призначаються Міністерством оборони та підконтрольні йому, військовий аташат має окремий бюджет. Таким самим функціональним підрозділом, що формально перебуває у складі посольства, є Канцелярія (відділ, офіс) з економічних питань посольств КНР за кордоном. Керівники підрозділів з науково-технічного, культурного та освітнього співробітництва також призначаються та підзвітні відповідним галузевим міністерствам і є досить автономними у своїй повсякденній роботі, формально будучи підлеглими і посла, і керівництва свого відомства. На практиці керівник дипустанови найчастіше залишає за собою, насамперед, представницьку функцію та роботу з безпосередніх особистих контактів із найвищим керівництвом держави перебування, надаючи можливість керівникам «середньої ланки» займатися повсякденною роботою, та залучається до безпосереднього вирішення конкретних робочих питань лише в разі, коли авторитет його особи та посади є необхідним.

Узагалі, практика ведення дипломатичного спілкування та переговорів китайськими дипломатами, хоча й не настільки відмінна від прийнятої в більшості країн, як іноді вважають, усе ж має свої особливості, свої акценти[15].

Важливе значення для китайської дипломатії мають особисті відносини. При чому наявність таких відносин із китайським дипломатом чи високопосадовцем, даючи іноземному дипломатові можливість полегшити сам процес співпраці, ще не означає обов'язково позитивного вирішення будь-яких питань. Але відсутність особистих зв'язків означає, що навіть найпростіші питання буде дуже складно вирішити.

Важливе місце в дипломатичній діяльності КНР займає так звана народна дипломатія та організації, що опікуються її розвитком[16]. Найголовнішою з них є Китайське народне товариство дружби із закордоном (КНТДЗ), створене у 1954 р. як всекитайська громадська організація, покликана сприяти зміцненню дружби між народами, стимулювати міжнародне співробітництво[17]. КНТДЗ, окрім головного офісу в Пекіні, має місцеві відділення в усіх провінціях, автономних районах і містах центрального підпорядкування. Чинним Головою КНДТЗ є Чень Хаосу.

У цьому товаристві часто працюють або ж тісно співпрацюють із ним колишні дипломати високого рангу, які за допомогою своїх зв'язків сприяють налагодженню контактів і співпраці між підприємствами, громадськими організаціями та культурно-мистецькими установами Китаю та зарубіжних країн на рівні, до якого не доходять руки в офіційних органів виконавчої влади. Крім того, КНТДЗ, а також інші структури народної дипломатії, зокрема Фонд імені Сун Цінлін, Асоціація дипломатів КНР, часто слугують зручним майданчиком для контактів із представниками опозиційних сил (офіційні особи КНР, на відміну від керівників багатьох держав, не практикують зустрічей із лідерами опозиції зарубіжних країн, із якими Китай має дипломатичні відносини), наукових кіл, колишніми главами держав та урядів, членами сімей глав іноземних держав.

Таким чином, можна зазначити, що дипломатична служба КНР, ключовою та координуючою ланкою якої є Міністерство закордонних справ, має розгалужену систему центральних, регіональних і закордонних органів, що безпосередньо займаються розвитком міжнародної співпраці та захистом національних інтересів у відно-

синах з іноземними державами.

Важливо також, що як МЗС, так і інші органи виконавчої влади, а також наукові інституції лише беруть у відведеному ним обсязі участь у розробленні зовнішньополітичного курсу Китаю, готуючи та направляючи до ЦК КПК і Державної Ради пропозиції відповідно до своєї компетенції.

Сучасна китайська дипломатія в умовах глобального простору активно використовує набутий протягом віків досвід, перейнявши від давньокитайської дипломатії як низку методів, так і деякі принципи зовнішньої політики. На сучасному етапі головним зовнішньополітичним завданням для КНР є забезпечення сталого економічного розвитку та внутрішньополітичної стабільності. Найважливішими є відносини з такими ключовими партнерами: США, ЄС, Японія, РФ, країни Південної та Південно-Східної Азії. Україна є важливим і перспективним зовнішньополітичним та економічним партнером КНР.

Основним органом зовнішніх зносин КНР є Міністерство закордонних справ, на яке покладається імплементація згідно з чинним законодавством зовнішньополітичного курсу країни, здійснення від імені держави захисту державного суверенітету, національної безпеки та її інтересів, здійснення міжнародних зносин від імені держави та уряду відповідно до зовнішньополітичного курсу держави, координація дій відповідних органів державної влади з важливих питань у сфері зовнішньої торгівлі, економічного співробітництва, культурних обмінів, надання економічної та військової підтримки, торгівлі продукцією військового призначення, справ емігрантів, зовнішньої пропаганди, міжнародного співробітництва в галузі науки, техніки, освіти, внесення відповідних пропозицій на розгляд ЦК КПК і Державної Ради КНР; координація роботи інших центральних органів виконавчої влади та місцевих адміністрацій у сфері міжнародних зв'язків тощо. Крім МЗС, важливу роль у здійсненні дипломатичних відносин відіграють Міністерство комерції КНР, деякі галузеві відомства та низка громадських організацій, які, кожне у своїй сфері та за координуючої ролі МЗС, виконують важливі дипломатичні функції.

Китайська Народна Республіка має дипломатичну службу, ефективність якої однозначно доведена значними успіхами держави на міжнародній арені в умовах глобалізаційного простору XXI століття.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні напрями зовнішньої політики КНР та етапи формування її дипломатичної служби в умовах глобалізації. Особливу увагу приділено інституційному розвиткові, здобуткам, проблемам і перспективам сучасної дипломатичної та консульської служби країни.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, дипломатична служба, консульська служба, модель дипломатії, Китай, Україна.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные направления внешней политики КНР и этапы формирования её дипломатической службы в условиях глобализации. Особое внимание уделяется институциональному развитию, достижениям, проблемам и перспективам современной дипломатической и консульской службы страны.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, дипломатическая служба, консульская служба, модель дипломатии, Китай, Украина.

[1] *Див.: Мясников В.С. Краткий очерк истории дипломатии КНР (60-е – начало 80-х годов). – М., 1988; Бажанов Е.П. Китай: от Срединной империи до сверхдержавы XXI века. – М., 2007.*

[2] *Див.: http://www.ng.ru/courier/2010-11-15/9_china.html Эликсир китайских побед. Дипломатия КНР служит целям модернизации экономики. 2010-11-15 / Е.П.Бажанов; Современный Китай в системе международных отношений: Монография / Под ред. Д.В. Буярова – М., 2012.*

[3] *Див.: Дипломатия Китая. На русс. яз.– Пекин, 2007. Волохова А.А. Основы китайской дипломатии (Эволюция пяти принципов мирного сосуществования в 1949-2006 годах): Монография. – М., 2007.*

[4] *www.opec.ru/1301637.html / Дипломатия как двигатель модернизации. 4 августа 2010. Анатолий Торкунов.*

[5] *Карлусов В.В. Китай: развитие вопреки мировому кризису // Вестник МГИМО-Университета. – 2010. – №4. – С. 191-200.*

[6] *Див. дет.: Галенович Ю.М. «Войны Нового Китая» и его дипломатическая служба. – М., 2012.*

[7] *Див.: Китай в мировой политике. – М., 2001; Современный Китай в системе международных отношений: Монография / Под ред. Д.В. Буярова – М., 2012.*

[8] *http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/wjb/zyzz/*

[9] *http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/wjb/zzjg/*

[10] *http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/wjb/zzjg/jgdw/*

[11] *http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/wjb/zyzz/*

[12] *http://www.mofcom.gov.cn/mofcom/bujiguan.shtml*

[13] *http://www.gov.cn/gjjg/2005-08/01/content_18608.htm*

[14] *http://www.gov.cn/*

[15] *Див.: Киреев Г.В., Корсун В.А. Дипломатия Китайской Народной Республики // Дипломатия иностранных государств / Под ред. Т.В. Зоновой. – М., 2004. – С. 182-213.*

[16] *Евдокимов Е.В. «Народная дипломатия» КНР. Массовость как феномен китайской внешнеполитической пропаганды // Вестник МГИМО-Университета. – 2011. – №3 – С. 285-289.*

[17] *http://www.cpaffc.org.cn/jbqk/index.php*

Стратегії розвитку глобальних медіа в період системної кризи

Ольга ЗЕРНЕЦЬКА, доктор політичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Специфікою розвитку інформаційно-комунікаційної сфери в умовах глобальної системної кризи є те, що на відміну від багатьох галузей промисловості, охоплених нею, вона продовжує бурхливо розвиватися.

Іншою відмінністю цього сектору економіки є непередбачуваність багатьох трендів його розвитку, оскільки технічний прогрес у інформаційно-комунікаційній сфері йде випереджальними темпами порівняно з переважною більшістю інших галузей. Це вимагає від топ-менеджменту майже миттєвого усвідомлення потенціалу тих чи інших інновацій і відповідного внесення швидких змін у роботу компаній, упровадження інноваційних трендів, покращення параметрів старої продукції (модернізація) або перехід на створення нової задля збереження конкурентоспроможності на глобальному інформаційно-комунікаційному ринку. Компаніям уже недостатньо тільки відповідати потребам і запитам користувачів, щоб бути лідерами в цій галузі. Їм, як це переконливо довів досвід Apple Inc., потрібно створювати щось революційно нове, але таке, що сприйматиметься користувачами як давно очікуване й бажане. Це вища, віртуозна стратегічна концепція Apple, яка може бути названа еталонною для тих компаній, що прагнуть бути першими (кожна у сфері свого бізнесу) у період глобальної системної кризи.

Отже, окреслена нами головна стратегічна концепція розвитку аналізованої сфери, привабливa для гравців цього сегменту світового ринку, але не тільки його. Пояснюється це тим, що медіа й ІКТ ведуть перед у розвиткові глобальної економіки та все, що відбувається в цій галузі прямо або опосередковано, впливає на інші індустрії.

Від розвитку глобальної інформаційно-комунікаційної системи, яка є за своєю суттю своєрідною нервовою системою глобалізованого світу початку XXI ст., нині залежать усі інші галузі світового господарства й ширше – суттєві зміни в повсякденному житті, соціально-культурних реаліях, праці та побуті переважної більшості людей.

Проте, не всі компанії здатні на таке креативне мислення, а гостра конкуренція свідчить, що в разі відсутності подібних революційних інновацій навіть лідери у своїх галузях можуть втратити провідні позиції на інформаційно-комунікаційному ринку (прикладом можуть бути такі велетні, як Sony, Motorola тощо).

Загострення конкурентної боротьби як у середині цієї галузі, так і за її межами штовхає конкурентів до використання агресивних стратегій боротьби на ринку, що подекуди виходять за правові межі міжнародного патентного права. Іноді компанії вдаються до прямих запозичень нових технологій без належної процедури отримання дозволу на неї від упроваджувачів інновації. Підтвердженням поширення цієї не нової за суттю, але вельми популярної в часи кризи стратегії є, скажімо, численні позови компанії Apple проти своїх конкурентів, яких вона звинувачує в крадіжці та використанні своїх винаходів і ноу-хау (як-от Samsung Electronics).

За даними німецького експерта з патентного права Флоріана Мюллера, існує понад 50 таких позовів у 10 країнах: США, Великій Британії, Австралії, Німеччині, Франції, Італії, Нідерландах, Іспанії, Республіці Корея, Японії. Переважна більшість із них – проти компанії Samsung. До речі, розслідуванням справи між Samsung і Apple займається також Європейська комісія. Деякі фахівці називають цю судову баталію чи не наймасштабнішою патентною битвою між двома могутніми корпораціями[1]. Вона розпочалася у квітні 2011 р., коли

Стів Джобз був ще живий і, отже, санкціонував її. Мабуть, легендарному керівникові Apple стало прикро, що порушуються патентні права його компанії на винаходи, які стали революційними в розвиткові смартфонів (утілених у iPhone) та планшетів (уособленням яких став iPad), коли інноваційна діяльність Apple, яка винайшла iPhone та iPad, трактується лише як «вдалі ідеї, що існували раніше». Зрештою Samsung програв Apple. Як повідомило агентство Reuters, федеральний суд штату Каліфорнія ухвалив, що компанія Samsung порушила цілу низку патентів компанії Apple і зобов'язав її сплатити американському конкурентові 1,05 млрд. доларів компенсації.

Але останні новини (від 20.09.2012) говорять про те, що південнокорейський електронний гігант Samsung Electronics і сам застосовує стратегію судових позовів для ослаблення конкурента. «Він дотримав свого слова продовжувати переслідування Apple у патентній війні, зокрема й на «рідній» для американської компанії території. Як стало відомо, найближчим часом Samsung хоче включити в число апаратів Apple, де були порушені авторські права корейців, й новинку американської компанії – смартфон iPhone 5»[2].

Варто зазначити, що війна позовів не є прерогативою інформаційно-комунікаційного сектору економіки. У царині бізнесу її використовують у всіх галузях. Прикметним є те, що в умовах глобальної кризи навіть окремі штати подають позови до суду на компанії інформаційно-комунікаційного сектору. Так, 20 вересня 2012 р. американський штат Іллінойс подав позов на компанію Samsung, LG і Philips, звинувачуючи їх у ціновій змові. Ідеться про період із 1995 по 2007 роки. Правники доводять, що дії трьох компаній, які, окрім іншого, призводили до свідомого зменшення обсягів виробництва, спричинили зростання цін на телевізори та комп'ютерні монітори. Хоча сума позову ще буде визначена, Samsung уже погодилася сплатити 35 млн. доларів як компенсацію за участь у махінаціях[3].

Усі наведені вище інциденти, пов'язані з компаніями інформаційно-комунікаційної сфери, можуть бути кваліфіковані як використання ними стратегій недобросовісної конкуренції.

Початок XXI ст. урізноманітнив стратегії як старих медіа, уособленням яких є глобальні медіа-імперії, так і нових. Адже протягом щонайменше двох десятиріч глобальні медіа-компанії активно диверсифікують інвестиції, зокрема у сферу нових медіа: це Інтернет і пов'язані з ним нові комп'ютерно-медіативні технології, мобільний зв'язок та новітні мультимедійні пристрої, як-от, iPhone, iPad тощо. Тісне переплетіння стратегічних інтересів старих і нових медіа стало виразною ознакою початку третього тисячоліття. Якщо перші шукають у нових медіа можливості диверсифікації своїх бізнесів, ще більшого охоплення глобальної аудиторії, то другі – полюють на головну цінність, яку виробляють медіа-імперії, – це контент у всіх його різновидах. Контент – головний наповнювач Інтернету, телекомунікаційних мереж, численних додатків до мобільних телефонів і смартфонів, планшетів і плеєрів (новітнім уособленням якого є iPod). Глобальні гравці медіа та інформаційно-комунікаційних секторів світової економіки добре розуміють взаємозалежність одне від одного, що особливо яскраво далася взнаки в період глобальної фінансово-економічної кризи. Звідси – загострення конкурентної боротьби як між медіа-імперіями, так і між ними та новими медіа, уособленнями яких є, скажімо, Google або найпопулярніші соціальні мережі: Twitter, Facebook, YouTube тощо.

Нині поділ на старі та нові медіа можна вважати досить умовним, оскільки в старих, по-перше, застосовуються всі інноваційні винаходи, властиві новим медіа; по-друге, через процеси злиття та поглинання вони посилено конвергують із компаніями, що за своєю природою належать до нових медіа; по-третє, нові дуже зацікавлені у контенті, який переважно створюється саме старими медіа. Стратегії конкурентоспроможності владно диктують як першим, так і другим агресивні конкурентні моделі розвитку напередодні світової економічної кризи і під час її розгортання. І якщо деякі економісти вбачали в 2010-2011 рр. період посткризового розвитку світової економіки, такі сподівання, як показує ситуація у глобальній економіці, були дещо передчасними.

Хоча, вивчаючи сектор медіа й ІКТ світової економіки, слід відзначити, що, на відміну від переважної більшості інших секторів, тут справи були і є далеко не найгіршими. Флагмани цієї індустрії не тільки не постраждали під час глобальної кризи, а й навпаки – досягли вагомих конкурентних переваг.

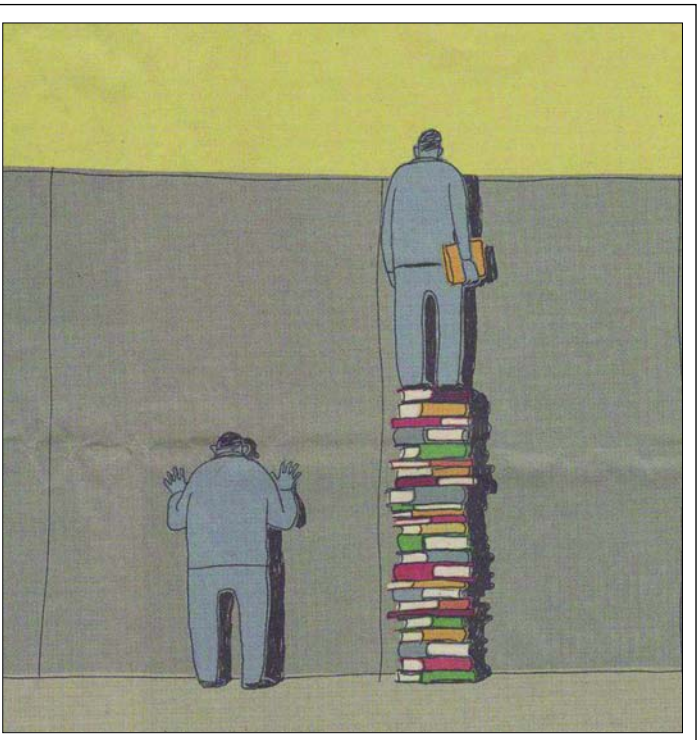
Варто звернути увагу на безперечну специфіку медіа. З одного боку маємо справу з індустрією, але вона не така, як усі інші. Те, що вона виробляє, є товаром, але цей товар має не тільки й не стільки фізичні й технологічні властивості. Він напряму чи опосередковано пов'язаний із виробленням контенту (інформації, змісту, даних) і/або забезпечує найрізно-

манітніші види комунікації, що становить основу соціального буття людства, яке вже на початку XXI ст. не вдовольняється традиційними способами комунікації, а звикає до можливостей Інтернету, соціальних мереж, IP-телефонів, стає творцем різноманітного контенту (власних сайтів, повідомлень, текстової та аудіовізуальної інформації тощо) як в Інтернет-просторі в цілому, так і соціальних мережах зокрема.

Принагідно додамо, що специфіка медіа-імперій як виробників та дистриб'юторів контенту в глобальному масштабі веде ще й до панування так званої глобальної культури, яку вони й породжують, до поширення ідеології конс'юмеризму (насамперед через комерційну рекламу), до впливу на соціально-політичний розвиток країн і регіонів.

За таких умов, коли людство прагне розширення своїх інформаційних та комунікаційних можливостей, попит на них об'єктивно зростає, попри всі кризові явища, які охоплюють інші сфери світової економіки. Ясна річ, це зовсім не означає, що в секторах медіа та ІКТ панує безхмарна ситуація. Запеклі конкурентні битви точаться тут безперервно, але у суперваговиків цього сектору – Comcast, Cablevision, DirectTV, Dish, Verizion, AT&T або Time Warner Cable – не відзначалося тих різких спадів економічних показників, які були наявні в інших секторах світової економіки. І все ж таки, саме через те, що вони є основними виробниками контенту (у першу чергу йдеться про той, що виробляється та дистрибується всіма різновидами телебачення), на них чатують нові гравці в цій сфері – як Google, Apple, Netflix, Amazon.com. Ставки тут чималі: на кону 500 млрд. доларів. Саме в таку суму оцінюється прибуток, який дає телебачення у світі, якщо вірити підрахункам низки інституцій, що спеціалізуються на цьому. Оцінюючи світову глядацьку аудиторію в цілому як таку, яка в середньому витрачає п'ять годин щоденно на перегляд телебачення (на цьому ґрунтуються підрахунки щодо таргетингової аудиторії для реклами), прибуток від реклами на телебаченні глобально становить (за даними ZenithOptimedia, 2011 р.) 190 млрд. дол.; від платного телебачення, дистриб'юторами якого є такі компанії, як: Comcast, Cablevision, DirectTV, Dish, Verizion, AT&T, – 219 млрд. дол. (за даними ABIresearch, 2011 р.); продаж хардверу (як-от телевізорів) – 75 млрд. дол. (за даними DisplaySearch, 2011 р.). До цього слід додати прибутки, які отримують від телебачення безпосередньо у Сполучених Штатах. Це, по-перше, прибутки від національних телевізійних мереж (ABC, CBS, NBC) у розмірі 32 млрд. дол. на рік (за даними Businessweek, 2010 р.); по-друге – від телебачення на замовлення, провайдерами контенту якого є такі медіа-імперії (The Walt Disney Company, The Warner Brothers та ін.), що становить 4 млрд. дол., від установлених у американських домівках декодерів – 24 млрд. доларів.

Тож такий ласий кусень прибутків від телебачення старі медіа намагаються захистити, використовуючи різноманітні стратегії як оборонного характеру, так і наступального, тобто самі прагнуть увійти в той чи інший спосіб на ринок Інтернет-пошуку, соціальних мереж, мобільного зв'язку тощо. А нові медіа вже пропонують цілий спектр переваг, особливо для молодого покоління, пов'язаних із переглядом фільмів через комп'ютер, скачуванням їх з Інтернету, або передивляючись контент YouTube, або користуючись планшетами, таблетками, смартфонами. Поки що глобальні гравці, які є уособленням нових медіа, не переходять у відкритий наступ. Наприклад, Google позиціонує себе як компанія, що є дружньою до телебачення. Apple уже має своє Apple TV, що функціонує у вигляді цифрового мультимедійного програвача. Він відтворює потокові мультимедіа (фільми, музику, підкасти та фотографії). Але поширюються чутки, що ця компанія працює над реальним телебаченням, яке буде доступним через її комп'ютери.

Отже, вимальовуються далекоглядні стратегії як старих, так і нових медіа, мета яких – глобальний телевізійний ринок. На нашу думку, ставка є дуже високою в цій боротьбі. У охопленій глобальною кризою світовій економіці не можна виключати й такий варіант: у боротьбу за цей ринок контенту можуть вступити глобальні конгломерати, одні з яких частково пов'язані, а інші – зовсім не пов'язані зі сферою медіа. Адже півмільярда доларів США під час глобальної економічної кризи на дорозі не знайдеш.

Список використаних джерел

1. Новая эра на мобильном рынке // http://eduska.ru/index.php/tag/sud-apple-i-samsung/

2. Samsung подает в суд // http://www.rg.ru/2012/09/20/isk-site.html

3 США: На LG, Samsung и Philips подали в суд за ценовой сговор // http://www.retailstudio/org/news/19972/htm

Архівні документи доби Директорії

Рубрику веде доктор історичних наук, професор Ірина МАТЯШ

№ 68 Вітальна телеграма голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР на Кавказі І. Красковського голові Ради Міністрів Азербайджанської Демократичної Республіки Н. Усуббекову[i] з приводу визнання незалежності Азербайджану

Баку, 14 січня 1920 р.

С чувством глубокой радости приветствую от имени Украины Республику Азербайджана с международным признанием ее государственной самостоятельности. Связанные с вами общностью тяжелых переживаний минувшего, мы, украинцы, искренне радуемся вашей радостью, от души желаем вам процветания в деле самостоятельного строительства вами своей новой свободной государственной жизни и твердо надеемся, что как бы ни были переменчивы наши исторические судьбы в грядущем, народы Украины и Азербайджана всегда связаны узами самых тесных государственных взаимоотношений и неразрывной общей дружбы.

([И.] Красковский)

Азербайджан. 1920. 14 января. № 9.

Публикуется на основании текста, переданного в сообщении секретаря украинской дипломатической миссии Тышкевича в Министерство иностранных дел.

Опубл.: Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920): Внешняя политика (Документы и материалы). – Баку, 1998. – С. 503.

[i] Насіб-бек Усуббеков (1881 – 31.05.1920) – азербайджанський публіцист і державний діяч. Член Всеросійських Установчих Зборів. Член Закавказького Сейму (10 лютого – 26 травня 1918), товариш голови фракції "Мусават" і демократичної групи безпартійних. Прихильник створення незалежної федеративної Закавказької держави. З квітня 1918 р. – міністр освіти Закавказького уряду. Член Тимчасової Національної Ради Азербайджану (27 травня – 7 грудня). Після створення 28 травня 1918 р. Азербайджанської Демократичної Республіки (АДР) – міністр фінансів і народної освіти (17 червня 1918 – 4 березня 1919 рр.); голова Ради міністрів АДР (14 березня 1919 – 30 березня 1920 рр.). Після встановлення радянської влади в Азербайджані був вбитий невідомими.

№ 73 Лист голови НДМ УНР в Естонії Є. Голіцинського голові Директорії С. Петлюрі про необхідність висилки окремої дипломатичної місії до Литви та тогочасну міжнародну ситуацію

Ревель, 12 лютого 1920 р.

Високоповажний Пане Отамане

Надсилаю Вам копію докладу до Міністра Закордоних Справ від 1-го лютого с[ього]р[оку] згідно наказу Вашого, що отрімав через п[ана] [В.] Кедровського.

Доручаю мировий договір Естії з Росією і доклад п[ана] [М.] Залізняка за Гельсінгфоргськуі нараду.

Зі свого боку прохав би перевести закона за поділ місії до Прибальтийських Держав на три окремих. Фактично це вже зроблено, бо до Латвії виїхала окрема місія.

Необхідно вислати до Литви місію, як що цей поділ буде переведено. З Литвою у нас можуть бути найліпші відносини. Не треба ображати приятелів і можливих союзників. А Литва буде мати підстави до незадоволеня, коли з Прибальтийських республік лише у них не буде нашого представника.

Дозволяю собі висловити свій погляд на сучасну міжнародну сітуацію, оскільки вона тичеться України.

Рік тому назад Антанта (особливо Франція) за всяку ціну хотіла відбудувати єдину, неділиму Росію і знищити в неї совітську владу. Тому з одного боку допомогалось Колчаку і Денікину, з другого боку не допомогалось нам. Ми мали нищити друг друга, а на руїнах мала повстати Росія не совітська.

Тепер сітуація змінилась. Збройною силою нічого не можна зробити з радянською Росією. Білий рух цілковито зліквідовано. Антанта своїх військ не може дати, навіть фінансово не може дати, навіть фінансово не може допомогати нікому в боротьбі з совітською Росією: за останній рік французський франк впав трохи не наполовину, фунт англійський на четвертину своєї вартости.

На черзі дня тепер стоїть фактичне визнання совітської Росії. В інтересах локалізації цього руху Франція і Америка мусять узнати окраїни держави і вимагати від совітської Росії їх узнання, в тим числі і України. Чим більше зменьшиться територія совітської Росії, тим краще.

Позіція Англії трохи иньша. В її інтересах відтягнути увагу большевиків від Азії, в спокію якої вона так зацікавлена. А цього можна осягнути зверненням уваги комуністів на иньший цікавий для них об'єкт. То може бути Україна. Наше населення, як це добре знають англійці, ніколи не погодиться з чисто совітським устроєм, Україна буде тому ареною неперестанних повстань і розрухів, буде притягати багато сил і енергії радянської Москви. Азію таким чином буде урятовано.

Гадаю, що завданням наших дипльоматичних представництв являється попертя першого плану (локалізація большеовизму в Европі на можливо меншої теріторії). На

це має бути звернени всі наши сили і вся наша зручність. Час ще не перепущений, саме тепер Антанта займається цім питанням. Але буде піздно, коли прелімінарні таємні переговори Антанти з совітською Росією закінчаться. Нашу долю тоді буде вже вирішено і буде дуже тяжко змінити щось.

Дуже був би вдячний за отримання повідомлень від Вашого Штабу.

З глибокою пошаною

Голова місії до Естії Є. Голіцинський

На документі резолюція: "19.III.1919 [р.]"

ЦДАВО України, ф.1429, оп.2, спр.22, арк.3-3зв. Машинопис. Оригінал.

№ 78 Лист голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Естонії Є. Голіцинського міністру закордонних справ УНР А. Лівицькому про військово-політичну ситуацію у Прибалтійському регіоні та необхідність відкриття дипломатичного представництва УНР у Литві

Ревель[1], 1 березня 1920 р.

Естія край дуже подібний до України, промисловости, а значит і робітників, майже нема. Більшість населення селяни. Поміщики іншей національности, майже виключено німецькі барони. Крупне зімлевладіння ліквідується, земля переходить до селян. Уряд коаліційний, беруть в ньому участь і соціал-демократи, яких часопись являється одним з офіціозів. Уряд спирається на населення, почиває собі міцно. Надія большовиків на пропоганду цілком безпідставня. Ести національно дуже свідомі, працьовити, але на жаль їх дуже мало, лише 1 міліон.

Тому мусить оглядатись на сусідів і шукати, з кім би разом ітти. Дуже охоче пійшли б до якогось порозуміння із Україною, коли меж нами склався б який небудь місток. На перешкоді стоять поляки, до яких Ести – теперішній їх Уряд – ставляться майже вороже. До мого приїзду Дипльоматичним Представником в Естії, рівночасно і в Латвії, був у поляків Буфал. Після мого приїзду [Б.] Буфал залишився лише в Латвії, а до Естії поляки призначили [Л.] Василевського[i], свого бувшого міністра закордонних справ. Та не поможе їм, бо Ести вже знають, що таке поляки, а нарід впертий і дуже памятливий. Не можуть подарувати полякам, що в суперечках Естії з Латвією (з за Валку і инше) поляки підпирали латишів. Добре поінформованій за Литовсько польські відносини. Тепер мають інформації за Українсько-Польські. [Л.] Василевський не поправить польської позіції в Естії.

Цікави відносини принаймні соціалістів Фінляндії до поляків. На марець було призначена соціалистична конференція нових держав заходу бувшої Росії. Поляки і латиші хотіли на 1/III в Різі[2], фіни і Ести на 15/III в Ревелі. До мене звертався фін з проханням, аби в цій справі українські представники, які теж беруть участь в конференції, стали би по їх боці. Конференцію вже призначено на 15/III в Ревелі.

Як я писав в своєму попередньому докладі, Естія дуже легко може визнати Україну. З за того я властиво і приїхав до Берліну, бо переписуватись в цієї справі дуже не зручно. Треба кувати горяче залізо, може мені дасться досить скоро це перевести. Рівночасно з цим своїм докладом пересилаю орігінала грамоти за узнання Естії Україною. Без нашого узнання вони і нас не можуть узнати. Крім підписа Головного Отамана, яко Голови Високой Директорії, дуже був би бажаний підпис Голови Ради Мністрів, пана Мазепи. Підпис другого Міністра був би далеко гірше, дасть непотрібну зачепку полякам і їх праці проти нас в Естії. Разуміється грамота за визнання Естії. Разуміється грамота за визнання Естії мною буде передана лише при умові рівночасного узнання України. Не забудьте, що до грамоти треба прикласти велику державну печатку.

За армію Юденича нема вже чого писати, її нема. Військовий матеріал англійці відибрали назад, тримають поки що в Естії. Чи продаватимусь на місці, чи повезуть назад, ще не відомо. Матеірялів для армії Юденича англійці привезли досить богато, але все досить погано. Так одіж нову прислали лише офіцерам, солдати мали лише стару. Танки – їх було сім – старі, так що їх більше направляли, як користувалися ними і т[ак] д[алі]. Але харчування було досі добре, хліба і тепер богато залишилось на складах. Солдат богато перейшло на бік большевиків, залишились переважно хворі на тиф, яких сила. Смертність висока, до 30%. Лікарів теж богато помірало.

Відділ [С.] Балаховича[ii] займає окрему позіцію. В склад його увійшов майже виключно ріжний темний елемент. Військовий представник білорусів до Естонії і Латвії, Іезуїтів, прийняв цей Відділ на білоруську службу, але відділ так і залишився в Естії. А ні поляки, а ні латиші не дають їм спромогу переїхати. Гадаю, що це добре для білорусів, бо не один раз [С.] Балахович говорив: "які там закони у білорусів! Ось приїду до білорусі, то я і буду законом". Відділ цей дуже невеликій, не буде і пари тисяч людей. Він теж вже розбігається. Мав свого часу підтримку від Естії.

Мир з Росією ратифіковано ще до мого видїзду з Ревеля. До отримання цього докладу він вже вступить в законну силу. Естонці, перед початком переговорів, звернулись до англійського Уряду з запитаннями, чи годиться жи Англія на естонський мир. Відповідь прийшла негативна. Тоді в други звернулися з довгою нотою, указаючи на неможливість дальшого продовження війни. На цей раз Англійці дали згоду заключити мир. Це мені говорив [Я.] Поска[iii], Голова Естонської Мирової Делегації.

Війська Естонські демобілізуються. Мали вони в полі біля 30.000, всього з тиловими до 60.000. Добре одіти і озброєни: від Антати нічого дурно не отримали, за все треба платити. Військова Фльота складається з двох бистроходних мінних англійці, відібравши у большовиків.

Внутрішній стан в Латвії далеко гірший, як у Естонців. Фабрики не працюють, всі машини вивезени під час евакуації. Порівнююче велика кількість робітників відбивається на настроях населення. Не треба забувати, що гвардії большовиків були латишські стрільці. І тепер в Латвії богато більшовицьких прихільників. Настрої ці підтримлюю незручна внутрішна політика. Уряд – правий, соціалісти відмовили взяти участь в кабінеті, не хотять бути парабаном3 для більшості кабінету. Одна надія, що національне почуття візьме гору над большовицькою пропагандою.

Особа [З.] Ме[й]еровица, Міністра Закордонних Справ в Латвії, дуже несимпатична. Вірити йому не можна а ні на шелях, в ріжни часи говорить цілком протилежні річі. Пев-

но на поводку у поляків, та це до першої кістки. Вже в Двінському почались і них де які непорозуміння.

Політични впливи переходять в Латвії до французів. Але економічно латиші цілковито в залежности від Англії. На головні два предмети вивозу, дерево і лен, Уряд збірається дати англійцям монополію на закупку і транспорт за кордон. Але може то не кепський крок, коли дивитьсь з боку державности. Треба обовязково економічно зацікавити принаймні одну з великих держава, аби було на кого зпертис[ь] при відстоюванню своєї самостійности.

За Литву мало ще можу сказати. Уряд там ще превищій від латишського, але большовицьких настроїв мало. Все кипить і горить проти поляків. За день до мого переїзду через Ковно у 8 полку були якісь непорозуміння. Хотіли заведення солдатських рад і війни з Польщою. Факт характерний.

Литвинам дуже неприємно, що в них немає нашого представника. Міністром Закордонних Справ у них професор [А.] Вольдемар[iv], якій дуже прихильно ставиться до нас. Можливо ще й з Литвою могла би скоро перейти справи з визнаннем України. Треба як найшвідше висилати туда нашу місію. Фінансові справи наші не погіршують від утворення цієї нової малої Місії, а вона може нам дуже богато принести користного. З свого боку міг би запропонувати Олександра Скоропис-Йолтуховського. Пробував почву, говорив з ними, він взяв би це призначення.

Мені дуже тяжко зноситись з Вами, бо не хочу, аби мої доклади читались кімсь подорозі. При передачу через чужих кар'ерів, або Місії, це обовязково робитиметься. Ви розуміете, що при таких обставинах не зможе інформувати за всі цікаві факти і події, також і не всі свої висновки зможу виложити. Необхідно хоч час від часу організувати поїздку наших кур'єрів. Фельтровані донесення для вас малоцінні.

При кінці дозвольте, пане Міністре, звернутись з проханням дати відповідні директиви для дальшої роботи. Найбільш мене цікавить, як ставитись до поляків, якої лінії з ними дотримлюватись. Всі наші закордонни представництва мусять співати як добрий хор в одному тоні, але для того диригент мусить його давати.

Долучаю три ключи для можливости встановлення шифрованих зносин із Естонською Місією. "Інструкцію", що долучив до свого попереднього докладу, передав вже пану Міністру М. Ковалевському[v], передам і члену Високої Директорії Макаренкові.

Член Високої Директорії Макаренко перевів ще дальше скорочення штатів Місії. В Місіях до Малих Держва, в том числі і до Естії, крім голови є лише Секретарь. Тому мені нема чого вже говорити Михайла Паращука, – працює в Берліні в Військово-Санітарної Місії. До цього часу я лишався цілковито один.

ГОЛОВА МІСІЇ ДО ЕСТІЇ – Є. Галіцинський

Моя адреса: Реваль (Естландія), Інститутська, 2[4].

На документі міститься відбиток печатки: "Українська Надзвичайна Діпльоматична Місія в Естонії".

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 22, арк. 14-16 зв. Машинопис. Копія.

---

[1] У документі Реваль

[2] Так у документі

[3] Тут – ширмою, прикриттям

[4] Дописано від руки

[i] Василевський Леон (1870–1936) – міністр іноземних справ Польщі у період 17 листопада 1918 р. – 16 січня 1919 р. Потім – посол, дипломатичний представник ПРП в Естонії. Восени 1920 – навесні 1921 рр. брав участь у радянсько-польських переговорах у Ризі.

[ii] Булак-Балахович (Бей-Булак Балахович) Станіслав Никодимович (1883–1940) – один із керівників білого руху в Північно-Західній частині колишньої Російської імперії у 1918–1920 рр., генерал-майор (1919). У лютому 1918 р. вступив у Червону Армію, з санкції Л. Троїцького сформував кавалерійський полк. В листопаді 1918 р. разом з полком перейшов на бік білогвардійських військ, брав участь у наступі армії Юденича на Петроград. В серпні 1919 р. перейшов на службу в Естонію. Брав участь у радянсько-польській війні 1920 р. на боці Польщі. Був убитий у Варшаві.

[iii] Поска Яан (1866–1920) – естонський державний діяч, юрист. В березні–жовтні 1917 р. – комісар Тимчасового уряду в Естляндській губернії. Восени 1917 р. – член Всеросійських установчих зборів. 24 лютого 1918 р. Комітет порятунку Естонії призначив Яана Поску міністром закордонних справ. Згодом входив до складу Тимчасового уряду Естонії як заступник прем'єр-міністра і міністр юстиції. Брав участь у Паризькій мирній конференції, а також переговорах з радянською Росією, які завершились 2 лютого 1920 р. підписанням Тартуського мирного договору.

[iv] Професор Вольдемар (Вольдемарас Аугустінас) (1883–1942) – литовський політичний діяч. Закінчив історико-філологічний факультет Санкт-Петербурзького університету, у 1911–1914 рр. – доцент університету. У 1916 р. був одним із учасників Партії прогресу литовської нації. У вересні 1917 р. брав участь у конгресі народів Росії у Києві. У січні 1918 р. – радник делегації УНР на переговорах у Бресті-Литовському. 11 листопада 1918 р. Президія Державної Ради Литви затвердила перший уряд Литви, який очолив Вольдемарас. У грудні 1918 р. – червні 1920 р. – міністр закордонних справ Литви. Був головою делегації Литви на Паризькій мирній конференції 1919 р. 1922–1926 рр. – професор Литовського університету. Один із ініціаторів державного перевороту 1926 р., в результаті якого став прем'єр-міністром XIV уряду (грудень 1926 – вересень 1929 рр.). Помер 16 грудня 1942 р. у Бутирській тюрмі.

[v] Ковалевський Микола Миколайович (1892–1957) – політичний і державний діяч, кооператор, публіцист. Член УПСР, голова Всеукраїнської селянської спілки, редактор газети "Нова воля". Член Української Центральної Ради. З грудня 1917 р. – міністр продовольчих справ, за часів Директорії – міністр земельних справ в урядах С. Остапенка, Б. Мартоса, І. Мазепи. З 1920 р. – в еміграції в Австрії, Польщі, Румунії.

У документах збережена граматика та стилістика тогочасної доби

У дусі професіоналізму, порядності, патріотизму

Для послів, які працюють в Україні, чудовою нагодою зібратися разом та з користю провести час, поспілкувавшись у неформальній обстановці, стала нова ініціатива Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв (ГДІП) із нагоди проведення презентації журналу «Пам'ять століть» і фільму про квітневу поїздку представників дипломатичного корпусу до Канева.

У зустрічі взяли участь посли Азербайджанської Республіки, Республіки Болгарія, Киргизької Республіки, Південно-Африканської Республіки, Республіки Молдова, Королівства Нідерланди, Малайзії, Республіки Куба, Республіки Казахстан, Республіки Ірак, Республіки Білорусь, Литовської Республіки, Грецької Республіки, Республіки Корея, Координатор проектів Організації з Безпеки та Співробітництва у Європі (ОБСЄ), Директор Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні, представники посольств Арабської Республіки Єгипет, Японії, Королівства Марокко, Палестини, Чеської Республіки, Республіки Узбекистан, Російської Федерації, Румунії, Італійської Республіки, Держави Ізраїль.

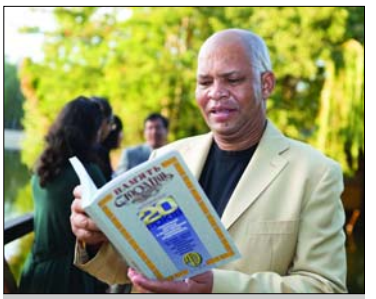
Генеральний директор ГДІП Павло Кривонос озвучує переможців лотереї

Ми робимо все від нас залежне для того, щоб такі зустрічі проходили на високому рівні, із взаємною користю, залишаючи позитивні враження у працівників дипломатичного корпусу, – розповів Генеральний директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв Павло Кривонос. – Сьогодні наші постійні клієнти – це 73 посольства та 19 організацій, які мають статус міжнародних. І саме від роботи дирекцій, кожного працівника ГДІП залежить ставлення дипломатів до України, враження, якими вони наповняться під час роботи в Києві чи іншому місті та які повезуть згодом до інших країн. Гадаю, нинішня презентація стала чудовим заспівом нашої спільної роботи в новому сезоні.

Обговорюючи презентацію часопису, гості відзначали важливість різнопланової видавничої справи, яку здійснює ГДІП, зокрема, йдеться про підтримання виходу науково-популярного журналу «Пам'ять століть». Серед авторів нового часопису – Голова 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, один із найдосвідченіших українських дипломатів Геннадій Удовенко, директор Українського інституту національної пам'яті при Кабінеті Міністрів України Валерій Солдатенко, президент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», академік Петро Таланчук, ректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, член-кореспондент НАН України Віктор Андрущенко та інші.

Зліва направо: Надзвичайний і Повноважний Посол Киргизької Республіки Улукбек Чіналієв, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Казахстан Заутбек Турісбеков із виграшним сертифікатом та Надзвичайний і Повноважний Посол Азербайджанської Республіки Ейнулла Ядулла оглу Мадатлі з дружиною

Надзвичайний і Повноважний Посол Південно-Африканської Республіки Чупу Стенлі Матабата ознайомлюється з часописом «Пам'ять століть»

Директор Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні Андре Куусвек

Наразі варто навести слова Надзвичайного і Повноважного Посла Марокко в Україні Абдельжаліля Саубрі, надруковані в цьому часописі: «Генеральна дирекція люб'язно пропонує допомогу і підтримку у вирішенні багатьох питань, допомагає налагодити конструктивний діалог на всіх рівнях влади. Ми вдячні вам за професіоналізм та підтримку, яку відчуваємо протягом усього періоду перебування в Україні, бо кожного дня переконуємося – ми можемо розраховувати на ваше дружнє плече».

Зліва направо: начальник протокольного відділу ГДІП Юрій Лазуто, Надзвичайний і Повноважний Посол Грецької Республіки Георгіос Георгунтзос, Перший заступник Генерального директора ГДІП Анатолій Ворохаєв, Директор департаменту з фінансово-адміністративних питань МЗС України Марія Стоцька, дуаєн дипломатичного корпусу Валентин Величко

Надзвичайний і Повноважний Посол Малайзії Чуа Теонг Бан

Зліва направо: заступник начальника управління третього територіального департаменту МЗС України Олександр Данилейко, Директор департаменту консульської служби МЗС України Андрій Сибіга, Надзвичайний і Повноважний Посол Кубинської Республіки Фелікс Леон Карбальо

Зліва направо: третій секретар Посольства Японії Шо Мацудаіра, Радник Посольства Японії Хіроясі Накано, Радник-посланник Посольства Чехії Павел Бучек з родиною

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Корея Кім Ин Цжун на рибалці

Розповідь буде неповною, якщо не відзначити мальовниче місце, обране співробітниками ГДІП для проведення презентації. Вона відбулася в ресторанно-готельному комплексі – готелі SPA та ресторані «Шкіпер», що розташовані в селищі міського типу Ворзель. Поважні гості із задоволенням оглянули цей мальовничий куточок від-починку неподалік Києва, а дехто висловив бажання при нагоді провести тут час разом із сім'єю, помилуватися красою природи, насолодитися затишком.

Жваво пройшла дипломатична лотерея з різноманітними виграшами. Шановні гості із задоволенням скористалися можливістю порибалити, покататися на квадроциклах, поплавати озером на поромі.

Звичайно ж, усі оцінили прекрасний фірмовий плов, яким почастували шановне товариство працівники Посольства Республіки Узбекистан.

На згадку про вечір кожен із гостей отримав сувеніри.

Загальна ж думка учасників презентації була спільною: колектив Генеральної Дирекції з обслуговування іноземних представництв традиційно продемонстрував високий рівень організації зустрічі та забезпечив її відмінним сервісом. У зв'язку з цим, пригадалася думка Геннадія Удовенка, висловлена у презентованому журналі, про три «П», визначальні в діяльності ГДІП, – професіоналізм, порядність, патріотизм. Презентація цілком підтвердила цю характеристику роботи Генеральної дирекції, що дало відмінний старт новому осінньо-зимовому дипломатичному сезону. Гості роз'їжджалися в чудовому настрої, додаючи наостанок: «До нової зустрічі!»

Інф. «З.С.»

Генеральний директор ГДІП Павло Кривонос вітає Координатора проектів ОБСЄ пані Мадіну Джарбусінову

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Казахстан Заудбек Турісбеков на квадроциклі

Посольський дім

Будинок, у якому розміщується Резиденція Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Індія в Україні, розташований у самому серці української столиці на вул. Ярославів Вал, 3, яка пролягає від вулиці Володимирська та Золотих Воріт до Львівської площі, точно повторюючи контури давнього оборонного міського валу часів Ярослава Мудрого. У давнину вал з'єднував головні ворота міста Києва – Золоті з Львівськими.

У середині XIX ст. залишки валу були остаточно знищені, а на його місці проклали вулицю Підвальну. Назва походить від дороги, що проходила під міським валом. За свою історію вулиця перейменовувалася декілька разів і носила ім'я К. Ворошилова, А. Полупанова, Велика Підвальна. Остаточно вулицею Ярославів Вал вона стала в 1977 році.

Будинок № 3 зведено 1858 р. за проектом Федора Федоровича Голованова на замовлення дійсного статського радника Сергія Петровича Алферьєва, відомого в Києві лікаря, терапевта (з 1857 по 1874 рр.), завідувача кафедрою Факультетської терапії медичного факультету Університету Святого Володимира.

Сергій Петрович доводився двоюрідним дядьком письменникові Миколі Семеновичу Лєскову, який майже все своє дитинство провів у Києві та, напевно, бував у цьому будинку.

Будинок завжди виглядав поважно, головною його окрасою став чавунний тамбур на литих колонах. У дворі – двоповерховий флігель. Була навіть конюшня на 12 стійл і сад із фонтаном.

Господарі будинку мешкали на першому поверсі, на другому розміщувалась прислуга. Пізніше Алферьєв здавав дім у найм, а згодом продав.

Наступним власником будинку став барон Магнус Карл Олександр Вільгельмович, або просто Максим Васильович фон Штейнгель.

Придбавши дім, барон одразу розпочав перебудову за проектом архітектора Олександра Шиле. На другому поверсі розмістили житлові кімнати, а на першому – контору Юзефо-Миколаївського цукрового заводу (головою правління якого був фон Штейнгель), а у підвалі – винний льох.

У 1917 р. сім'я Штейнгеля виїхала на Кавказ, а будинок став державною власністю.

До 1923 р. тут розміщувалися державні організації, а з 1923 до 1938 р. працювало Консульство Німеччини.

Нині будівля на вулиці Ярославів Вал, 3 є пам'яткою архітектури і вже тривалий час – домівкою Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Індія в Україні.

Для збереження цієї перлини архітектури Генеральною дирекцією з обслуговування іноземних представництв як орендарем будинку було прийнято рішення здійснити його капітальний ремонт. Розроблений і погоджений Головним управлінням охорони культурної спадщини паспорт оздоблення фасадів повністю відтворює історичному вигляду будівлі. Крім того, проектом передбачено ремонт і відновлення внутрішнього оздоблення при збереженні планувальної структури, благоустрій прибудинкової території, реставрацію металевих елементів в'їзних воріт. Партнером Генеральної дирекції в ході проведення зазначених робіт є підрядна організація ТОВ «Градобуд-К», яка має великий досвід роботи з об'єктами історико-культурного значення.

У Києві після проголошення незалежності України, у зв'язку з установленням дипломатичних відносин із багатьма країнами світу, значно збільшилася кількість дипломатичних місій, представництв іноземних компаній, міжнародних організацій, що потребувало реконструкції існуючих і спорудження нових будинків для їх розміщення.

За безпосередньої участі Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв споруджено та реконструйовано будинки посольств республік Туркменістан (вул. Пушкінська, 6) і Узбекистан (вул. Володимирська, 16), Королівства Нідерланди (Контрактова площа, 7), Республіки Білорусь (вул. М. Коцюбинського, 3), Федеративної Республіки Німеччина (вул. Богдана Хмельницького, 25), Сполучених Штатів Америки (вул. Авіаконструктора І. Сікорського, 4), 22-поверховий житловий будинок для персоналу дипломатичних представництв на бульв. Лесі Українки, 21, житловий будинок дипломатичного призначення на вул. Тургенєвській, 46 / Павлівській, 11.

Окрасою столиці стали готелі, до будівництва яких долучилася Генеральна дирекція. Зокрема:

- виконувала функції замовника зі спорудження готелю «Redisson SAS Hotel Kyiv» на вул. Ярославів Вал, 22-26;
- надала в оренду ТОВ «Інтерн» двоповерховий нежилий будинок на вул. Б. Хмельницького, 53-а для спорудження чотиризіркового готелю «Опера»;
- виступала замовником будівництва готелю на вул. А.Тарасової, 5 «Свята Софія» (нині «Hyatt»);
- надавала консультації під час спорудження п'ятизіркового готелю «Інтерконтиненталь».

На вул. Віктора Забіли, 4 проектується будівля Посольства Республіки Індія, на вул. І. Сікорського, 4-6 завершується спорудження дипломатичного представництва Республіки Казахстан. І це не повний перелік об'єктів, у спорудженні яких бере участь Генеральна дирекція.

Надія ЄВГРАШКІНА,
журналіст